

L'ALFABETITZACIÓ COM A EINA D'ALLIBERACIÓ DELS POBLES

**L'EXEMPLE DE LA CAMPANYA D'ALFABETITZACIÓ A PALACAGÜINA
(NICARAGUA, 2004)**

AUTORA: ELENA MONTIEL BACH

TUTOR: SEBAS PARRA

DATA D'ENTREGA: 21/10/2004

*nos siguen llegando rubios
y les abrimos la casa
y los llamamos amigos.*

*Pero si llega cansado
un indio de andar la sierra
lo humillamos y lo vemos
como extraño por su tierra.*

*Tú, hipócrita que te muestras
humilde ante el extranjero
pero te vuelves soberbio
con tus hermanos del pueblo.*

*¡Oh, Maldición de Malinche!
¡Enfermedad del presente!
¿Cuándo dejarás mi tierra?
¿Cuándo harás libre a mi gente?”*

(La Maldición de Malinche, Gabino Palomares)

1. INTRODUCCIÓ

El treball que tens entre les mans és fruit de la pròpia experiència personal. Primerament, vaig tenir l'oportunitat de realitzar les pràctiques dels Estudis d'Educació Social en un municipi del nord de Nicaragua anomenat Palacagüina; la meua tasca va ser de col·laboració i de suport en una campanya d'alfabetització que estava portant a terme al municipi una associació anomenada *Asociación de Educación Popular Carlos Fonseca Amador*. Tot i que els coneixements previs que tenia sobre el projecte al qual anava a col·laborar eren molt pocs, i la meua intencionalitat primordial era viure l'experiència en tan que experiència personal, mica en mica em vaig anar implicant en la campanya, me la vaig anar fent meua i, com diria el pedagog Orlando Pineda, me'n vaig anar *enamorant*. Tan va ser així, que no en vaig tenir prou en participar-hi durant quatre mesos i mig, que és el temps que va durar el meu pràcticum, sinó que hi vaig haver de tornar durant els dos mesos d'estiu per tal de continuar treballant i lluitant per una causa que, des del meu punt de vista, és molt justa i molt digne. També vaig tenir l'oportunitat de formar part de la *Comissió Tècnica de Verificació* que es va desplaçar a Palacagüina per elaborar un informe final sobre la Campanya i per certificar que s'havien assolit els objectius establerts.

Tot plegat em va permetre, no només viure una experiència personal única, sinó també conèixer tot el procés de desenvolupament d'una campanya d'alfabetització a Nicaragua, conduïda per una associació nascuda de la mateixa societat civil del país; em va permetre conèixer tots els processos que

es segueixen, la metodologia que s'utilitza, els errors i els beneficis que pot tenir, etc. A més, vaig tenir l'oportunitat de conèixer molts professionals de l'educació, molts joves, molts brigadistes que es van desplaçar també a Nicaragua per tal de poder col·laborar amb el mateix projecte, cosa que em va fer adonar de que totes les persones que proveníem d'altres països (en aquest cas tots proveníem de Catalunya) presentàvem els mateixos interrogants..., ens sobtaven les mateixes coses, ens qüestionàvem el mateix i, en definitiva, teníem tots aproximadament els mateixos dubtes.

Un cop vaig tornar a casa, a Catalunya, i amb la intenció de realitzar el meu treball de fi de carrera sobre l'alfabetització a Nicaragua, vaig començar a pensar sobre aquests aprenentatges adquirits amb la meua, per alguns llarga, per d'altres curta, experiència a Palacagüina, la qual m'havia transmès coneixements sobre Nicaragua, sobre la Campanya d'Alfabetització, sobre la Pedagogia del Amor, sobre la pràctica de tots aquests conceptes, etc., i vaig creure convenient que el millor que podia fer, o més ben dit, que el que tenia l'obligació de fer era escriure sobre tota l'experiència viscuda per tal de tenir un recull per escrit de tot el gran succés que havia transcorregut a Nicaragua durant el darrer any, i que jo havia tingut l'oportunitat de viure de ben a prop. També em creia obligada a transmetre tota la meua experiència adquirida durant més de set mesos als joves que decideixin participar en alguna campanya d'alfabetització similar durant els propers anys. Em veia obligada a fer-ho per tal de poder-los facilitar la seva feina i per tal de que el procés d'alfabetització sigui més dinàmic i de més qualitat. Així, doncs, em vaig marcar els següents objectius:

1. Descriure l'experiència viscuda amb la meua participació en la Campanya d'Alfabetització a Palacagüina, per tal de fer un recull de la riquesa pedagògica i històrica que ha suposat aquesta campanya per a la vida de la població d'aquest municipi, de Nicaragua en general, i dins del món de l'educació.
2. Elaborar un manual, a partir de les inquietuds i els dubtes més generalitzats entre els brigadistes que van participar en la Campanya d'Alfabetització a Palacagüina, per tal de crear una eina de treball que orienti a totes aquelles persones que vagin a col·laborar amb aquests projectes en els pròxims anys.
3. Extreure unes conclusions sobre el paper de l'Educador/a Social dins una Campanya d'Alfabetització, i sobre els avantatges i els inconvenients de la Cooperació Internacional.

Així, partint d'aquests objectius, i per a poder assolir-los, em vaig basar en dos grans fonts: per una banda, en la meua experiència personal viscuda a Nicaragua durant la meua participació en la Campanya d'Alfabetització a Palacagüina, i, per altre banda, en l'obra del pedagog Orlando Pineda - de la qual n'he intentat fer un buidatge pedagògic i polític per tal de tenir-ne una recensió que pugui estar a l'abast de tots els cooperants, amb la qual cosa podran entendre millor la importància de l'alfabetització i del model pedagògic que proposa Pineda -.

Amb uns objectius clars i amb unes eines de treball concretes, vaig iniciar el meu petit projecte, el qual l'he estructurat de la següent manera:

1. Una primera part on es descriu el desenvolupament de la *Campanya d'Alfabetització a Palacagüina* que va dur a terme l'*Asociación de Educación Popular Carlos Fonseca Amador* entre el 2003 i el 2004. També s'esmenten totes les brigades que van participar en aquesta Campanya i es descriuen les tasques que van desenvolupar i les dificultats més freqüents que presentaven. A partir d'aquestes dificultats es fa la justificació del segon gran bloc del treball.
2. En aquesta segona part s'elabora un *manual per al brigadista*, el qual consisteix en una guia per a tots els joves que en un futur col·laboraran en alguna Campanya d'Alfabetització a Nicaragua, en la qual es fa una explicació de tots els conceptes teòrics i metodològics que estan relacionats amb el projecte, i es descriu, pas a pas, tot el procés que comporta una campanya d'alfabetització, alhora que es fan algunes recomanacions de cada pas per tal de facilitar i orientar la feina del o la cooperant.
3. Una darrera part en la que es reflexiona àmpliament sobre el paper que pot jugar un Educador/a Social dins una campanya d'alfabetització, tant en un país pobre, com amb l'aplicació de la seva experiència en el seu context habitual. També es reflexiona àmpliament sobre la importància de l'alfabetització i de la cooperació internacional.

Així, gràcies a l'experiència viscuda a Palacagüina i gràcies a l'elaboració d'un buidatge de l'obra d'Orlando Pineda, he pogut anar construint aquest treball, el qual espero que serveixi de referència a tots aquells joves que decideixin lluitar per al desenvolupament humà col·laborant amb projectes d'alfabetització en un país com Nicaragua.

He de dir, però, que la meua implicació amb la alfabetització ha arribat a tal límit, que he decidit de participar activament en la propera campanya que realitzarà l'*Asociación de Educación Popular Carlos Fonseca Amador* al municipi de Niquinohomo. Això m'ha comportat haver de supeditar o sacrificar moltes coses; una d'elles ha estat l'elaboració d'aquest treball a contra-rellotge, per tal de poder-lo entregar abans de marxar a Nicaragua, cosa que em facilitarà la meua participació en la campanya des d'ara fins al seu acabament, al mes d'agost. Així, per tal de poder entregar ara el treball i no haver de tornar al febrer o al juny per fer-ho, l'he agut d'elaborar una mica amb el temps contat, cosa que potser ha influït en la seva qualitat, tant dels continguts com de l'estructura.

Tot i això, l'he realitzat amb tota la dedicació i amb tot l'entusiasme que crec que es mereix un treball d'aquestes característiques, que tracta sobre una experiència viscuda que m'ha aportat significatius aprenentatges, tant a nivell personal, com a nivell professional.

Convido a totes les persones a les que els caigui a les mans aquest projecte, que se'l llegeixin i que s'empapin de l'experiència, de l'entusiasme i dels continguts que transmeten, amb els quals es pretén provocar un canvi en les mentalitats de les persones i també facilitar la participació dels joves i dels no tan

joves en projectes d'alfabetització; perquè, l'alfabetització és l'eina d'alliberació dels pobles, i només quan tots en siguem conscients i lluitem per la causa, podrem aconseguir un món més just, un món més digne, sense desigualtats, un *altre món possible*.

2. LA CAMPANYA D’ALFABETITZACIÓ MANEL BONFILL – PALACAGÜINA 2004 –

“La alfabetización es como un palo de mango (...). En un palo de mango no se maduran todos los mangos de una sola vez. Empieza a madurarse uno y de repente se cae; pero a los pocos días se maduran cuatro y caen también; de allí se maduran veinte, cien, doscientos, trescientos, mil y caen. Llega el momento en que en el palo de mango no quedan más que las hojas y todos los mangos quedan en el piso. Así es la alfabetización. Habrá un tiempo en que todos los pueblos del mundo estarán alfabetizados. Significará que el palo de mango que es el mundo, habrá botado todos sus mangos. Los mangos no sólo se caen de maduros, el viento ayuda a botarlos. Cuando muy pocas gentes nos metemos a la alfabetización, somos como los vientos livianos, pero hay ocasiones, como ahora en Río San Juan, en que se forman vientos fuertes, brigadas enteras, movimientos juveniles, el pueblo entero unido para erradicar el analfabetismo.” (Orlando Pineda: “Y se ensuciaron las manos”, 1988: 68)

2.1.CONTEXTUALITZACIÓ

Abans de res, i per poder situar la *Campanya d’Alfabetització Manel Bonfill*, farem una ressenya breu dels tres elements claus que van intervenir-hi: *Palacagüina* – municipi on es va desenvolupar la Campanya –, *l’Agermanament Arbúcies–Palacagüina* –organisme promotor del projecte– i, finalment, la *Asociación de Educación Popular Carlos Fonseca Amador* – associació que s’encarregà de la direcció tècnica –.

2.1.1. PALACAGÜINA:

Palacagüina és un petit municipi del nord de Nicaragua, d’una regió coneguda com *Las Segovias*, i que forma part del departament de Madriz. Aquest petit municipi té una extensió de 192 km² i una població de 13.300 habitants, dels quals 6.300 es troben en el nucli urbà i uns 7.000 distribuïts en vint-i-dos comunitats rurals (veure annex 1): Río Abajo, Río Grande, La Plazuela, Malaladera, La Concepción, Cusmají, Musulí, Ducualí, Monte Verde, La Calera, Los Arados, La Tuna, Río Arriba, Cuyalí, Santa Rosa, El Porcal, El Riíto, El Jocote, Saguasca, San Pedro i Palo Blanco. A més, El Tamarindo, que havia estat comunitat de Palacagüina però que actualment pertany a un altre municipi de la zona per qüestions de logística política, també manté una estreta vinculació amb la població.

L’activitat agrícola i ramadera és la predominant en aquest municipi, i els productes més conreats són el *maíz*, el *maizillo* i els *frijoles*. Pel que fa a bestiar, trobem alguns caps de boví, els *chanchos* (porcs) i les aus de galliner que estan en cases particulars.

Una altra activitat que darrerament s’ha incrementat molt és el petit comerç, com a alternativa de subsistència a les poques perspectives actuals. Molta gent, però, per falta de treball i de recursos econòmics, s’ha de desplaçar a zones cafetaleres, com Jinotega, Matagalpa, San Juan del Río Coco, etc. per treballar durant els mesos del “*corte del café*”. I un altre fenomen molt extens actualment entre la població de Palacagüina, i de Nicaragua en general, davant la gran crisi que viu el país, és l’emigració cap a països amb més sortides laborals i econòmiques com Miami i Costa Rica.

Pel que fa al sistema de govern, Palacagüina es troba governat des de l'any 1996 per un partit de caire liberal, el PLC (*Partido Liberal Constitucionalista*). Tot i això, la població es troba dividida en dos grups ben diferenciats i bastant enfrontats: els liberals del PLC i els sandinistes del FSLN (*Frente Sandinista de Liberación Nacional*).

En quant a equipaments municipals i d'altres institucions, al nucli urbà hi trobem dues escoles, més les *escuelitas* de cada comunitat - cada comunitat té la seva pròpia escola -, un institut - que és l'únic del municipi i és on tots els joves de les comunitats s'han de desplaçar -, un pre-escolar - algunes comunitats també disposen de pre-escolar, però no totes -, el jutjat, l'alcaldia, el centre de salut -de mitjana capacitat en el qual s'atén a la població urbana i també a la rural -, el local de cinema que s'utilitza per a les activitats culturals, una centraleta telefònica, un menjador - que cobreix el dinar de tots els nens del casc urbà que gaudeixen d'una beca específica -, una Escola d'Adults i el camp de beisbol. Altres associacions i locals que es troben al municipi són: la *FUNDARPAL* - Comissió d'Agermanament, que és la contrapart de *SOARPAL* (*Solidaritat Arbúcies-Palacagüina*) i té un local propi -, la parròquia - que engloba la coral i treball social -, la *Asociación RONCALLI* - associació que treballa per la millora de la situació de la dona -, l'associació *Los Pipitos* - també amb local i que treballa amb nens i nenes amb discapacitats físiques, psíquiques i sensorials - i l'associació *CAPRI* - *Centro de Apoyo a Programas y Proyectos* -.

2.1.2. L'AGERMANAMENT ARBÚCIES - PALACAGÜINA

El poble d'Arbúcies, des de fa molts anys, s'ha mostrat molt interessat en els diversos processos revolucionaris que s'han viscut arreu del món; especialment s'ha interessat pel moviment sandinista de Nicaragua, degut a les seves especials característiques, ja que aglutina tres línies de pensament com són el marxisme, el cristianisme i el nacionalisme.

El 1979 es donà la coincidència del triomf de la Revolució Sandinista a Nicaragua i de l'accés al govern de l'Ajuntament d'Arbúcies de la Candidatura Unitària i Popular d'Arbúcies (CUPA), de caire progressista i nacionalista.

A partir de la campanya del “0'7%, l'impost de la vergonya”, engegada l'any 1982 per Justícia i Pau, l'Ajuntament d'Arbúcies es va anar interessant per la problemàtica dels països empobrits, coneguts popularment com el “*Tercer Món*”.

El ressò a Arbúcies d'aquesta primera campanya, amb més de 800 signatures de majors d'edat d'un cens que no arribava a les 3000 persones, demostrant l'alt nivell de sensibilitat dels arbucienques i arbucienques davant aquest tema, va motivar al consistori a implicar-se de manera més decidida i a participar en la creació del *Fons Català de Cooperació al Desenvolupament*. Actualment, l'Ajuntament d'Arbúcies destina un 2'2% del pressupost ordinari a programes de solidaritat i cooperació al desenvolupament.

Els contactes amb Nicaragua s'accentuaren i s'oficialitzaren sobretot a partir de 1984, moment en que l'alcalde i la regidora de cultura participaren com a observadors en les eleccions nicaragüenques. A partir d'aleshores s'intensificaren les negociacions per poder agermanar el municipi amb alguna població de característiques semblants a Arbúcies. Dos membres de la Comissió de Drets Humans del Col·legi d'Advocats de Barcelona proposaren Palacagüina. El 30 de juliol de 1986, finalment, l'Ajuntament de la vila d'Arbúcies prengué l'acord d'agermanar-se amb Palacagüina. El fet es va materialitzar el dia 4 de setembre del mateix any, amb la visita oficial que l'alcalde realitzà a Nicaragua.

Des del primer moment es va voler una col·laboració efectiva i, per tant, es va fer una aportació de 1.500\$ del pressupost municipal de la partida del 0'7% dedicat a cooperació, complementada per altres 1.500\$ extrets del sou dels regidors de CUPA. Aquesta ajuda fou destinada per la Junta Municipal de Palacagüina - i com a resposta d'una demanda dels propis habitants de Palacagüina - a la finalització d'un cinema municipal, utilitzat també com a espai per a realitzar actes culturals.

L'any 1987, es constituí a Arbúcies una “Comissió d'Agermanament” oberta a tots els grups i entitats de la vila. Aquesta va programar tot un seguit d'actes informatius i divulgatius amb l'objectiu de donar a conèixer a tots els arbucienques i arbucienques la realitat de Nicaragua en general i de Palacagüina en particular, i per tal de recaptar fons per a un nou projecte: l'ampliació del centre de salut.

Durant els anys posteriors s'han anat succeint diferents projectes, sempre amb una molt bona resposta per part de la població d'Arbúcies i de Palacagüina.

L'estiu de l'any 1988 es formaren les dues primeres brigades de solidaritat, amb resultats tan encoratjadors que mouen a la Comissió d'Agermanament a repetir l'experiència i crear-ne de noves any rera any.

Però la derrota del FSLN en les eleccions de 1990, tant a Nicaragua com a Palacagüina, va provocar que es replantegessin també les relacions de solidaritat amb

Arbúcies, ja que l'agermanament ha tingut sempre un caràcter polític. En aquest moment es creà la FUNDARPAL (Fundació Arbúcies-Palacagüina) a Palacagüina - substituint la *Comisión de Hermanamiento* que feia de contrapart fins el moment -, i esdevingué l'únic interlocutor vàlid amb SOARPAL (Solidaritat Arbúcies-Palacagüina), per tal de que fos independent de la política liberal que existeix actualment al municipi.

Finalment, l'any 2002, l'Agermanament Arbúcies-Palacagüina, després de conèixer al pedagog Orlando Pineda, president de l'*Asociación de Educación Popular Carlos Fonseca Amador*, s'adonà de que realment el que necessita el seu poble és, com diria Pineda: “*sacar al pueblo de la oscurana*” fent el projecte base per al desenvolupament de la seva gent: un projecte d'alfabetització. Així, doncs, per materialitzar aquest projecte, l'Agermanament va fer la demanda a l'*Asociación de Educación Popular Carlos Fonseca Amador* per tal de que en portessin la direcció tècnica, ja que aquesta associació treballa des de fa gairebé quinze anys per l'alfabetització del poble de Nicaragua. Evidentment, l'Associació va accedir a la realització del projecte i així nasqué la *Campanya d'Alfabetització Manel Bonfill* a Palacagüina.

Cal senyalar que l'Agermanament Arbúcies-Palacagüina ha estat un exemple impulsor del moviment solidari a les terres gironines envers el poble de Nicaragua i ha estimulat molts dels actuals agermanaments i espais de coordinació, com ara l'*Assemblea per Nicaragua* de les comarques gironines, la *Coordinadora d'ONGs solidàries de les comarques gironines i l'Alt Maresme* o la *Plataforma 2004: Palacagüina Territori Lliure d'Analfabetisme*; tots ells han treballat d'una manera incondicional per tal de donar suport a tot el procés d'alfabetització que s'ha realitzat a Palacagüina en el darrer any.

2.1.3. LA ASOCIACIÓN DE EDUCACIÓN POPULAR CARLOS FONSECA AMADOR

La *Asociación de Educación Popular Carlos Fonseca Amador* (AEPCFA) és un organisme No Governamental sense ànim de lucre de Nicaragua. Els seus antecedents els podem trobar si ens remuntem al 22 de març de 1980, moment en que es forma un equip de treball que participarà en la *Gran Cruzada Nacional de Alfabetización*. Un cop finalitzada aquesta *cruzada*, l'equip de treball continua la seva tasca en l'eradicació de

l'analfabetisme en el Departament de Río San Juan durant la dècada dels anys 80 i dins el Ministeri d'Educació.

El 26 de Febrer de 1990, després de perdre les eleccions i de quedar fora del govern el partit polític que havia liderat la *Cruzada Nacional de Alfabetización*, el *Frente Sandinista de Liberación Nacional* (FSLN), algunes de les persones que hi havien participat i militaven en aquest partit, deixaren el càrrec que ocupaven al govern per qüestions de principis i conformaren, ja com a organisme, la *Asociación de Educación Popular Carlos Fonseca Amador*, par tal de continuar amb el model pedagògic que venia implantant-se des de Río San Juan: l'alfabetització i l'educació popular directament relacionada amb la producció tecnificada i amb la salut preventiva.

L'AEPCFA ha estat treballant, en els seus catorze anys de vida, en municipis com San Francisco Libre, Tipitapa, Nandasmo, Diriomito, Palma Africana de Bluefields, Ciudad Darío, La Fundadora, Alcántara, Río San Juan, San Carlos, Morrito, San Miguelito y El Castillo, on ha implantat el model pedagògic relacionat amb l'alfabetització per a la salut, la producció i el medi ambient, i han aconseguit eradicar l'analfabetisme en 114 comunitats. L'últim municipi que han declarat lliure d'analfabetisme ha estat Palacagüina, que va arribar per sota del 5% d'analfabetisme l'agost del 2004. I el pròxim objectiu de l'associació és l'eradicació de l'analfabetisme a Niquinohomo, municipi que va veure néixer al general Sandino, per celebrar així el vint-i-cinc aniversari de la *Gran Cruzada Nacional de Alfabetización*, el mes d'agost del 2005.

Així, doncs, l'AEPCFA és una associació que, quan rep la demanda d'algun municipi, organisme, col·lectiu, etc., inicia un procés d'alfabetització en el territori concret que li ha fet la demanda, amb l'objectiu d'arribar al màxim de persones possibles i oferir-los la possibilitat d'alfabetitzar-se. La finalitat última de cada projecte és arribar per sota del 5% d'analfabetisme, per tal que la UNESCO declari al territori *Lliure d'Analfabetisme*. Cal dir que, amb l'experiència dels membres que conformen l'associació i amb el seu esforç i entrega incondicionals, sempre acaben assolint els seus propòsits.

2.2 DESENVOLUPAMENT DE LA CAMPANYA D'ALFABETITZACIÓ

La campanya d'Alfabetització a Palacagüina, batejada amb el nom de *Campanya d'Alfabetització Manel Bonfill* en commemoració a un dels membres de l'Agermanament Arbúcies-Palacagüina que molt havia lluitat pels drets dels països més desfavorits i que va morir durant el desenvolupament de la Campanya, es va iniciar el 19 de maig del 2003, i la primera etapa del procés va acabar el 23 d'agost del 2004 amb la declaració de Palacagüina *Territori Lliure d'Analfabetisme*.

Tot va sorgir a partir de que Jaume Soler, des de SOARPAL (Solidaritat Arbúcies-Palacagüina), fes l'encàrrec a l'AEPCFA (*Asociación de Educación Popular Carlos Fonseca Amador*) el 25 de novembre del 2002, per a realitzar la Croada d'Alfabetització a Palacagüina, el municipi amb el qual està agermanat el poble català. L'AEPCFA va accedir a la realització de la Campanya i van organitzar i desenvolupar tot el procés a partir de tres grans etapes:

2.2.1 ETAPES DE DESENVOLUPAMENT DE LA CAMPANYA

➤ **Primera etapa: ORGANITZACIÓ**

En aquesta primera etapa es dugueren a terme els primers contactes entre l'AEPCFA i la FUNDARPAL (*Fundación Arbúcies-Palacagüina*). L'AEPCFA realitzà una capacitació a la FUNDARPAL sobre *¿cómo enamorar?*, la qual estava dirigida als membres de FUNDARPAL, als alumnes becats de l'Institut i l'*Escuela Técnica* de la FUNDARPAL i a les persones convidades amb ganes d'implicar-se en la campanya d'alfabetització i de treballar per al desenvolupament de la seva comunitat. L'objectiu fonamental era mobilitzar el major nombre de persones en la campanya, fer difusió de la mateixa i enamorar a les persones assistents per tal que hi participessin activament.

La capacitació, doncs, tractava d'enamorar a totes les persones assistents par tal que després fossin aquestes persones, repartides per totes les comunitats de Palacagüina, les multiplicadors de la capacitació i de les orientacions sobre com formar les

Comissions Educatives específiques de cada comunitat i les funcions i responsabilitats de cada membre.

Durant la setmana del 22 al 27 del mateix mes en que s’inicià el projecte, ja s’havien creat totes les Comissions Educatives de totes les comunitats i del nucli urbà - on se’n van crear quatre, un per cada sector en els que està dividit aquesta àrea urbana- (veure annex 2). Aquestes comissions, a les quals l’AEPFCFA va realitzar capacitacions per a enamorar-los de la campanya i per a explicar-los com realitzar correctament la seva tasca, estaven formades per cinc persones adultes que fossin representatives de la comunitat, com per exemple els líders de cada territori. Cada un d’aquests cinc membres ocupava un dels càrrecs següents: president – encarregat de coordinar l’alfabetització en el seu territori -, vice-president - substitut del president en cas d’absència d’aquest -, metodòleg - responsable dels aspectes pedagògics de la campanya -, estadígraf – encarregat de les estadístiques i dels avanços del procés -, suport logístic – responsable del material -.

En aquesta primera etapa, la tasca de les Comissions Educatives va ser la de realitzar els censos a les seves comunitats respectives, després de que els membres de l’AEPFCFA els realitzessin una capacitació sobre com realitzar aquests censos, els qual servien per a l’elaboració de les llistes d’analfabets de cada territori. A partir d’aquestes llistes s’iniciaria la croada d’alfabetització.

Durant aquest primer període, a més, l’AEPFCFA i els seus col·laboradors, la Universitat de Girona entre d’altres, s’encarregaren de la realització i reproducció de la cartilla i el manual per a l’alfabetització (veure annex 3), els quals són fruit d’un anàlisi del context, del territori i de la gent que l’utilitzaran, ja que aquest material ha de tractar temes relacionats amb el lloc on es realitzarà l’alfabetització per tal que sigui més accessible i més real per als alumnes tot el procés d’aprenentatge de la lecto-escriptura.

➤ Segona etapa: PREPARACIÓ METODOLÒGICA I ORGANITZATIVA DELS CEPs

En aquesta segona etapa, l’AEPFCFA, juntament amb els tècnics de la FUNDARPAL i les Comissions Educatives de cada comunitat i de l’àrea urbana, es van encarregar de dur a terme els següents procediments:

- 1- Visitar a totes les persones analfabetes del cens realitzat prèviament, per tal d'enamorar-los per a l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura. A partir d'aquestes visites, es classificà a les persones segons si eren aptes (tenen la capacitat d'aprendre a llegir i escriure) o no aptes (no tenen la capacitat d'aprendre a llegir i escriure per dificultats visuals, mentals, etc.). En cas de que fossin aptes, es classificaren segons si accedien a llegir i escriure, segons si no hi accedien perquè no volien –d'aquests se'n anomenaven *renuentes*–, segons si havien marxat de la comunitat a viure a un altre lloc o estaven fora temporalment, i, finalment, segons si ja sabien llegir – en el cas que a l'hora de realitzar el cens hi hagués hagut algun error i s'hagués registrat a algú que ja sabia llegir -.
- 2- A partir de les persones que accediren a aprendre a llegir i escriure, es buscaren els Mestres Populars i es crearen els CEPs (Col·lectius d'Educació Popular), formats per el mestre/a popular i aproximadament uns tres, quatre, cinc alumnes, depenent de cada cas.
- 3- Un cop fets els CEPs, i prèviament a l'inici de les classes, els metodòlegs de les Comissions Educatives o els pedagogs de l'AEPCFA realitzaren les capacitacions necessàries als mestres populars sobre com utilitzar el manual, el funcionament de la cartilla d'alfabetització i la tècnica per a realitzar les classes.
- 4- També durant aquesta etapa es dugué a terme el repartiment del material didàctic i de logística de cada CEP.

➤ Tercera etapa: CROADA D'ALFABETITZACIÓ

Dins aquesta etapa es donà l'inici de les classes i cada Col·lectiu d'Educació Popular començà el procés d'aprenentatge de la lecto-escriptura. Així, doncs, és en aquesta fase en la que comença la Croada d'Alfabetització en sí.

Per al bon funcionament d'aquesta etapa, es dugueren a terme els següents processos:

- Reunions d'avaluació del funcionament de la campanya i planificació del treball futur entre els membres de l'AEPCFA i la FUNDARPAL.
- Reunions entre l'AEPCFA i les diferents Comissions Educatives de cada comunitat per a la coordinació del treball.

- Reunions dels membres de les Comissions Educatives de cada comunitat per tal d’avaluar i planificar el treball; i també reunions amb els Mestres Populars per orientar-los, motivar-los i donar-los suport.
- Accions de supervisió i d’ajuda metodològica als alfabetitzats. Això es materialitzava en visites que realitzaven els membres de la Comissió i/o els tècnics de l’AEPCFA a les persones que s’estaven alfabetitzant.

CEP del Socorro. Mestra Popular: Melitina del Rosario Loza

Cal dir que, dins d’aquesta etapa, es continuaren visitant a les persones del cens que encara no estaven estudiant per tal d’ enamorar-les i que accedissin finalment a estudiar i, així, integrar al màxim de persones analfabetes possibles al projecte.

També es donava el cas que molta gent deixava d’assistir a classe per diferents motius i es tenia que tornar a visitar-les per *reenamorar-les* i que tornessin a anar al CEP. Es continuaven, doncs, creant nous CEPs, integrant nous alumnes i buscant i capacitant nous mestres populars. Així, la tasca realitzada en l’etapa anterior no es donava per finalitzada amb l’inici d’aquesta etapa, sinó que tot el procés té una continuïtat durant el desenvolupament de la campanya i mentre hi continuïn havent analfabets al territori.

Per fer un seguiment dels CEPs i de tot el procés, periòdicament es passaven fulls de control per veure en quina lliçó avançava cada alumne i també per veure l’avanç

de la comunitat en general (veure annex 4). En el cas dels alumnes que ja havien acabat la cartilla, es capacitava als mestres per dur a terme la *post-alfabetització*, que consistia en continuar realitzant alfabetització a través de l’elaboració de cartes, receptes, contes, acudits, històries de la comunitat, etc. per tal de reforçar els aprenentatges de lecto-escriptura adquirits, especialment aquells aspectes en que cada alumne tenia més dificultats.

Per fer-nos una idea de l’avenç de la campanya, podem observar les dades obtingudes durant el mes de desembre: hi havia un total de 536 persones integrades en CEPs, 93 de les quals ja havien après a llegir i escriure.

2.2.2 OBSTACLES I BENEFICIS DE LA CAMPANYA

Tot i el notable progrés esmentat en l’apartat anterior, també sorgiren alguns fenòmens que obstaculitzaren el desenvolupament normal de la Campanya:

- Els *cortes de café* a la muntanya, que provocaren, entre els mesos de novembre a abril, un intens desplaçament de la població del municipi cap a altres zones cafetaleres, quedant la majoria de les comunitats semidesèrtiques. Els casos més destacats van ser les comunitats de El Tamarindo, La Concepción, Cusmají, Río Arriba, La Plazuela, Río Grande, Cuyalí y El Jocote, de les quals marxaren la majoria d’alumnes, mestres populars i membres de les Comissions Educatives. Aquest fet provocà que es paralitzessin molts CEPs i, en alguns casos, tot el treball que s’estava desenvolupant en la comunitat.
- La *construcció d’algunes carreteres y camins*, que oferiren treball a la major part dels homes de les comunitats més properes, els quals treballaven durant tot el dia i quan tornaven a casa a la nit, tenien poca disposició i energies per a integrar-se en un CEP o seguir estudiant si és que ja estaven organitzats en un. A més, per exigències del constructor, havien, a la vegada, de treballar alguna o altra nit i, fins i tot, els caps de setmana. Entre las comunitats més afectades per aquest motiu hi havia La Calera, Los Arados, Río Arriba, La Tuna, Cuyalí y Palo Blanco–Las Marías.
- El *Beneficio de café* que afectava a la Campanya de manera semblant al cas anterior, però, en aquesta ocasió, afectava majoritàriament a las dones en edat activa per treballar. Aquestes, anaven a treballar repartides en els tres torns que hi ha durant el dia, tenint les hores lliures compromeses i dedicades a les tasques

domèstiques i a l’atenció familiar. Seria el cas de La Calera, Río Arriba y Los Arados, per exemple.

- Les *opcions polítiques* d’una part de la població que, per la seva gran polarització, van fer posicionar a algunes persones analfabetes, organismes y alcaldia municipal en contra del normal desenvolupament de la Campanya i van fer augmentar el nombre de persones que no van voler integrar-se en el projecte. Entre las comunitats mes afectades citem La Plazuela, El Jocote, Sagüasca, Cuyalí y La Tuna.
- I, finalment, citem el *significatiu procés migratori* que registra el conjunt del municipi, degut al alt índex d’atur existent i a la important sequera que des de fa ja uns anys ha agreujat encara més la situació laboral de la població i, per tant, del sector primari, base de l’economia local.

A banda d’aquests factors més negatius, també s’han de tenir en compte altres factors que, per la seva importància, passen per sobre dels imprevistos que anaren sorgint durant la Campanya. Un d’aquests factors positius és la implicació que va crear en molts sectors de la societat civil, i no només dins de Nicaragua, sinó també en altres punts del món. Des de Catalunya es va crear la *Plataforma 2004: Palacagüina Territori Lliure d’Analfabetisme*, per tal de donar suport a tot el procés de la Campanya (veure annex 5). Els objectius principals d’aquesta plataforma eren:

- Difondre la voluntat i l’esforç del poble de Palacagüina (Nicaragua) per declarar el municipi *Territori Lliure d’Analfabetisme* (segons la UNESCO això implica rebaixar per sota del 5% l’índex d’analfabetisme absolut entre la població de 15 i més anys).
- Recolzar l’AEPCFA, *Asociación de Educación Popular Carlos Fonseca Amador*, i la FUNDARPAL, *Fundación Arbúcies-Palacagüina*, impulsors de la campanya d’alfabetització a Palacagüina, recaptant fons destinats a la mateixa.
- Reivindicar el dret a l’educació de tothom al llarg i ample de la vida i denunciar la manca de voluntat política a l’hora d’eradicar l’analfabetisme.
- Donar suport a les bones pràctiques que tenen lloc a casa nostra en matèria d’alfabetització de persones adultes.

La Plataforma, que realitzava trobades de treball mensuals per tal de planificar les activitats que durien a terme, estava formada per els següents organismes:

Coordinadora d'ONG solidàries de les comarques gironines i l'Alt Maresme, Assemblea per Nicaragua de les comarques gironines, CFA Les Bernardes/Escola d'adults de Salt, CFA de Girona, Escola d'adults d'Arbúcies, Escola d'adults de Sant Hilari, Escola d'adults de Blanes, CEIP Dr. Carulla d'Arbúcies, Ajuntament d'Arbúcies i El Dimoni de Santa Eugènia de Ter (el Gironès).

Un altre factor positiu que va comportar la campanya va ser la gran mobilització i implicació de joves, tant nacionals com internacionals, en tot el procés d'alfabetització. Així, un total de 88 joves, 37 d'ells de diferents punts de Nicaragua i 51 d'ells de diferents municipis catalans, es van desplaçar fins a Palacagüina per tal de col·laborar en la Campanya realitzant la tasca que els assignessin i durant el període de temps que disposessin per quedar-se al territori: des de quinze dies, un mes, dos, quatre, i, fins i tot, trobem algun jove que hi va participar durant deu mesos.

Així, un gran nombre de joves es desplaçaren a totes les comunitats per tal d'*enamorar* als analfabets, als Mestres Populars i a les Comissions Educatives; feren els seguiments dels CEPs, participaren i dinamitzaren reunions; van col·laborar en l'elaboració de les proves als alfabetitzats i en l'elaboració dels dossiers informatius de cada comunitat, i, fins i tot, van participar en l'organització i muntatge dels actes de tancament de la primera etapa de la campanya. Podem dir que a Palacagüina hi va haver una autèntica *cruzada*, que feia pensar en la gran mobilització que hi va haver en la *Gran Cruzada Nacional* dels anys 80. A més, cal dir que, a banda de la gran importància que va tenir la participació de tots aquests joves en el desenvolupament i la dinamització de la campanya, també és evident que aquesta experiència va ser molt enriquidora i beneficiosa per a tots i cada un d'ells, els quals van poder adquirir nous aprenentatges, van poder viure situacions totalment diferents a les que estan habituats, i van poder sentir en pell pròpia la satisfacció de poder veure a les persones camperoles de les comunitats quan aprenien a escriure i llegir una nova lletra, una nova síl·laba, una nova paraula. Tots els joves que van treballar en l'alfabetització valoren com a molt positiva l'experiència, ja que van poder conviure amb les persones de les comunitats, van poder aprendre mútuament, van compartir, estimar, prendre consciència social de la situació de les persones del país, consciència política, etc.. Tot això queda reflectit en dues entrevistes realitzades per la *Comissió Tècnica de Verificació* a dos brigadistes que van participar en la Campanya durant un període bastant llarg de temps i que continuaran participant en les properes campanyes que es duguin a terme a Nicaragua (veure annex 6).

I si el fet de participar en una campanya d'aquesta envergadura va tenir una forta repercussió a nivell personal per als brigadistes, més encara en va tenir per a les persones involucrades, per a les persones que van gaudir del projecte i que gràcies a ell van poder aprendre a llegir i a escriure. Ens referim a la repercussió que va tenir per a totes les persones alfabetitzades durant aquest primer període: un total de 379, fins al moment (i un total de 229 estudiant encara).

La *Campanya d'Alfabetització Manel Bonfill* va ser un projecte que, per primera vegada, arribava i implicava a totes i cada una de les persones de Palacagüina i de totes les seves comunitats; les implicava com a persones possibles a alfabetitzar-se, com a Mestres Populars, com a membres de les Comissions Educatives o com a membres d'altres comissions responsables d'altres tasques. Va ser, doncs, un projecte de gran ressò en tot el municipi i que va beneficiar a gran part de la població, potenciant el seu desenvolupament i posant les bases necessàries per als posteriors projectes que es duran a terme al municipi relacionats amb la producció, la sanitat i el medi ambient. Per veure la valoració tan positiva que en fan totes les persones afectades per el projecte, tant les alfabetitzades, com les alfabetitzadores, com els membres de les Comissions Educatives, com, fins i tot, altres organismes de la població que directa o indirectament es van veure beneficiades per la campanya, podem fer una ullada a les entrevistes també realitzades per la *Comissió Tècnica de Verificació*, les quals utilitzaren per a l'elaboració del seu informe final sobre la campanya (veure annex 7). Cal dir que totes les persones entrevistades valoren com a molt positiva la Campanya d'Alfabetització i consideren importantíssima la tasca realitzada, excepte en el cas de l'entrevista amb l'Alcalde del municipi, que dubta de la real eficàcia del projecte i de la poca coordinació amb l'*Alcaldia* i la resta d'organismes de la comunitat; cal esmentar que el color polític de la Campanya i el de l'*Alcaldia* no es corresponen i que aquest fet és el que provoca les rivalitats i enfrontaments més grans.

2.2.3 TANCAMENT DE LA PRIMERA FASE DE LA CAMPANYA D'ALFABETITZACIÓ

Aproximadament durant el més de juny del 2004, quan ja s'havien assolit gran part dels objectius del projecte i ja hi havia un gran nombre de persones alfabetitzades, ja es podia començar el darrer procés de la primera etapa de la Campanya: les comprovacions finals de l'alfabetització, que consistien en unes petites proves als alfabetitzats per tal de comprovar el nivell de lecto-escriptura que havien adquirit amb tot el procés i per tal de tenir un justificant conforme la persona realment s'havia alfabetitzat i havia assolit els objectius marcats - justificants que s'utilitzarien posteriorment per a l'elaboració dels informes finals de cada comunitat -. Així, durant tot el mes de juny, i durant els mesos que el segueixen, els tècnics de l'AEPCFA es van desplaçar a totes les comunitats per tal de visitar a totes les persones que ja s'havien alfabetitzat i per passar-los aquesta prova (veure annex 8).

La prova consistia en completar una fitxa on la persona havia d'escriure el seu nom i cognoms, el nom del seu municipi i de la seva comunitat; a continuació havia de llegir unes paraules i una frase, feia un petit dictat de quatre paraules i, per últim, llegia una darrera frase, la qual havia d'entendre i reflexionar, per tal d'escriure'n després alguna cosa relacionada amb el que n'havia entès i el que en pensava. Cal dir que aquestes proves s'havien elaborat amb paraules i conceptes relacionats amb el context on s'havia dut a terme l'alfabetització, perquè sempre s'havia intentat que l'alfabetització tingués un lligam clar amb la realitat de les persones i el territori on vivien. La prova, a més, la realitzava la persona alfabetitzada, però sempre amb el suport i ajuda del tècnic que estigués al seu costat; en cap moment es va realitzar d'una manera freda i impersonal, ja que el que es pretenia era veure els aprenentatges que havia adquirit la persona, no els que no havia adquirit. Així, el tècnic s'assentava al costat de la persona, l'animava, li donava confiança per tal que no es posés nerviosa ni tingués vergonya, se li valorava cada esforç i, així, mica en mica, s'anava omplint la fitxa. Cada persona, depenent de l'edat, del caràcter, de la vista, i de molts altres factors, la completava amb més o menys facilitat i rapidesa, amb més o menys bona lletra, amb més ajuda o més autonomia; tot i això, es valoraven per igual els esforços, ja que s'han de tenir en compte molts factors que influeixen en l'aprenentatge i que poden ser facilitadors o poden suposar dificultats per a la persona. És per això que els tècnics omplien també, un cop havien acabat la prova, una fulla on s'anotaven les observacions fetes durant l'elaboració de la fitxa, com per exemple: *“li ha costat una mica perquè*

estava molt nerviós; llegeix bé; llegeix amb dificultat perquè no s’hi veu gaire i no té ulleres; llegeix i escriu molt ràpid i correctament; està molt animada i contenta; escriu amb dificultats i confon la lletra s i la z, etc.”. A partir de la realització de les proves, s’animava a la persona a continuar escrivint, repassant i consolidant els aprenentatges adquirits per tal de que cada vegada els fos més fàcil llegir un text o escriure unes frases. Així, se’ls recomanava continuar assistint a classe i, a més, escriure les coses de la vida quotidiana, com per exemple, les receptes de cuina que els expliqués algú, cartes a família que està fora, notes a alguna persona per comunicar-li notícies, etc.

Un cop realitzades totes les proves de cada territori, es feien les estadístiques per comprovar el nou tant per cent d’analfabets de la comunitat; si s’arribava per sota d’un 5% d’analfabetisme, es considerava, segons els paràmetres de la UNESCO, “*Comunitat Lliure d’analfabetisme*” i, per celebrar-ho, s’organitzava un acte a la comunitat on assistien totes les persones alfabetitzades, els alfabetitzadors, les persones de les comissions i la família, els amics i la resta de la comunitat. També hi assistien els responsables de l’AEPCEFA i algun membre de la FUNDARPAL, els quals feien els parlaments de l’acte valorant tot l’esforç i la tasca realitzada per la comunitat; i per tal de fer un reconeixement a totes les persones que havien aconseguit aprendre a llegir i escriure, se’ls feia entrega d’un diploma (veure annex 9) com a certificació de que era ja una persona alfabetitzada.

Acte de celebració a Ducualí: 1 COMUNITAT DE PALACAGÜINA LIBRE DE ANALFABETISMO.(19 de juny del 2004)

I així, progressivament, moltes comunitats van anar arribar per sota del 5% d'analfabetisme: Ducualí, Musulí, Las Torres, El Riíto, etc. Cal dir, però, que no foren totes; n'hi hagué algunes, les més grans, les més inaccessibles i més llunyanes al nucli urbà, les que tenien el tant per cent més alt d'analfabetisme, les que no coincidien ideològicament amb el color polític de la campanya, etc., que no es va aconseguir arribar a tothom i, per tant, no es va eradicar l'analfabetisme per sota del 5%, ja que la gent era molt reticent a alfabetitzar-se per diverses qüestions, i en més d'una ocasió tancaven la porta a qualsevol tipus de proposta.

L'objectiu final de l'AEPCFA, però, era declarar *Palacagüina, Territori Lliure d'Analfabetisme* el 23 d'agost del 2004, amb la celebració del vint-i-quatre aniversari de la *Gran Cruzada Nacional de Alfabetización*. Per tant, per assolir aquest objectiu, durant el mes de juliol s'havia d'enllestir tot el material per tal que una comissió tècnica el revisés i fes la investigació necessària per tal de verificar tota la tasca realitzada al municipi.

Així, tots els tècnics de l'AEPCFA, amb la col·laboració dels brigadistes nacionals i internacionals, i de les Comissions Educatives de cada territori, van elaborar un dossier de cada una de les comunitats i dels quatre sectors del casc urbà. Aquests dossiers estaven formats per les següents informacions recopilades al llarg del procés:

1. *El cens poblacional de cada territori*: Es tracta del cens elaborat al principi de la Campanya en el qual hi consten totes les persones que viuen al territori distribuïdes per famílies, així com també s'indica si saben llegir o no.
2. *Una fitxa tècnica de cada municipi*: En aquestes fitxes, elaborades per les Comissions Educatives, s'indiquen les informacions més bàsiques del territori, com per exemple el nom de la comunitat, el nombre d'habitants que té, si hi ha escola, aigua corrent, llum elèctrica, centre de salut, els nivells educatius de la població i el mitjà de subsistència més habitual de les famílies.
3. *Llistats dels analfabets classificats segons la categoria que els correspongui*: Es tracta de presentar els resultats finals obtinguts de la Campanya: un recull dels llistats elaborats després de realitzar tot el treball a les comunitats amb els analfabets. Així, hi haurà la llista de persones alfabetitzades amb la Campanya, la llista de persones que encara estan estudiant - aquesta llista anirà acompanyada per una altra llista dels CEPs existents, amb el nom dels alumnes, els mestres, els horaris que fan i el lloc

on estudien -, la llista de persones no aptes, la de persones que han marxat de la comunitat, la dels que estan estudiant amb altres projectes de la comunitat i la de persones que no s’han volgut integrar al projecte (*renuentes*). Cada una d’aquestes llistes anirà complementada amb el nom i el sexe de cada persona i les observacions necessàries per tal de deixar clares les situacions de cada un dels subjectes.

4. *Les estadístiques de la comunitat*: En un quadre estadístic es reflecteixen els tants per cents de persones no aptes, de persones que s’han alfabetitzat, de persones que estan estudiant, de les que estudien amb altres projectes, dels que no hi són i dels que no han volgut integrar-se en la Campanya. A partir d’aquestes dades, es realitza l’estadística final, en la qual queda reflectit el tant per cent d’analfabetisme que té la comunitat (veure annex 10).
5. *Les proves de comprovació als alfabetitzats*: Finalment, s’inclouen totes les proves realitzades als alfabetitzats per tal de que hi hagi un justificant clar de cada una de les persones que realment han finalitzat el procés de lecto-escriptura.

Un cop elaborats aquests dossiers, un total de 26 (22 comunitats i 4 sectors urbans) ja estava tot preparat per rebre la visita de la Comissió Tècnica de Verificació, que vindria durant el mes d’agost a fer un informe sobre la eficàcia i la repercussió de la Campanya i, sobretot, anunciaria si realment el municipi es trobava per sota del 5%, i per tant, declararia si era o no lliure d’analfabetisme.

2.2.4 LA COMISSIÓ TÈCNICA DE VERIFICACIÓ DE LA TAXA D'ANALFABETISME DEL MUNICIPI DE PALACAGÜINA

La primera setmana d'agost arribà al municipi de Palacagüina la tan esperada *Comissió de Verificació*, formada per institucions acadèmiques (UdG, UAB), polítiques (Diputació de Girona i Ajuntament de Girona) i de la societat civil (*Centre UNESCO de Catalunya, Coordinadora d'ONG solidàries de les comarques gironines i l'Alt Maresme, Assemblea per Nicaragua de les comarques gironines, Casa de Nicaragua de Barcelona i Institut Paulo Freire del Estado español*). A més, tenia el suport de l'*Agencia Catalana de Cooperació al Desenvolupament* del Departament de la Presidència del Govern de Catalunya, i de la *Revista DIÁLOGOS. Educación y formación de personas adultas*.

La *Comissió* va realitzar un treball de camp durant quinze dies per totes i cada una de les comunitats i sectors urbans de Palacagüina, van entrevistar una mostra molt significativa de persones alfabetitzades, de Mestres Populars i de membres de les Comissions Educatives. A més, també es van entrevistar amb tots els organismes que treballen al municipi, amb mestres dels instituts, amb l'alcaldia, els partits polítics, etc. Van realitzar un treball molt acurat a partir de les informacions elaborades per l'AEPCFA i classificades prèviament en els dossiers. Tot i això, procuraren ser un col·lectiu independent, sense involucrar-se amb cap sector de la població per tal de tenir un criteri al màxim d'objectiu possible de la campanya. Per aquest motiu, només es desplaçaven al municipi a realitzar les entrevistes i el treball de camp, i després es retiraven a un altre municipi a dormir i a posar en ordre les informacions.

Després de realitzar tot el treball de camp que s'havien proposat, la *Comissió Tècnica de Verificació* es va desplaçar a un municipi prop de la capital, *San Francisco Libre*, on se'ls va cedir una casa per tal que poguessin estar tranquils i elaborar bé l'informe. Després de treballar dur, de fer un buidatge de les entrevistes, de fer un anàlisi de les situacions reals del territori, de fer un bon estudi de les estadístiques proporcionades per l'AEPCFA, i després de seguir tot un llistat de punts que tenien establerts per tal de realitzar una correcta verificació, la comissió va iniciar l'elaboració de l'informe. Aquest informe estava compost per dues parts ben diferenciades: una part més *qualitativa* i una part més *quantitativa*. En l'informe *qualitatiu* es pretenia reflectir la gran importància que ha tingut la *Campanya d'Alfabetització* per al municipi de Palacagüina, la gran mobilització que ha suposat, la millora de la qualitat de vida de les

persones i el gran valor educatiu i pedagògic de tot el procés; aquesta part és la que ells consideraven més important, perquè va més enllà dels números i de les estadístiques, és la que valora l'esforç real que s'ha fet i l'important avenç que hi ha hagut; i és aquest l'informe que s'haurà d'utilitzar per fer difusió de la Campanya, per tal de conscienciar a la resta de municipis de Nicaragua de la gran importància que té l'alfabetització per a la millora de la seva qualitat de vida, per tal de conscienciar també a la resta de pobles del món, per fer-los veure la miserable situació en que viu una gran part de la població mundial i que l'eina clau per a eradicar-la és l'alfabetització; i també per conscienciar als governs, als organismes no governamentals, a la UNESCO, i a tots aquells qui estan involucrats en moviments educatius, socials o polítics, i que tenen la clau per poder canviar aquestes situacions.

La segona part de l'informe era la part *qualitativa*, en la que es mostraven les estadístiques finals de tot el municipi i en la que es declarava que Palacagüina tenia un 4'98% d'analfabetisme, per tant, era *Lliure d'Analfabetisme*.

La lectura de l'informe (veure annex 11) es va oficialitzar el dia 21 d'agost, en una roda de premsa a Managua amb tots els mitjans de comunicació nicaragüencs, on es va declarar que Palacagüina era el primer municipi de Las Segovias lliure d'analfabetisme.

*Orlando Pineda i els membres de la Comissió Tècnica de Verificació
durant la roda de premsa del 21 d'agost del 2004*

Convido i recomano a totes les persones, sobretot a les que treballen en el camp de l’educació o la pedagogia, a llegir i divulgar aquest informe, per tal de que puguin constatar la gran importància que té l’alfabetització als països subdesenvolupats com a eina de transformació i de millora de la qualitat de vida de les persones. Mica en mica, i amb l’ajuda de la conscienciació de tothom, aconseguirem proporcionar el dret a la paraula a totes aquelles persones que encara viuen en el silenci.

*“No nacimos para callar; nacimos para pronunciar
las palabras que los mudos no pueden pronunciar”*

Orlando Pineda Flores

2.2.5 PALACAGÜINA: PRIMER MUNICIPIO DE LAS SEGOVIAS LIBRE DE ANALFABETISMO (2004)

Un cop conegut l’informe realitzat per la Comissió Tècnica de Verificació, el següent pas va ser fer una gran festa per celebrar aquest important esdeveniment.

La data establerta per a la celebració era el 23 d’agost, dia en que es commemoraria també el vint-i-quatre aniversari de la *Gran Cruzada Nacional*. Es celebrarien, doncs, dos esdeveniments en un, per això l’acte prenia el caràcter de festa nacional. Per tant, tot Nicaragua participaria de l’acte i de la festa organitzades per aquest dia; tot Nicaragua celebraria l’aniversari de la *Cruzada*, i també celebraria el gran esforç del poble de Palacagüina, cosa que ajudaria a molts altres municipis a prendre consciència de la importància de l’alfabetització i, en molts casos, n’agafarien l’exemple per al seu futur proper.

Així, des de mesos abans del gran esdeveniment –es tenia previst realitzar l’acte tant si Palacagüina es declarava *Territori Lliure d’Analfabetisme*, com si no; en aquest cas, es celebraria *Territori Victoriós d’Analfabetisme*, per valorar i agrair tota la tasca realitzada per gran part de la població –, es va començar a mobilitzar un gran sector de Palacagüina, de Managua i de tots els municipis que participarien en l’acte – generalment altres municipis que ja havien estat declarats territoris lliures

d'analfabetisme o que tenien la intenció de treballar per l'alfabetització a partir d'aquest acte -. Es van crear diverses comissions de treball: comissions d'alimentació, de transport, de la Caravana, de festival, de protocol, de museu i d'allotjament. Hi havia dues comissions de cada: una a Palacagüina i l'altre a Managua, i treballaven coordinadament a partir de reunions que feien periòdicament. Cada comissió estava formada per uns cinc o vuit membres, dels quals n'hi havia un que era el responsable; cada comissió també comptava amb el suport de molts col·laboradors als quals delegaven les tasques. Amb la creació de totes aquestes comissions es va repartir tot el treball que suposava l'organització de la festa, que al mobilitzar a tantes persones necessitava d'una precisió i d'una coordinació enormes, cosa que es va assolir gràcies a la competència, a l'esforç i al treball de dies i dies de totes aquestes persones que formaven les comissions i els seus col·laboradors (veure annex 12).

El programa previst i el desenvolupament de les activitats entre els dies 22 i 23 d'agost – el dia 22 s'ocupà per fer el desplaçament de tota la gent de Nicaragua cap a Palacagüina, per poder començar l'acte el dia 23 ben aviat al matí. Cal dir que es va aprofitar el trasllat de totes les persones per fer una gran caravana, batejada amb el nom de *Caravana del Amor*, que travessava bona part de Nicaragua: des de Managua a Palacagüina, recollint pel camí a tots els municipis que s'hi volguessin afegir, i tenint com a guia de la caravana la flama de *Carlos Fonseca Amador*, màrtir de la *Revolució Popular Sandinista* i símbol de la *Gran Cruzada Nacional de Alfabetización*. *Per al mateix dia es van organitzar un festival i un concert per amenitzar l'acte.* – es van succeir de la següent manera (veure annex 13):

22 d'Agost del 2004:

- 9:00 h: Acte al *Mausoleo de Carlos Fonseca Amador* (Managua) amb parlaments d'Orlando Pineda –president de l'AEPCFA -, de Daniel Ortega – ex-president de Nicaragua i líder del Frente Sandinista – i Tomàs Borge – un dels membres fundadors del *Frente Sandinista de Liberación Nacional* (FSLN) -. A continuació, encesa de la flama de *Carlos Fonseca*, la qual es va passar a una *lámpara colheman* –símbol de l'alfabetització durant la *cruzada* – que Daniel Ortega va entregar a dos brigadistes: Martín Álvarez, de la Universitat UNAN Managua, i Elena Montiel, de la Universitat de Girona; els dos brigadistes i la *lámpara* amb la flama de *Carlos Fonseca* van encapçalar la *Caravana del Amor*.

Acte al Mausoleu de Carlos Fonseca Amador (Managua), moments abans d'iniciar la Caravana del Amor cap a Palacagüina

- 11:00 h: *Caravana del Amor*: Desenes d'autobusos van sortir de Managua direcció a Palacagüina, per celebrar l'acte del dia 23. Per cada municipi que es passava s'incorporaven nous autobusos, camions i cotxes carregats fins dalt de persones que cantaven, cridaven i alçaven banderes sandinistes. La caravana va sortir de Managua a les 11:00 del matí, aproximadament, i va arribar a Palacagüina a les 4:00 de la tarda.
- 18:00 h: *Gran Festival Campesino*: Es va dur a terme un festival, on cada municipi participava en cant o en dansa. Hi havia un jurat que escollia els guanyadors, als quals se'ls feia entrega d'un premi i eren els encarregats d'actuar en el gran acte del dia 23.
- 21:00 h: *Concert de Dimensión Costeña*: Per culminar els actes del dia 22, Dimensión Costeña, un dels grups de la Costa Atlàntica amb més renom arreu de Nicaragua i centre-amèrica, va posar el punt més festiu de la celebració, on els milers de persones que hi havia a Palacagüina d'arreu de Nicaragua van ballar i disfrutar fins ben entrada la matinada.

23 d'Agost del 2004:

- 8:00 h: Diversos camions es van desplaçar a totes les comunitats del municipi per recollir a totes les persones que havien participat d'una manera o altre en la Campanya (alfabetitzats, Mestres Populars, Comissions Educatives, amics, familiars, etc.) i es va fer una gran concentració en un punt estratègic del municipi, des d'on va començar una gran marxa.

- 9:00 h: Gran marxa pels carrers de Palacagüina, encapçalada novament pels brigadistes que duïen la *lámpara colheman*, seguits de dones majors de 65 anys que havien estat alfabetitzades durant la campanya i que portaven la bandera de *Territori Lliure d'Analfabetisme*; darrera seu, milers de persones que volien participar en l'acte, entre les quals hi havia diferents líders polítics –com Tomás Borge -, tots els membres de l'AEPCFA, les persones alfabetitzades, els alfabetitzadors, comissions educatives, amics, familiars i, en definitiva, totes les persones de Palacagüina i de Nicaragua que creien i creuen en l'alfabetització.
- 10:00 h: Acte de declaració de Palacagüina com a *PRIMER MUNICIPIO DE LAS SEGOVIAS LIBRE DE ANALFABETISMO*. En aquest acte, un membre representant de la Comissió Tècnica de Verificació, Sebas Parra, en representació de la Universitat de Girona, va llegir l'informe final on declarava que Palacagüina havia assolit els seus objectius i que era territori lliure d'analfabetisme amb un 4'98% d'analfabetisme entre la seva població. Després d'això, es va hissar la bandera de *Territorio Libre de Analfabetismo*, hi va haver discursos de Daniel Ortega, Tomàs Borge, Jaume Soler – President de l'Agermanament Arbúcies-Palacagüina i precursor de la Campanya -, actuacions folklòriques, reconeixements públics per a totes les persones que d'una manera o altre treballen per l'alfabetització i per Nicaragua, i una gran alegria per part de tots els assistents a l'acte.

Cal ressaltar la tasca realitzada per totes les comissions anteriorment esmentades, que van ser les encarregades de coordinar tots els actes, de que la Caravana tingués un bon funcionament i un ordre, d'allotjar als milers de persones d'arreu de Nicaragua que assistiren a l'acte en un lloc en condicions la nit del 22 al 23; de donar de menjar a totes aquestes persones, i també als milers de persones que van baixar de les comunitats el dia 23 per a l'acte; també es van encarregar d'arreglar i decorar els escenaris del *Festival Campesino*, del concert de *Dimensión Costeña* i de l'acte del dia 23; van assegurar-se de que tot funcionés correctament, de que hi hagués un ordre i una seguretat durant els dos dies, van resoldre tots els problemes que van anar sorgint, i, en definitiva, van fer, desinteressadament, una tasca esplèndida perquè tothom, fos d'on fos, pogués celebrar i disfrutar, sense haver de pagar ni un cèntim, d'aquest esdeveniment tan important per a tots.

Així, doncs, l'acte del dia 23 d'agost que es va celebrar a Palacagüina es va convertir en un esdeveniment de gran ressò a nivell nacional i va tenir un gran èxit, cosa que es veu reflectida en el gran nombre d'articles que es publicaren en tota la premsa nicaragüenca i, fins i tot, en algun diari català (veure annex 14). Però aquest acte no només va servir per celebrar la gran victòria assolida pel poble de Palacagüina i el vint-i-quatre aniversari de la *Gran Cruzada Nacional de Alfabetización*, sinó que també va servir per conscienciar a d'altres pobles del país que es troben en la mateixa situació i que, a partir de l'exemple vist en aquest petit municipi de Madriz, es van proposar treballar per l'eradicació de l'analfabetisme en els seus territoris. El cas més rellevant és el de Niquinohomo, municipi del departament de Masaya on va néixer el general Sandino, el qual va ser escollit per a la celebració del vint-i-cinc aniversari de la *Cruzada* amb la declaració d'aquest municipi lliure d'analfabetisme.

3. ELS BRIGADISTES EN LA ***CAMPANYA D'ALFABETITZACIÓ MANEL BONFILL, PALACAGÜINA 2004***

“Somos el municipio que trae más brigadas cada año y las dividimos en tres campos de trabajo: Estrategia Económica, Salud y Medio Ambiente.

A las brigadas parece ser que les gusta las tareas que nosotros les proponemos. En 1994 propusimos hacer la Escuela Campesina a la Brigada Bertold Brecht y ellos vinieron a empezarla. Comenzamos con dos aulas, pero no sólo ellos, también en ese año vino una brigada con gente de Barcelona y todos juntos totalizaron cuatro aulas. Entonces les dijimos a los de Lleida y de Barcelona que queríamos hacer un local en donde todos los productores de piña, pitahaya, mangos, pescado y chanchos pudieran vender sus productos. Así empezamos y terminamos un Mercado. Eso le gusta a la gente...;proponerse un proyecto, empezarlo, terminarlo!

Les dijimos a los de Pau i Solidaritat que íbamos a hacer una porqueriza en San Francisco...;La hicimos!

Los proyectos nos los imaginamos en la mente, los alimentamos con el corazón y así nos animamos. Después los proponemos a nuestros amigos y ellos, junto con el pueblo, lo comienzan y lo terminan. Por eso tenemos credibilidad ante los brigadistas, sus patrocinadores y ante el mundo.

Así, todos esos queridos jóvenes por mucho que regresen negros por el sol, picados de zancudos y hayan vivido miles de incomodidades, durmiendo en el suelo, tomando agua de pozo, comiendo comidas a las que no están habituados – por cierto, no hemos encontrado a quien no le gusten nuestros frijoles – siguen viniendo y regresando año con año.

Pienso que debe ser el recibimiento que les damos desde que se apean del avión. El amor que los técnicos y dirigentes de la AEPCFA ponen al ir a esperar a los compañeros y compañeras y el recibimiento que se les da después con frutas tropicales. Luego, les explicamos en qué consiste el trabajo que van a realizar, dónde van a comer, con qué familias van a vivir y que siempre va a ver uno o varios técnicos ahí con ellos. (...)” (Orlando Pineda, *La Pedagogía del Amor en Nicaragua*, 1999: 200)

3.1. LES BRIGADES

Com queda ben reflectit en el text de la *Pedagogía del Amor*, que fa referència a la participació de les brigades en els projectes que es dugueren a terme al municipi de San Francisco Libre durant els anys noranta, el paper que juguen els brigadistes durant el procés de desenvolupament de qualsevol campanya és ben significatiu. No només per l’aportació del treball com a tal, sinó per la gran tasca de motivació i renovació que realitzen entre la població i pel gran intercanvi de coneixements, d’il·lusions, esperances, i, en definitiva, d’amor, que s’estableix entre aquests internacionalistes i les persones amb les quals treballen, conviuen i es relacionen.

La *Campanya d’Alfabetització Manel Bonfill* que s’ha realitzat a Palacagüina durant el 2003-2004, és un exemple clar de la importància que té la col·laboració de les brigades en aquests projectes, tant les nacionals com les internacionals. I és que, un gran nombre de persones voluntàries es van desplaçar fins aquest municipi de Las Segovias per tal d’aportar el seu granet de sorra i per tal de poder lluitar contra una vertadera arma de destrucció massiva: l’analfabetisme. Si prenem com a referència la *Gran Cruzada Nacional de Alfabetización* de 1980, que va significar un gran triomf en la lluita a favor de l’alfabetització, podem considerar que a Palacagüina també s’ha realitzat una vertadera *Cruzada* a nivell municipal, no només perquè també s’ha aconseguit reduir l’índex d’analfabetisme espectacularment arribant per sota del 5% i declarant-se *Primer Territori de Las Segovias Libre de Analfabetismo* amb un 4,98%,

sinó també per la gran mobilització popular que ha significat. Aquesta Campanya, portada a terme per la *Asociación de Educación Popular Carlos Fonseca Amador*, i impulsada per l'*Agermanament Arbúcies-Palacagüina*, a part de mobilitzar a tot el municipi de Palacagüina, des dels més petits fins als més grans, i tant del casc urbà com de les vint-i-dos comunitats rurals del municipi, a més, ha tingut la capacitat de mobilitzar durant el temps de realització de la Campanya – del maig del 2003 a l'agost del 2004 - fins a un total de 88 brigadistes, tant joves de la mateixa Nicaragua, com joves internacionalistes, en aquest cas, tots ells de Catalunya. A continuació classificarem aquests brigadistes segons la seva procedència i el temps de participació en la Campanya:

Nº DE BRIGADISTES	NOM DE LA BRIGADA	PROCEDÈNCIA	TEMPS DE PARTICIPACIÓ
4	Universitat de Girona	Gironès	5 mesos
18	AEPCFA Barcelona	Barcelonès i Andorra	Entre 1 i 10 mesos ¹
15	Comissió de Solidaritat La Mallola	Esplugues de Llobregat	1 mes
18	UNAN Managua ²	Nicaragua	2 mesos
19	UNES ³	Somoto	1,5 mesos
14	SOARPAL ⁴	Catalunya	1 mes

¹ Aquesta brigada ha col·laborat en diferents períodes, mobilitzant-se els diferents brigadistes en diverses etapes i èpoques de l'any, amb una estada d'un mes mínim fins a deu mesos màxim.

² Universidad Nacional Autónoma de Nicaragua, amb seu a Managua. Es tracta de joves estudiants de diferents carreres que durant el període de vacances de la Universitat es desplaçaren a Palacagüina a treballar en la Campanya. Aquesta brigada va venir dividida en tres grups que van arribar esglaonadament.

³ Unión de Estudiantes de Somoto (Nicaragua).

⁴ Solidaritat Arbúcies-Palacagüina.

Així, fins a un total de 88 brigadistes, 51 procedents de Catalunya i Andorra, i 37 de diferents punts de Nicaragua, van estar treballant i col·laborant amb el projecte d'alfabetització que s'estava portant a terme a Palacagüina. Cada brigada que arribava col·laborava amb la tasca que s'estava duent a terme en aquell moment, per això la feina dels brigadistes variava molt en funció del moment en que arribessin.

3.2. TASQUES REALITZADES PELS BRIGADISTES

Per fer-nos una idea de les tasques que van realitzar els brigadistes en la Campanya d'Alfabetització a Palacagüina, a continuació les esmentarem breument:

- ◆ Realització de la tabulació del cens.
- ◆ Suport, motivació i dinamització de les Comissions Educatives a partir de reunions, trobades, tallers, etc.
- ◆ Visita a les persones analfabetes de totes les comunitats i del casc urbà, i *enamoramant* per tal que accedissin a alfabetitzar-se.
- ◆ Cerca de Mestres Populars voluntaris, capacitacions, suport i motivació.
- ◆ Organitzar i fer el seguiment dels CEPs (Col·lectius d'Educació Popular).
- ◆ Enamorament continu d'alumnes, Mestres Populars i Comissions Educatives, i visita a les persones que no havien accedit a alfabetitzar-se anteriorment o que havien començat però no havien acabat tot l'aprenentatge.
- ◆ Seguiment de tot el treball realitzat per les brigades anteriors i garantir el bon funcionament de l'alfabetització en la comunitat assignada. Tenir un control de l'avanç de cada CEP.

- ◆ Realització de les proves de comprovació de l'alfabetització a les persones que ja havien acabat la cartilla i ja es consideraven alfabetitzades.
- ◆ Realització dels informes finals de les comunitats i elaboració dels dossiers que serien revisats posteriorment per la Comissió Tècnica de Verificació.
- ◆ Col·laboració en l'organització de l'acte del 23 d'agost, dia en que es declararia *Palacagüina Territorio Libre de Analfabetismo*.

És fa evident, doncs, la gran importància del treball realitzat per les brigades en aquest tipus de projectes d'enamorament de les comunitats, ja que amb la seva presència i la seva col·laboració s'aconsegueix una gran motivació entre la població i una major implicació en la Campanya per part de tot el municipi.

3.3. AVANTATGES I INCONVENIENTS DE LA PARTICIPACIÓ DELS BRIGADISTES EN LA CAMPANYA D'ALFABETITZACIÓ A PALACAGÜINA

Com en totes les coses, en la *Campanya d'Alfabetització Manel Bonfill* hi podem trobar factors positius i factors negatius pel que fa a la participació de les diferents brigades en el desenvolupament del projecte. No ens referim, aquí, als avantatges i als inconvenients que pot tenir la col·laboració de brigadistes en projectes de cooperació internacional en general; d'aquest aspecte, que també s'ha de tenir en compte en aquesta Campanya, en parlarem més endavant. En aquest apartat ens centrarem en els avantatges i els inconvenients que ha tingut la participació de 88 joves nicaragüencs i catalans en el projecte concret desenvolupat a Palacagüina entre el 2003 i el 2004.

Com a factors positius, podem senyalar diversos aspectes: en primer lloc, que la participació de tots aquests joves d'arreu de Nicaragua i de Catalunya va fer possible que s'incrementés espectacularment el nombre d'alumnes, de mestres populars i de comissions educatives, ja que la seva presència i el seu treball incondicional motivaven i engrescaven a les persones del municipi, que es sentien afortunades de contar amb la presència de joves estrangers que tenien l'interès d'ajudar-los en el seu desenvolupament. A més, la tasca dels brigadistes va servir per dinamitzar a les comissions educatives i per donar-los suport en totes les tasques que els fos necessari; va servir per dinamitzar els CEPs, per dinamitzar trobades, tallers, etc.; en resum, que la tasca dels brigadistes va facilitar i millorar tot el procés d'alfabetització.

En segon lloc, hem de ressaltar el fet que amb aquest treball realitzat pels brigadistes es va produir un enriquiment mutu, tant per les persones de les comunitats, que van tenir l'oportunitat d'acollir per primera vegada a un brigadista a casa seva, com per als joves, que van tenir l'oportunitat de conviure en un context totalment nou per a ells i amb una cultura i una situació que no havien viscut mai. I això passa amb els joves procedents d'altres països del món, però també amb els joves procedents d'altres municipis de Nicaragua que, tot i ser del mateix país, no coneixen la part més fosca de la seva terra, ja que normalment provenen de municipis i famílies més benestants i no s'adonen de la realitat social en que viuen gran part dels seus veïns i germans del seu mateix país.

Amb aquesta campanya d'alfabetització es va aconseguir, doncs, assolir un dels principis fonamentals de l'Educació Popular basat en la mobilització i la participació

popular, a més de crear unes vertaderes relacions d’ajuda mútua i d’amor entre els brigadistes i les persones de les comunitats, els quals van establir uns vincles molt estrets que van provocar la tristesa i les llàgrimes de tots a l’hora dels seus comiats.

Així, la participació dels brigadistes en la Campanya va deixar en tots ells, i també en les persones del municipi amb qui havien tingut relació, un gust agredolç, provocat per la tristesa d’haver de separar-se d’unes persones que els havien emplenat d’amor, però amb l’alegria de recordar que a Nicaragua havien sigut feliços i que havien pogut viure, veure i aprendre d’unes persones que, malgrat no tenir res, els ho havien donat tot.

“Nos parece que ha habido mucha felicidad, pues la gente venía con grandes esperanzas. Y venían aterrizando en el aeropuerto más verde del mundo, en el “Augusto Cesar Sandino”, llenos de expectativas y quizás un poco nerviosos, pero, al irse, se iban con lagrimas en los ojos, ya estaban añorando con volver...Ahora siguen viniendo, siguen aterrizando con grandes alegrías en el corazón. Por eso podemos decir, pregúntenle a la Mari, que acaba de venir, o a la Pili, la esposa de Juanjo, o pregúntenle a marta –la muchacha de las islas Canarias (la de la gorrita)- que ha venido dos o tres veces.

Pregúntenle a todos los que han repetido varias veces, a los que han aterrizado aquí, si no han sido felices, si no han derramado su llanto, sus lágrimas a la hora de partir.

Eso demuestra verdaderamente que la gente le sigue teniendo amor a nuestra Nicaragua y a nuestra Revolución, porque, al encontrarse con nuestro grupo, se sigue viviendo la revolución, al encontrarse con la AEPCFA se siguen manteniendo los principios y esperanzas revolucionarias para otros pueblos del mundo...Y, si no, pregúntenle a Félix y a su esposa, que –sin las condiciones mínimas- quitaron mil doscientos dolores al extraer esta cantidad de muelas doloridas en diez días. ¿De dónde sacó energía este hombre? ¿De dónde sacó tanta fortaleza? ¿De dónde sacó tanto ánimo? Yo se lo voy a decir: del AMOR y de la confianza que la gente le dio a él, pero también del amor que él entregó horizontalmente a estos campesinos. Niños, mujeres y hombres dejaron de sentir ese gran dolor de muelas que por meses los estaba abatiendo. Y ¿Por qué vino este hombre desde Madrid? ¿Por qué lo hace?

Porque tiene amor y esperanza en un mundo mejor. ¡Porque hay un motivo por el que hacerlo!

(...)¿Por qué se van todos piqueteados de zancudos? Con las manos callosas, ¡Negros, negros!, y se quedan viendo entre sí, cuando ya se van todos llorosos y van volviendo a ver par acá. ¿Por qué?

Sencillamente, porque nosotros cuando nacimos nos propusimos DAR FELICIDAD, DAR HERMANDAD, DAR AMOR, DAR CARIÑO a través de nuestras humildades, a través del ejemplo.” (Orlando Pineda, La Pedagogía del Amor en Nicaragua, 1999:217).

Tot i aquests factors tan positius, i com és lògic en totes les coses, també hi va haver aspectes més negatius en la participació dels joves en la campanya. Un d'ells va ser el fet que els brigadistes anaven a col·laborar en la Campanya en moments puntuals i amb un temps limitat d'un, dos, tres mesos...però mai es quedaven durant tot el procés de desenvolupament del projecte – cosa molt normal, ja que les persones que prenen la decisió d'anar a col·laborar en projectes d'aquest tipus són persones que tenen que treballar per subsistir (ja que només el pobre ajuda el pobre, mai un ric benestant *perdrà el temps* pels més desvalguts), per tant, aprofitaven l'època de vacances per invertir el temps i els diners en l'ajuda als més necessitats -. Aquest fet va provocar que durant alguns mesos, com per exemple juliol i agost – coincidint amb les vacances laborals i escolars al nostre país – viatgessin a Nicaragua la majoria de brigadistes que van participar en la campanya a Palacagüina, mentre que la resta de mesos de l'any el nombre de col·laboradors era nul o molt escàs – només hi van poder anar els estudiants de la Universitat de Girona que estaven de pràctiques i algunes altres persones que havien estat molt de temps estalviant per poder deixar la feina i estar-se un temps a Nicaragua -. Les conseqüències d'aquest fenomen provocaren que, durant el temps en que hi havia brigadistes vivint a les comunitats el projecte anava sobre rodes: hi havia un gran nombre de persones estudiant, els mestres estaven motivats, les Comissions Educatives treballaven al màxim, etc.; però un cop les brigades marxaven i no eren substituïdes per altres joves ni per altres tècnics de l'AEPCFA – els tècnics no tenien capacitat d'abarcар totes les comunitats ni sectors urbans, ja que n'hi havia molt pocs en proporció al nombre de territoris per cobrir –, doncs la gent s'acabava desanimant, deixaven d'estar il·lusionats i motivats i, a la llarga, acabaven deixant d'assistir als col·lectius, deixaven de donar classes, de fer reunions, etc. Així, doncs, podem valorar

com a molt positiva la tasca dels brigadistes, però també podem valorar com a negatives les conseqüències de la partida d'aquests, ja que provoca un retrocés molt gran en el desenvolupament de la Campanya. És per això que seria molt necessari que hi hagués un equip de tècnics mínim, que fos capaç de donar continuïtat al treball dels brigadistes en totes les comunitats malgrat que aquests ja no hi fossin; o, seria necessari, també, que hi hagués un relleu continu de brigadistes, per tal de que sempre hi hagués algun jove vivint a la comunitat i treballant-hi, mantenint així la motivació dels alumnes, mestres i Comissions Educatives.

Un altre factor a ressaltar en el paper de les brigades dins la Campanya d'Alfabetització, i que més que un factor negatiu seria un factor que va dificultar la tasca dels brigadistes però que té més fàcil solució que el problema anterior, és el fet que els joves arribaven, especialment els de fora de Nicaragua, a un context nou, on no coneixien la gent, la cultura, la política, la manera de fer, de viure, etc., un context on en molts casos no en tenien gaires més coneixements que el que els havien explicat o havien llegit en alguna pàgina web; un nou context on haurien de dur a terme una feina que no havien fet mai i que no sabien res de res sobre el que farien. En conclusió, que tots i cada un dels brigadistes que van arribar a treballar a Palacagüina mostraven els mateixos dubtes i les mateixes inquietuds sobre el com, el quan, el què i el perquè de tot el que els envoltava. Així, tot i que alguns van rebre algunes capacitacions prèvies al seu viatge i també un cop instal·lats a Nicaragua, tots ells necessitaven un període de temps bastant llarg per poder entendre tot el que els envoltava i per poder-se *integrar* en el nou context on es trobaven. A més, també necessitaven un llarg període per poder entendre la Campanya, el que havien de fer, la manera com ho havien de fer, amb qui, etc. Aquest fet, doncs, és el que els dificultava la tasca, ja que si només venien per un mes, almenys la meitat del temps el necessitaven per poder entendre una mica tot plegat: on eren, què havien de fer, etc.

El fet d'integrar-se en un lloc completament nou per a una persona no té receptes ni secrets, cadascú ho ha de fer al seu ritme, amb més o menys facilitat depenent del caràcter i els recursos personals d'un mateix. Així que d'això no en podem trobar solucions. Però el fet de poder conèixer una mica més l'entorn, el projecte, la dinàmica de treball de la Campanya, etc., ho podem resoldre més fàcilment; d'aquí neix la meua proposta.

4. CONVERTIM L'EXPERIÈNCIA EN RESPOSTES

“ Yo sentía que debía estar con mi pueblo, de tenerlo cerca. Me entusiasmé. Y además me gustó la metodología y la dinámica de las capacitaciones. Mi mayor satisfacción ahora es haber tenido la oportunidad de ver a un campesino con su herramienta por la mañana trabajando la tierra y cambiándola por la tarde por otra (cartilla, lápiz y libreta) para alfabetizarse.” (Martín Ernesto Álvarez Barrios, brigadista de la UNAN Managua)

4.1. PROPOSTA D'ELABORACIÓ D'UN MANUAL

Un total de 88 brigadistes van participar en la *Campanya d'Alfabetització Manel Bonfill* de Palacagüina entre el 2003 i el 2004. I tots i cada un d'ells van presentar els mateixos dubtes, les mateixes inquietuds. Dubtes a nivell metodològic en el desenvolupament de la campanya, dubtes a nivell de procediments, d'estructura, de significat d'alguns conceptes, de funcionament del projecte, etc. També dubtes i, més que dubtes, inquietuds de no entendre bé el nou món que els envoltava, la nova cultura on vivien, la nova política, el nou llenguatge que haurien de parlar, etc. Així, hi havia persones que només sabien que Nicaragua era un país de centreamèrica i poca cosa més. No sabien quin sistema polític funciona a Nicaragua, ni quin sistema social hi existeix, ni quina és la seva història més recent, ni tan sols la situació que viuen les persones, el problema econòmic que pateixen, les mancances educatives, sanitàries, etc.

A banda d'aquest caos de contextualització, a més, la gran majoria dels brigadistes també tenien un gran buit pel que fa a la metodologia que es segueix en la Campanya d'Alfabetització – exceptuant, evidentment, alguns brigadistes que es dediquen al camp de l'educació -. Així, hi havia brigadistes arquitectes, filòlegs, periodistes..., d'altres sense cap tipus de titulació, etc., que no havien sentit a parlar mai de l'alfabetització ni de cap experiència relacionada amb el tema; no havien sentit mai a

parlar de l'Educació Popular, i molt menys, de la *Pedagogia del Amor* – alguns d'ells, però, s'havien llegit el llibre del pedagog Orlando Pineda que tracta sobre aquest tema.

I, si ja existien tots aquests dubtes a nivell conceptual que, teòricament, ja s'haurien d'haver resolt prèviament a la participació en la Campanya, no foren menys els dubtes que aparegueren a l'hora de portar a la pràctica el projecte d'alfabetització. Entre tots els brigadistes hi havia els mateixos dubtes: “*Què he de fer? On he d'anar? Amb qui he de parlar? Què són els renuentes? Què passa si aquest senyor no em surt a la llista d'analfabets? Què passa si algú comença a estudiar i s'ho deixa a la meitat? Què he de fer si el Mestre Popular plega?, etc., etc.*”.

No és que l'AEPCFA no realitzi una capacitació a tots els brigadistes un cop arriben a Nicaragua sobre què és el que hauran de fer; no és aquesta la qüestió, ja que el primer cap de setmana d'estar al país, els brigadistes reben una intensa capacitació sobre metodologia, sobre *com enamorar*, sobre què s'haurà de fer, etc. Però, evidentment, una persona que no és del país, quan li comencen a explicar tot un seguit de coses que no havia sentit mai i que no pot relacionar amb la realitat que coneix, ja que li estan parlant de persones, de llocs, de comunitats que no ha vist mai ni es pot imaginar com són, doncs la teoria que li transmeten no la pot retenir plenament, simplement es queda amb les idees generals.

Per tant, aquestes dificultats esmentades, els nervis i la por d'estar en un lloc nou i desconegut, el jet lag i tot plegat, van provocar que, tot i les capacitacions prèvies, els brigadistes quan van haver de començar la feina es trobessin quasi amb els mateixos dubtes que abans d'arribar.

Aquest problema va suposar un endarreriment en la seva tasca, ja que els feia perdre molt temps el fet d'haver-hi moltes coses que no sabien i havien de baixar de la comunitat a preguntar-les als tècnics de l'AEPCFA, o havien d'esperar-se al cap de setmana per resoldre'ls – ja que alguns brigadistes vivien a les comunitats i només baixaven al casc urbà durant el cap de setmana -. Tot plegat, doncs, va resultar un entrebanc per al desenvolupament normal de la Campanya.

En vista d'això, i amb la perspectiva de que un cop finalitzat el projecte a Palacagüina s'iniciaria una mateixa campanya d'alfabetització a Niquinohomo - municipi que va veure néixer el general Sandino i que pertany al Departamento de Masaya -, i que hi tornarien a anar estudiants de la Universitat de Girona a fer les pràctiques, hi anirien brigades de Barcelona, de Girona, i d'altres punts de Catalunya i també de Nicaragua; en vista de tot això i amb aquestes perspectives, sorgeix la meva

proposta: fer un recull, des de l'experiència pròpia obtinguda en la participació durant set mesos a la Campanya d'Alfabetització a Palacagüina, a partir dels dubtes més importants que aparegueren entre els joves que van a col·laborar amb el projecte, per tal de donar un recurs a tots els futurs i futures brigadistes que vagin a lluitar per l'alfabetització a Nicaragua i que es trobaran, segurament, amb les mateixes inquietuds.

En resum, la idea és crear una eina de treball a partir de la pròpia experiència, per tal de resoldre, anticipadament i durant el desenvolupament de la tasca, els dubtes més freqüents i generalitzats que sorgeixen en la pràctica de l'alfabetització. Aquesta eina, a més, pretén donar una lògica i un raonament metodològic i procedimental al projecte per a totes les persones que ens hem criat amb un pensament occidental i que necessitem un ordre i uns esquemes clars i definits en les nostres feines. Per aquest motiu, aquesta eina anirà adreçada a tots els brigadistes, però especialment als internacionals, els quals, a part d'haver d'entendre la lògica del projecte, hauran d'entendre la lògica del país, de les costums, de la manera de fer i de viure, etc. D'aquesta manera, intentarem posar un ordre *occidental* a la metodologia *nica* utilitzada per l'AEPCFA en les Campanyes d'Alfabetització que duen a terme i que es basen en la *Pedagogía del Amor*. Farem, doncs, que la *Pedagogía del Amor* es doni de la mà amb una estructuració clara, fruit de la nostra necessitat d'uns esquemes lògics i ordenats.

Partint d'aquesta base, elaborarem un manual on s'expliquin els conceptes més importants per poder col·laborar en un país com Nicaragua, per poder treballar per l'alfabetització, amb l'Educació Popular i amb la *Pedagogía del Amor*, i, també, per poder entendre pas a pas el desenvolupament d'una Campanya d'Alfabetització.

4.2. DUBTES I INQUIETUDS DELS BRIGADISTES EN LA SEVA PARTICIPACIÓ EN LA CAMPANYA

Per poder elaborar aquest manual, aquesta eina, el primer que haurem de fer és un recull dels dubtes i les inquietuds més esteses entre els brigadistes.

Per materialitzar això, es va passar un qüestionari a tots els brigadistes catalans, el qual contenia els dubtes més generalitzats que presentaren verbalment a Palacagüina, però formulats en forma de pregunta, per tal de que amb les seves respostes quedés constància per escrit dels seus principals problemes (veure annex 15).

En el qüestionari es preguntaven aspectes com: quines eren les tasques que havien realitzat, si havien rebut alguna capacitació abans d'anar a Nicaragua i un cop allà, quins coneixements tenien sobre Nicaragua abans d'arribar-hi, sobre la *Cruzada Nacional de Alfabetización*, sobre la comunitat on vivien, sobre l'alfabetització, l'Educació Popular i la *Pedagogía del Amor*; també quins van ser els factors que els van ajudar en el desenvolupament de la seva tasca i quins factors els hi van dificultar, quina és la seva opinió sobre la seva participació en la Campanya i la seva opinió sobre la cooperació internacional i l'alfabetització en països en vies de desenvolupament. Finalment es deixa un espai de suggeriments, recomanacions, crítiques i reflexions per tal de que el brigadista expressi lliurement altres qüestions no esmentades i que consideri de rellevància.

A partir de la lectura i anàlisi d'un total de 19 qüestionaris resposts pels brigadistes catalans (veure annex 16), extraïem les següents conclusions:

- ◆ Els brigadistes, majoritàriament dones, tenen edats compreses entre els 16 i els 63 anys, i no tenen una formació específica, sinó que trobem mestres, professors, pedagogs, administratius, delineants, arquitectes, educadors socials, i nois i noies que estudien a l'institut o a la universitat.
- ◆ El temps de participació dels brigadistes en la Campanya va ser d'un mes mínim a deu mesos màxim. La gran majoria d'ells hi participaren durant els mesos de juliol i agost, mesos que coincideixen amb l'estiu de Catalunya i, per tant, amb l'època de vacances dels estudiants i la majoria de persones que treballen.
- ◆ Les tasques realitzades van ser, bàsicament, *enamoramant* dels alumnes, dels mestres populars i de les comissions educatives; seguiment dels CEPs; visita als *renuentes*; proves de comprovació de l'alfabetització a les persones

alfabetitzades; elaboració dels informes finals i les estadístiques de les comunitats; i, finalment, col·laboració en el muntatge de la gran festa del 23 d'agost.

- ◆ Gairebé cap dels brigadistes va rebre una capacítació prèvia abans d'anar a col·laborar en la Campanya; la majoria d'ells en tenien informació a través de fulletons informatius, de petites xerrades que havien rebut o de l'experiència de companys que hi havien estat anteriorment. Eren informacions, però, molt generals. Un cop a Nicaragua, no tots van rebre capacitacions; els que sí que la van rebre la consideren satisfactòria, però creuen que s'haurien d'especificar més les tasques a realitzar a les comunitats i el desenvolupament general del projecte, per poder contextualitzar i entendre millor el que estan fent en concret i quina finalitat tindrà la seva tasca en el procés global de la Campanya. Alguns consideren, també, que les capacitacions no van ser suficients i que no s'ajustaven a la realitat que es van trobar posteriorment.
- ◆ Per la majoria dels brigadistes, excepte en alguns casos concrets, era la primera vegada que anaven a Nicaragua. Del país en tenien coneixements molt generals i bàsics, purament informatius, que havien pogut llegir per internet o a través d'alguns escrits que els havien passat. Altres en tenien més informació ja que s'havien preocupat de documentar-se pel seu propi compte. Pel que fa a la *Cruzada Nacional de Alfabetización*, hi havia qui no en sabia res, qui n'havia sentit parlar, i qui, vagament, en sabia alguna cosa perquè ho havia llegit. En general, però, el desconeixement sobre la realitat actual del país i del que va ser i del que va suposar la *cruzada* era el que més freqüentava entre els brigadistes.
- ◆ Sobre Palacagüina, només en coneixien el nom, la situació geogràfica i poca cosa més. De la comunitat on s'ubicaren a treballar i a viure no en sabien completament res. Alguns valoren com a positiu no tenir-ne coneixements previs, per tal de no crear-se prejudicis abans de conèixer el territori i la gent. D'altres consideren que el vertader coneixement de la comunitat no es fa fins que no t'hi trobes, fins que no el trepitges. Tot i això, la majoria consideren que seria positiu tenir-ne uns coneixements mínims previs a la seva arribada, sobre la situació econòmica, política, d'infraestructures, etc. Consideren que aquesta informació els podria venir donada, o que haurien de tenir un temps,

la primera setmana per exemple, per fer ells mateixos l'estudi del territori i tenir, així, uns coneixements mínims que els ajudarien i guiarien posteriorment en la seva tasca i en la seva integració en la comunitat. Tot i això, consideren que han de ser informacions objectives per tal de no crear-se esquemes mentals equivocats.

- ◆ Pel que fa a l'alfabetització, la gran majoria d'ells no en sabia res, o gairebé res; no havien participat mai en cap projecte d'aquestes característiques. Tampoc sabien res sobre Educació Popular, excepte les persones procedents del camp de l'educació que n'havien rebut quatre pinzellades durant els estudis. El mateix passa amb la *Pedagogía del Amor*, que només la coneixien a través d'alguns informes que els havien enviat i, alguns d'ells, a través de la lectura del llibre de l'Orlando Pineda: *La Pedagogía del Amor en Nicaragua*. Així, doncs, la informació que tenien els brigadistes sobre el model pedagògic que utilitzarien en la seva tasca a Palacagüina era ben escassa, cosa que no els facilitaria el desenvolupament del seu treball.
- ◆ Hi ha qui diu que no va tenir dificultats a l'hora de realitzar el seu treball; aquest fet potser és degut a que ja ha passat un temps des de que va finalitzar la seva estada a Nicaragua i, com és ben conegut, les coses bones fan esborrar les dolentes. Potser si aquesta pregunta se'ls hagués fet la primera setmana d'estar allà, haguessin contestat un nombre ben llarg de dificultats. Un altre motiu pel qual algú pot considerar que no va tenir dificultats podria ser pel fet de no haver-se implicat prou en el projecte, cosa que comporta que no es trobin els factors negatius d'aquest. La gent que sí que expressa les seves dificultats ressalta la dificultat a l'hora d'integrar-se en un context nou, amb una gent nova i en un entorn diferent al que estan acostumat. Una altra dificultat amb que van trobar-se va ser una manca de conceptualització, és a dir, una manca de definició dels conceptes amb els que estaven treballant; també una manca d'organització, d'horaris establerts; manca de coneixement de la comunitat i de la gent a qui s'adreçaven; manca de coneixement del projecte, del seu funcionament, de la seva dinàmica, etc.; dificultats per aconseguir el material, per desplaçar-se, per comunicar-se amb les persones, i, en general, manca de recursos de tot tipus que són imprescindibles per a desenvolupar un projecte d'aquesta envergadura.

També ressalten com a dificultat en la seva feina el fet d'estar poc temps a la comunitat, ja que quan començaven a conèixer el territori, la gent, les costums, etc., ja havien de marxar.

El que valoren com a molt positiu i que els va ajudar molt en la seva tasca va ser el fet de conviure amb les persones de la comunitat, cosa que els va facilitar molt la seva integració; també el fet de comptar amb el suport i l'ajuda dels membres de les Comissions Educatives, dels tècnics de l'AEPCFA i dels companys i companyes brigadistes que ja feia algun temps que estaven treballant en el projecte.

- ◆ Tots els brigadistes es posen d'acord en valorar com a més positiu el fet d'haver pogut viure aquesta experiència, d'haver pogut conviure amb les persones de les comunitats, d'haver-se pogut enriquir mútuament, d'haver treballat conjuntament per un objectiu comú i tan noble com és l'eradicació de l'analfabetisme en un país subdesenvolupat. Consideren que, més que el que ells han pogut aportar pel projecte, el que s'emporten és tot un cúmul de sensacions, d'il·lusions, d'aprenentatges, de valors i de sentiments que han pogut aprendre vivint a les comunitats i col·laborant amb una tasca que, després de la seva participació en la Campanya, consideren molt més important: l'eradicació de l'analfabetisme.

També consideren molt positiu el fet que hi hagi la presència de gent de fora en aquest tipus de projectes, ja que es demostra als nicaragüencs que no estan sols en la lluita, sinó que encara hi ha gent d'altres països que pensen i treballen per millorar la situació que viu el país.

- ◆ Sobre la cooperació internacional hi ha qui creu que és molt positiva, ja que dóna l'oportunitat a totes les persones que hi poden participar de conèixer una realitat diferent a la pròpia i de poder veure i viure en pell pròpia les desigualtats que existeixen actualment al món. Hi ha qui considera, també, que aquesta cooperació ha d'anar encaminada a fer acompanyament a projectes, per tal de no acabar caient en paternalismes. També, que més que la realització de petis projectes, el que cal és un vertader i radical canvi a tots els nivells de la vida de la humanitat, per tal de millorar les condicions de totes les persones i acabar amb les desigualtats al món.

Hi ha qui opina que abans de cooperar amb algun projecte, primer s'ha de conèixer bé l'organisme i la tasca que desenvolupa, ja que hi ha organismes

que només es mouen per interessos econòmics i polítics, i que realitzen projectes assistencials que només donen resposta als problemes de les persones a curt termini, i que a llarg termini estan destinats al fracàs. El millor, en alguns casos, pot ser col·laborar amb organismes del propi país, ja que ells són els qui coneixen millor que ningú les necessitats de la seva gent; a més, que si l’ajuda la donen països *rics*, poden utilitzar aquesta cooperació com una forma més de dominació i de control dels països pobres. Per això és que s’ha d’anar molt amb compte amb el tipus de cooperació que es faci, ja que té els seus avantatges, però també té els seus perills.

Pel que fa als projectes de cooperació destinats a l’alfabetització, tots ells els consideren essencials i imprescindibles, ja que és la eina bàsica, el pilar bàsic per al desenvolupament dels pobles. Sense educació no hi pot haver desenvolupament.

“Si els fonaments d’una casa no són bons, un dia o un altre aquesta casa caurà pel seu propi pes.” (Lluïsa Marín, brigadista catalana)

4.3. RESPOSTES QUE HA DE DONAR EL MANUAL

A partir del buidatge dels qüestionaris realitzats als 19 brigadistes i de les conclusions que n’hem pogut extreure, sorgeix la necessitat d’elaborar un manual que doni resposta als següents aspectes:

1. *Nicaragua*: situació social, política, econòmica, etc. del país en l’actualitat.
2. *La Gran Cruzada Nacional de Alfabetización*: què va ser i què va significar per a Nicaragua aquest gran esdeveniment històric.
3. *La comunitat*: fitxa tècnica que serveixi als brigadistes per fer un anàlisi de la seva comunitat en els primers dies de viure-hi; d’aquesta manera la podran conèixer més a fons i els serà més fàcil la seva integració i el desenvolupament de la seva tasca.
4. *L’Educació Popular*: definició del concepte i característiques principals.
5. *L’alfabetització i La Pedagogía del Amor*: què significa alfabetitzar i quina metodologia utilitza la pedagogia del amor; característiques bàsiques que la defineixen.
6. *L’AEPCFA*: conceptualització de l’Associació per la qual es va a col·laborar: quins són els seus principis, qui la forma, quins projectes realitzen, a qui van adreçats, etc.
7. *Desenvolupament d’una Campanya d’Alfabetització*: descripció dels diferents passos que segueix una campanya d’alfabetització, per tal de tenir una visió global del procés.
8. *La Campanya d’Alfabetització pas a pas*: es tracta d’explicar cada un dels passos que es porten a terme en la campanya: quan es du a terme, com es du a terme, què s’ha de tenir en compte, qui hi intervé, etc.
9. *Glossari*: finalment, s’inclourà un glossari amb vocabulari *nica*, per tal de donar un recurs als brigadistes que els ajudi a resoldre els problemes lingüístics que els sorgeixin, sobretot a l’inici de la seva tasca, ja que el castellà nicaragüenc és bastant diferent al castellà que es parla a Espanya.

Tots aquests seran, doncs, els punts que conformaran el manual per als brigadistes, que servirà per als joves que decideixin anar a col·laborar amb l’AEPCFA

en l'eradicació d'algun municipi o territori de Nicaragua. Cal dir que aquest manual va adreçat als brigadistes internacionalistes, però que també pot ser utilitzat pels brigadistes del propi país, ja que aquests també tenen els seus dubtes i inquietuds, semblants o idèntiques als que tenen els joves estrangers. Alguns factors, però, com per exemple, la descripció de la situació de Nicaragua o l'explicació de la *Gran Cruzada Nacional de Alfabetización*, no els serà necessari mirar-s'ho, ja que al ser fills del mateix país s'ho coneixen perfectament.

Així, doncs, a continuació comença el nostre manual, elaborat a partir de l'experiència de Palacagüina del 2004, i adreçat a tots aquells joves que, un any o altre, decideixin travessar l'Atlàntic per aportar el seu granet de sorra.

ÍNDIX:

1. Presentació
2. Nicaragua
 - 2.1. Configuració ètnico-cultural del país
 - 2.2. Situació política
 - 2.3. Situació econòmica
 - 2.4. Sistema educatiu
 - 2.5. Sistema Sanitari
 - 2.6. Infraestructures
 - 2.7. Emigració
 - 2.8. La família i el paper de la dona
 - 2.9. La Religió
 - 2.10. Organismes de la societat civil i ajuda internacional
 - 2.11. Dades oficials
3. Conèixer la Comunitat
 - 3.1. Fitxa tècnica par a l'estudi del territori o comunitat

4. La *Gran Cruzada Nacional de Alfabetización* de Nicaragua (CNA)
 - 4.1. El *Frente Sandinista de Liberación Nacional* (FSLN)
 - 4.2. Objectius de la CNA
 - 4.3. Model pedagògic utilitzat en la CNA
 - 4.4. Repercussions de la CNA
 - 4.5. Conseqüències de la pèrdua del govern del FSLN

5. La *Asociación de Educación Popular Carlos Fonseca Amador* (AEPFCFA)
 - 5.1. El naixement de l'AEPFCFA
 - 5.2. Els membres de l'AEPFCFA
 - 5.3. Objectius de l'AEPFCFA
 - 5.4. Destinataris dels seus projectes
 - 5.5. Els projectes d'alfabetització de l'AEPFCFA
 - 5.6. Línia pedagògica

6. L'Educació Popular
 - 6.1. Definicions d'Educació Popular
 - 6.2. Característiques principals de l'Educació Popular
 - 6.3. El mestre en l'Educació Popular

7. L'alfabetització i *La Pedagogía del Amor*.
 - 7.1. L'alfabetització
 - 7.2. *La Pedagogía del Amor*

8. Desenvolupament d'una Campanya d'Alfabetització
 - 8.1. Primera etapa: Organització
 - 8.2. Segona etapa: Preparació metodològica i organitzativa dels CEPs

- 8.3. Tercera etapa: Croada d’Alfabetització
- 9. El procés d’alfabetització pas a pas
 - 9.1. Primer contacte amb la comunitat i creació de les Comissions Educatives
 - 9.2. Elaboració dels censos d’analfabets
 - 9.3. Estratègia de l’alfabetització
 - 9.4. *¿Qué significa enamorar?*
 - 9.5. Classificació dels analfabets i elaboració de llistes
 - 9.6. Causes de la *renuència*
 - 9.7. Creació dels CEPs
 - 9.8. El Mestre Popular
 - 9.9. El material: la cartilla i el manual
 - 9.10. Seguiment del procés
 - 9.11. Les proves de comprovació final de l’alfabetització
 - 9.12. Els informes finals
 - 9.13. La verificació de la Campanya d’Alfabetització
 - 9.14. Declaració del municipi *Territori Lliure d’Analfabetisme*
 - 9.15. La post-alfabetització i les capacitacions tècniques
- 10. Conclusions
- 11. Glossari

5.2. PRESENTACIÓ

Cada dia sou més els joves que decideix canviar les vostres vacances, el vostre temps lliure, les vostres comoditats..., per invertir el temps i els diners, ambdós molt valorats en una societat com la nostra, en col·laborar amb algun país pobre. Molts escollíu Nicaragua, un país de contrastos i contradiccions que té la capacitat d’enamorar fins i tot al més escèptic gràcies a la seva gent, als seus pobles, a les seves comunitats,

els seus camins, la seva música, la seva generositat, l'amor que desprèn... Molts, també, escollíu col·laborar amb l'*Asociación de Educación Popular Carlos Fonseca Amador* (AEPCFA), probablement per la humilitat que caracteritza als seus membres, per la seva dedicació, la seva lluita, la seva incondicionalitat.

I és d'aquesta manera com, mica en mica, us aneu introduint en el món de l'alfabetització en un context mancat de recursos, d'infraestructures, de tot..., però sobrat d'empenta, d'il·lusió, d'esperança. Acabeu, finalment, enamorant-vos d'aquest projecte alfabetitzador liderat per l'AEPCFA en un país com Nicaragua; d'això us en adoneu amb el pessigolleig que us noteu a l'estómac cada vegada que visiteu a una persona que abans no sabia llegir i que ara, en part gràcies a vosaltres, ja comença a escriure el seu nom; us en adoneu quan us introduïu tant en el projecte que us dediqueu al cent per cent a l'alfabetització, les vint-i-quatre hores del dia, els set dies de la setmana, i no voleu cap festa, al contrari, per a vosaltres és un plaer aquesta tasca; us en adoneu i en voleu cada vegada més. I no en teniu prou amb col·laborar amb aquestes campanyes una vegada a la vida, sinó que voleu repetir, i torneu a anar a Nicaragua una segona vegada, i una tercera..... Us heu anat convertint, poc a poc, en militants de la causa alfabetitzadora.

Aquesta és una causa molt digne, però s'ha de saber fer bé. Molts cops, en la realització de la teva tasca, et sorgeixen dubtes, interrogants, inquietuds, fruit del teu desconeixement del país, de la campanya, de la metodologia, etc. Aquests dubtes poden suposar un obstacle, no només per a tu, sinó per al desenvolupament normal de la Campanya. És per aquest motiu que considerem necessari posar-te a l'abast un petit manual que et serveixi de guia en la teva feina, que posi les bases, els fonaments a tots els aprenentatges que aniràs adquirint al llarg de la teva estada al país; un recurs al qual puguis recórrer per consultar totes aquelles petites coses, a vegades insignificants, que no et deixin avançar en la teva feina.

Aquest manual no és una recepta màgica amb la qual aconseguiràs acabar amb l'analfabetisme del municipi on treballis amb un temps rècord, ni molt menys. Només és un petit document que et pot ajudar en la teva col·laboració en una Campanya d'Alfabetització de l'AEPCFA a Nicaragua.

Ni aquest manual ni la teva col·laboració canviaran el món, però si que et poden canviar la vida; i amb aquest canvi, unit al canvi de tots els joves com tu, serà el que podrà canviar el món. Ricardo Arjona, cantautor guatemantec, ens fa reflexionar amb

una de les seves millors cançons sobre el que passaria al món si el tan apreciat *nord* fos el tan dolçament amarg *sud*:

*"Si el norte fuera el sur
serían los sioux los marginados,
ser moreno y chaparrito
sería el look más cotizado.
Marcos sería el Rambo mexicano
y Cindy Crawford la Menchú
de mis paisanos,
Reagan sería Somoza..."*

*Fidel sería un atleta
corriendo bolsas por Wall Street,
y el Che haría hamburguesas
al estilo "double meat"
los Yankees, de mojados a Tijuana
y las balsas de Miami a la Habana,
si el norte fuera el sur.*

*Seríamos igual
o tal vez un poco peor,
con las Malvinas por Groenlandia
y en Guatemala un Disneylandia
y un Simón Bolívar rompiendo su
secreto:
"ahí les va el 187,
¡fuera los yanquis por decreto!" (...)*

*Si el norte fuera el sur sería
la misma porquería,
yo cantarí un rap y esta
canción no existiría."*

Amb aquesta lletra ens podem adonar de que la nostra lluita, la nostra esperança, la nostra vida, no ha d'anar encaminada a millorar la situació de les persones que actualment es troben injustament marginades i humiliades, quan això comporti l'empitjorament de la situació de vida de les persones que actualment viuen dignament. És a dir, que no hem de lluitar per un canvi en la vida de la humanitat que comporti el desenvolupament dels pobres, gràcies al retrocés dels rics. La nostra lluita ha d'anar encaminada a una igualtat, a una unió. Ja no hi ha d'haver uns rics i uns pobres, ni un nord i un sud; ni tampoc s'han d'invertir les seves situacions. S'ha de crear un món just, digne, on tots hi tinguem cabuda. I aquest món no serà possible mentre hi hagi persones que encara visquin privades del dret de la *paraula*, privades del dret de participar al món, d'escollir el seu propi destí. Per aconseguir aquest altre món sense fronteres econòmiques, haurem d'atorgar el dret de l'educació a totes les persones que encara no el poden gaudir. Haurem, doncs, de treure les mans que tants ulls mantenen en la foscor. I això només ho aconseguirem alfabetitzant.

Perquè la teva tasca i la teva consciència són imprescindibles per aconseguir aquest *altre món possible*, t'agraïm des d'aquí la teva lluita, el teu compromís, el teu optimisme, i et convidem a que segueixis aportant el teu granet de sorra per aquesta causa tan justa. Només amb gent com tu aconseguirem canviar el món. I és per aquest motiu que et volem facilitar la feina al màxim, i per això et posem a l'abast una eina que t'orienti i t'ajudi en el camí d'alfabetitzar a un poble privat del dret de la paraula.

Esperem, doncs, que aquest petit recull t'ajudi en la teva participació en alguna de les Campanyes d'Alfabetització de l'AEPCFA i en un país tan màgic com és Nicaragua; i esperem, també, que continuïs enamorat de l'alfabetització, del món i de la vida, perquè només així, amb amor, aconseguirem la igualtat al món.

5.3. NICARAGUA

*la flor más linda de mi querer
abonada con la bendita
Nicaragüita, sangre de Diriangén.*

Ay Nicaragua sos más dulcita

*que la mielita de Tamagás
pero ahora que ya sos libre
Nicaragüita, yo te quiero mucho más.
(Nicaragua Nicaragüita, Carlos Mejia Godoy)*

No es tracta, en aquest apartat, de fer una ampla descripció territorial, política i històrica de Nicaragua, ja que n'existeix molta bibliografia i documentació al respecte per a qui n'estigui interessat. Del que es tracta és de resumir, amb quatre pinzellades, els aspectes més rellevants i importants que caracteritzen aquest país en l'actualitat per tal de que ens puguem fer una idea de la situació social que viu avui en dia la població d'aquest territori.

Nicaragua és el país més gran de l'Amèrica Central, amb una extensió territorial de 121. 428 km² i amb una densitat de població de 35,9 hab./km². Es troba situada entre Hondures i Costa Rica, i limitada a l'est amb el Mar Carib i a l'oest amb l'Oceà Pacífic.

Algunes dades generals*:

- **Superfície:** 130.000 km²
- **Població:** 5.347.000 habitants.
- **Població urbana:** 55.3%
- **Població menor de 20 anys:** 53%
- **Analfabets + 15 anys:** 35.7%
- **Mortalitat infantil:** 39.5% (un 44% en nens menors d'un any).
- **Esperança de vida de les dones:** 69 anys.
- **Esperança de vida dels homes:** 64 anys.
- **Renda per càpita:** 158 dòlars.

5.3.1. CONFIGURACIÓ ÈTNICO-CULTURAL DEL PAÍS:

El primer que hem de ressaltar de Nicaragua és el fet que la seva població no és una població homogènia pel que fa a la seva configuració ètnico-cultural. La població de Nicaragua és fruit de diferents barreges ètniques. El grup que predomina és d'ascendència europea i indígena, que es troba a la costa del Pacífic, però també hi ha altres grups significatius, com són el grup de barreja indígena i africana, i els descendents purs d'africans (9% de la població), que es troben principalment en les costes del Carib, l'origen de les quals està estretament relacionat amb l'ocupació britànica de la *Costa de los Mosquitos* durant el segle XVIII.

**Aquestes dades són extretes d'informes oficials de l'any 2004, però és necessari que es vagin actualitzant periòdicament, ja que poden variar molt amb el temps.*

La població originària indígena és del 4%, la qual se situa a la conca del *Río Coco*, unit a la frontera amb Hondures. Aquesta població, es divideix entre les següents ètnies: *miskitos*, *sumus* i *ramas*. Aquestes, han mantingut intensament la seva pròpia cultura i la seva pròpia llengua; a més, a la zona del Carib, també es parla l'anglès, heretat durant el període en que aquest territori era un protectorat anglès. Així, malgrat que Nicaragua és un país centre-americà on la llengua predominant és l'espanyol, no podem caure en simplismes i pensar que la única llengua que s'hi parla; és tot molt més complex, ja que Nicaragua es caracteritza per una gran pluralitat ètnica, cosa que provoca que hi hagi, en un país tan petit, una gran pluralitat de llengües i cultures.

La gran majoria de la població de Nicaragua, però, es concentra a la zona del Pacífic, bàsicament per motius ambientals (terratrèmols, erupcions volcàniques, etc.). Managua concentra gran part de la població, ja que, després del terratrèmol del 1972, va créixer de forma vertiginosa i desordenada. La guerra va portar-hi, també, molta gent que fugia de les muntanyes i de les zones rurals. Més tard, la pobresa també ha portat a la població cap a la capital a la recerca de millors condicions de vida.

5.3.2. SITUACIÓ POLÍTICA:

La societat nicaragüenca es troba dividida en dos grans bàndols polítics: el sandinista del FSLN (*Frente Sandinista de Liberación Nacional*) i el liberal del PLC (*Partido Liberal Constitucionalista*). Aquesta dualitat ve de molt lluny, ja de quan el govern sandinista derrotà la dictadura somozista l'any 1979 i suposà per al país millores significatives en la vida de la societat, ja que reactivà l'activitat econòmica, amplià el sistema educatiu i millorà el sistema sanitari. L'any 1982, però, començaren les activitats contrarevolucionàries liderades per la *contra* i finançades pel govern dels Estats Units de l'era de Reagan. Això provocà, en primer lloc, que el govern hagués de destinar una bona part del seu pressupost a la defensa, a més d'obligar a la joventut a allistar-se a l'exèrcit i a anar a la guerra; i, sobretot, suposà el deteriorament tant dels serveis com de l'economia en general. Els efectes negatius d'aquesta guerra es deixaren sentir cada vegada més i provocaren que en les eleccions de 1990, els sandinistes perdessin el govern enfront d'una coalició de partits, la UNO (*Unión Nacional Opositora*), guanyant la presidència del país Violeta Barrios de Chamorro.

A partir de 1990, la *contra* lliurà les armes i, teòricament, el país entrà en un procés de pau, que no significà la fi de la violència. Continuaren durant un temps alguns enfrontaments entre membres de la *contra* i el FSLN, i sorgiren bandes armades d'antics combatents que es convertiren en assaltants. Mentrestant, el govern obrí un nou procés de privatitzacions i de desmantellament de les estructures socials erigides durant l'època sandinista, sobretot les referents a l'ensenyament i la sanitat. Es reduí el pes del sector públic, cosa que suposà l'acomiadament de molts funcionaris. Però, sobretot, el retorn a les privatitzacions suposà l'empobriment d'amplis sectors de la població, tant de les comunitats camperoles que viuen en llocs apartats, com d'amplis sectors dels barris populars de les ciutats, que van veure augmentar espectacularment l'atur i es van trobar abocats a autoocupacions marginals.

L'any 1996, els sandinistes tornaren a perdre i guanyà Arnaldo Alemán, de l'*Alianza Liberal* (AL), el qual va suposar un pas més cap a la consolidació del sistema capitalista i, sobretot, cap al desmantellament total de les estructures públiques per tal de donar prioritat absoluta a les privatitzacions. El moviment sandinista, en part molt decebut pels mals resultats electorals, inicià un procés de discussions internes i d'enfrontaments que no feren més que precipitar el descontentament de les seves bases.

Finalment, l'any 2001, en les darreres eleccions, es donà un altre cop la victòria

al PLC (*Partido Liberal Constitucionalista*) amb un nou president, Enrique Bolaños. Cal dir que, malgrat que el poble dona la seva confiança a governs de dreta, s'ha de destacar que Nicaragua és el país Centreamericà que, en aquests moments, és el segon més pobre del continent, després d'Haití, amb els indicadors socials més baixos i amb el govern que genera més desconfiança a nivell internacional de tots els de la zona. Podríem dir, doncs, que Nicaragua es troba en una situació molt precària, rallant la pobresa extrema; tot i això, el govern no busca solucions sinó que potencia aquestes desigualtats entre els que cada dia són més rics, que és un petit sector de la societat, i els que cada dia són més pobres, que és la gran majoria de la població.

És ben coneguda entre els nicaragüencs la frase: *“En els supermercats mai hi havia hagut tants de productes com amb l'actual govern, però mai la gent s'havia trobat en una situació tan extrema de no poder compra-hi res”*. Amb aquesta frase queda ben simbolitzada la situació econòmica, social i en totes les esferes de la vida del país en que es troba Nicaragua actualment.

I aquesta és la situació política actual, una Nicaragua governada per un partit de dretes, on la misèria, la fam i l'analfabetisme s'apoderen de la gran majoria de la població, mentre que una petita minoria es va enriquint cada dia més i es van apropiant cada vegada més del béns del país. Només a tall d'exemple: el president de Nicaragua és el segon president del món, després, evidentment, del president dels Estats Units, amb el sou més alt.

A banda d'aquestes incoherències, també trobem a Nicaragua un *Frente Sandinista* al costat del poble, que lluita incondicionalment pels drets dels més desvalguts i per tornar a arribar al poder i tornar a convertir la seva Nicaragua en un lloc més just, on la lepra, la malària i la gana, ja no deixin morir tantes dones, homes i nens pels carrers de les seves ciutats, i on l'intent de sobreviure no sigui la rutinària pràctica de cada dia.

5.3.3. SITUACIÓ ECONÒMICA:

Nicaragua és el segon país més pobre de tot Amèrica: el 44% de la població sobreviu amb menys d'un dòlar diari. Té un dels P.I.B. més baixos de Centreamèrica amb 508 dòlars per habitant l'any, mentre que la mitjana general dels països de la zona es de 1.015 dòlars.

A Nicaragua no hi ha classe mitja: els rics són cada dia més rics i els pobres, cada dia més pobres. Els salaris són molt baixos: el sou mínim d'un treballador de la banca no arriba als 60 euros al mes, i el d'un mestre, als 55 euros mensuals. Contradictòriament, la *canasta básica* (que és el salari mínim interprofessional però quantificat amb els aliments més bàsics, previst per un consum mensual i compost per uns 53 productes de primera necessitat), està valorat en uns 115 euros.

L'economia de Nicaragua és una economia agrpoecuarià, on els treballadors del camp són els qui produeixen bona part dels aliments i de les divises amb la venda de les seves produccions. Els camperols, però, són els més pobres, tot i ser ells els que produeixen el blat de moro, els frijoles, les fruites, verdures, la carn, la llet, el tabac, el cafè, etc., que són les riqueses del país.

L'economia del país es sosté gràcies als elevats impostos –indirectes- que s'apliquen a la població, i els interessos bancaris són elevadíssims. La major part del volum d'exportacions que es genera és utilitzat per fer front al pagament del deute extern. Així, el deute l'acaben pagant els pobres. Els camperols han de produir cada dia més per comprar cada dia menys. Arrel dels reajustaments econòmics ordenats pel Fons Monetari Internacional i el Banc Mundial, molts camperols van perdre el seu crèdit i han estat convidats, o obligats en molts casos, a deixar les terres que van guanyar amb la reforma agrària. Així, centenars de milers d'hectàrees han tornat als seus antics propietaris. Tots aquests factors han motivat que els camperols s'hagin vist obligats a ocupar les pitjors terres, les mes ermes, com les vessants de muntanyes i les vores rocalloses dels rius. En aquestes zones han sigut els mateixos camperols els que han fet avançar la frontera agrícola, desforestant el medi natural i convertint aquests indrets en zones d'alt risc d'allaus i riuades.

Així, doncs, podríem dir que l'actual política del *Partit Liberal Constitucionalista* manté als nicaragüencs sota uns nivells d'absoluta misèria. Aquest factor comporta tot un seguit de conseqüències a nivell educatiu, sanitari, d'habitatge, i, en definitiva, en tots els camps de la vida de les persones.

5.3.4. SISTEMA EDUCATIU:

Nicaragua pateix greus problemes educatius; això es pot veure reflectit en les següents dades: hi ha un 35% d'analfabetisme a la zona urbana, i un 42% a la zona

rural; el 51% dels alumnes no acaben l'ensenyament primari, només un 18% acaba la secundària; només un 1% dels camperols arriben a la Universitat. Uns dos-cents mil nens i nenes en edat d'anar a l'escola no estan escolaritzats/es.

Totes aquestes dades són reflexes d'un sistema educatiu que es troba en un clar procés de privatització: els nens/es de l'escola bàsica i també de l'ensenyament superior han de pagar una quota d'inscripció a l'escola i també el material escolar – que, perquè ens en fem una idea, sols cal mirar les dades que va oferir la televisió nacional de Nicaragua (Canal 2) dels preus per aconseguir només l'uniforme escolar que, segons el govern, aquest representa *“el orden, la igualdad, la disciplina y los colores de la bandera”*; els preus són els següents: faldilla: 80 córdobes, camisa: 50 córdobes, sabates: 180 córdobes, mitjons: 15 córdobes, motxilla: 80 córdobes; en total: 465 córdobes per nen -. Tots aquests factors desemboquen en:

1. La desescolarització i l'absentisme escolar: davant la dificultat de moltes famílies per fer front a les despeses educatives dels seus fills/es, es veuen obligades a fer-los abandonar l'escola. Aquest factor s'emfatitza entre els nens de 10 i 14 anys, sobretot a les zones rurals, on les famílies necessiten més el suport dels fills d'aquestes edats per a la cura dels germans petits o per a la realització d'alguna tasca específica, sigui amb o sense benefici econòmic. Són molts els nens treballadors que, de forma responsable, aporten uns diners a les famílies amb els quals és possible la seva subsistència diària.
2. Un deteriorament en l'ensenyament, que provoca que la mitjana d'anys que necessita un nen/a nicaragüenc per acabar la primària sigui de més del doble dels anys estipulats pel programa.

Així, una de les conseqüències més clares i més greus de la forta crisi econòmica que viu el país és l'augment progressiu d'analfabets, cosa que es veu recolzada pel govern del país, el qual, en comptes d'intentar pal·liar el problema, crea mecanismes, a través de les privatitzacions, per negar el dret a l'educació al major nombre de nens possible.

5.3.5. SISTEMA SANITARI:

Una altra de les conseqüències importants de l'extrema pobresa en que es troba el país és que, la població nicaragüenca, en la seva majoria, pateix greus problemes de

desnutrició: el 35% dels nenes menors de 15 anys en pateixen. Aquesta desnutrició genera problemes greus en el desenvolupament dels infants, i la falta de nutrients i vitamines en l'embaràs i en la infància, provoca problemes de retard mental, el qual augmenta anualment, sobretot en les comunitats rurals.

El consum alimentari general s'acosta a un dèficit energètic del 37%. La meitat de la població no té aigua potable, els hospitals són insuficients, mal dotats i mancats de recursos. Setanta-quatre de cada mil nens moren abans dels cinc anys; les defuncions en els menors d'un any són d'un 30%. Les principals causes de la mortalitat en aquests nens són les malalties infeccioses intestinals, les infeccions originades en el període perinatal, les malalties respiratòries agudes, les anomalies congènites i la ja esmentada desnutrició.

Són moltes les malalties que pateix el poble nicaragüenc degut a la seva precària situació; les més habituals són: les malalties transmeses, com la malària, que tenen la causa principal en la immigració del camp a la ciutat, ja que es formen nous assentaments en llocs sense cap mena d'infraestructura (aigua potable, clavegueram, etc.), la qual cosa facilita la propagació del virus; malalties immunoprevisibles (poliomelitis, xarampió, tos ferina, diftèria i tètanus); malalties infeccioses intestinals; malalties cròniques transmissibles (tuberculosis, infeccions respiratòries agudes, sida, etc.); malalties no transmissibles (malalties cardiovasculars, tumors malignes, hipertensió arterial, diabètic).

Pel que fa al sistema sanitari, el *Ministerio de Salud* és el principal proveïdor dels serveis sanitaris al poble nicaragüenc, tot i que la seva incompetència i la manca de recursos provoca que cada vegada s'obrin nous centres privats, els preus dels quals són inaccessibles per a la gran majoria de la població del país. S'estima que el *Seguro Social* atén al 5% de la població, però aquesta atenció no està distribuïda equitativament: l'àrea rural, que requereix més atenció, rep menys recursos que l'àrea urbana. Cal dir, però, que la greu situació econòmica del país provoca que aquest sistema sanitari tingui bastants dèficits: alguns serveis no són atesos, la capacitat d'atenció dels hospitals està saturada i la productivitat i distribució dels recursos humans és molt baixa. A més, l'accessibilitat geogràfica als serveis de salut és acceptable en les àrees urbanes, però en l'àrea rural la situació canvia radicalment: el percentatge de la població que es troba a més de dos hores de camí d'una unitat de salut és del 33% per a un hospital i del 22% per un centre de salut.

5.3.6. INFRASTRUCTURES:

En els països en vies de desenvolupament, la pobresa i la fam són molt més greus al camp que a la ciutat, i moltes famílies s'han vist obligades a emigrar del medi rural al medi urbà a la recerca de millors oportunitats. Aquest fet ha comportat un ràpid creixement de moltes ciutats i ha provocat un procés accelerat d'urbanització descontrolat. Managua és l'exemple més clar d'aquesta situació a Nicaragua: a mesura que ha anat creixent s'han anat produint seriosos problemes, ja que moltes famílies s'han anat instal·lant en assentaments espontanis de barraques i, conseqüentment, no tenen accés a serveis bàsics tals com aigua potable, electricitat, sistema de clavegueram, etc. Alhora, aquest ràpid creixement no ha anat acompanyat d'una millora en la prestació de serveis socials dirigits a la població, fet que ha provocat que una gran part tampoc en tingui accés.

Pel que fa a l'habitatge, els nicaragüencs viuen en cases individuals; no hi ha blocs de pisos, excepte els pocs edificis de dos o tres pisos construïts al centre de la capital. La mida i les característiques de les cases varien molt segons els mitjans econòmics del propietari. Molts dels habitatges tenen les parets de rajoles i el teulat de xapa ondulada o teules de fang. A les ciutats més velles i a les comunitats més rurals – moltes de les quals no disposen encara d'aigua potable ni corrent elèctrica – s'hi pot contemplar encara l'antic sistema de construcció: pilars de fusta, parets fetes a partir d'encreuar branques i pals llargs coberts de fang. Aquestes *vivendes*, precàries i mal equipades, on s'hi amunteguen tres generacions (avis, fills i nets), i en ocasions més d'una família, es malmeten fàcilment amb el vent i la pluja.

Tot això, a més, està acompanyat d'una manca i un mal estat de les infraestructures del país (tant les sanitàries, com les escolars, etc.); d'un estat de les carreteres pèssim i d'una greu precarietat dels mitjans de transport i comunicació.

Aquesta precarietat en les infraestructures reflecteix la greu situació econòmica i, conseqüentment, social, en que es troba el país. Ens trobem, doncs, davant d'una realitat desoladora, d'una infraestructura destruïda, amb una pobresa extrema, sobretot en algunes zones rurals i en els suburbis urbans, i amb molt poques possibilitats de desenvolupament dins l'actual model econòmic de Nicaragua.

5.3.7. EMIGRACIÓ:

Així, tota aquesta situació de pobresa extrema, de fam, d'atur i, en general, de misèria, en que es troben els nicaragüencs, els ha forçat, a molts d'ells, a emigrar del seu territori natal. Així, l'emigració s'ha convertit en un fenomen importantíssim i molt generalitzat al país.

Les emigracions internes s'orienten bàsicament cap a les zones urbanes. La població de les zones rurals es desplaça cap a les grans ciutats; així, el departament de Managua, per exemple, conté quasi el 40% dels immigrants interns.

Pel que fa a l'emigració extraregional, aquesta es va consolidar durant la dècada dels 80 i ha anat augmentant amb els anys. Els principals llocs de destí dels emigrants han estat els Estats Units, principalment Miami, i, en menys quantitat, Mèxic i el Canadà.

A partir de 1990, la contracció econòmica del país, particularment la de l'agricultura d'exportació, va provocar que les emigracions internes fossin substituïdes per les emigracions cap a Costa Rica, on els nicaragüencs treballen en feines del camp o en tasques que els *ticos* –els habitants de Costa Rica- no valoren prou, i on pateixen greus discriminacions i actituds racistes i xenòfobs per part dels mateixos *ticos*.

La problemàtica migratòria dels “*mojados*” és ben vigent a Nicaragua. Viatjant pel *Rio San Juan* es descobreix qui són aquests *mojados*: treballadors *nicas* disposats a trobar un treball, un habitatge..., en definitiva, una vida millor. La seva lluita diària consisteix en passar la frontera cap a Costa Rica de forma il·legal damunt *pangas* o barques en molt mal estat, procurant esquivar tots els controls duaners.

Cada dia són més els nicaragüencs que emigren a Costa Rica en busca d'una vida millor; actualment es calcula que gairebé un milió de persones, entre legals i il·legals, han emigrat al país veí.

La migració indocumentada comporta marginació social, la vulneració dels drets humans i, com ja hem dit anteriorment, les cada vegada més difoses actituds de discriminació i xenofòbia. A més, els països de destí apliquen cada vegada mesures més restrictives pel que fa a l'acceptació d'immigrants, la qual cosa té impacte directe en la immigració indocumentada i, en conseqüència, en el desenvolupament de mecanismes irregulars per evitar els controls.

Per altra banda, la tramesa de remeses i dels estalvis dels emigrants al seu país d'origen té un impacte significatiu, tant en els diferents agregats econòmics com en els

ingressos familiars i en la superació de la pobresa. Si no es produïssin remeses, els efectes de pobresa, sobretot a la zona rural, augmentarien molt més.

5.3.8. LA FAMÍLIA I EL PAPER DE LA DONA:

És evident que el principal impacte de la crisi econòmica de Nicaragua ha recaigut sobre l'estructura familiar dels sectors amb menys recursos de la societat; conseqüentment, s'està produint un procés accelerat de desorganització i desintegració familiar en el qual les dones i els nens són els qui reben l'impacte més negatiu de tota aquesta situació. L'home continua essent el centre del poder i manifesta la seva autoritat amb actituds i comportaments violents sobre les dones i els nens, que són els grups més vulnerables i les seves víctimes principals. Aquestes accions inacceptables formen part d'una tradició justificada i tolerada socialment.

La situació de pobresa provoca també que moltes famílies hagin de destinar els seus esforços diaris a intentar satisfer les seves necessitats més bàsiques, fet que els impedeix assumir correctament les responsabilitats que tenen amb els seus fills i filles. A més, la pobresa, l'atur, els problemes mediambientals, la violència, etc., estan sobrecarregant les possibilitats de resposta de les famílies; i la incapacitat de moltes famílies per mantenir-se a sí mateixes, debilita els vincles familiars i deteriora les relacions entre els seus membres.

Existeixen molts factors i molt estesos que col·loquen a les famílies en situació de risc: la violència intrafamiliar, l'alcoholisme, les toxicomanies, els maltractaments, els abusos sexuals i l'abandó dels fills, entre d'altres. A part, ens trobem amb una sèrie de factors extrafamiliars que també repercuteixen en la situació d'aquestes famílies, com per exemple, la disponibilitat d'accés de la família als serveis bàsics i als diferents recursos de la comunitat (educatius, serveis socials, de salut i d'infraestructura).

Així, doncs, hi ha una sèrie de factors de risc relacionats amb l'estructura i la dinàmica de cada família. Sovint, en les famílies immerses en la pobresa urbana, predominen els vincles inestables i són freqüents l'alcoholisme en l'home (i també en alguns casos en la dona, tot i que acostuma a quedar més amagat), que condueix a relacions caracteritzades per l'agressivitat, la violència, el càstig físic, la manca de comunicació, conflictes de parella i, en molts casos, la dissolució de la unió. La

inestabilitat afectiva de la família, doncs, es fa evident, així com també la preeminència de funcions només de control i càstig; en conseqüència, són comuns els crits, els insults i els cops.

Culturalment, l'estil de criança de molts nens i nenes de Nicaragua es basa en relacions autoritàries que no donen opció que el nen opini, així com tampoc que sigui escoltat; dins la família el nen és considerat com un objecte de propietat.

Els pares de famílies que es troben en situació de pobresa o de pobresa extrema (especialment les mares), es veuen obligats a passar moltes hores al carrer per treballar, deixant sovint als nens més petits sols a casa o sota la responsabilitat d'un germà més gran. El nen es queda tot el dia sol, fet que pot contribuir a que es senti desemparat o abandonat. Això, a més, s'associa a altres problemes com la desescolarització, la manca de temps lliure per jugar i recrear-se, el perill de poder patir algun accident, etc.

Moltes famílies no tenen els suficients recursos materials per atendre als seus fills; diàriament han de sortir al carrer a la recerca d'alguna feina que els permeti pagar el menjar dels fills aquell dia. Una família que viu contínuament pendent de satisfer les necessitats més bàsiques dels seus fills és evident que estarà sotmesa a una pressió constant que pot provocar tensions i conflictes entre els seus membres. L'atur, la pobresa, l'amuntegament familiar, la manca d'un habitatge en bones condicions, l'excessiu nombre de fills..., són factors de risc que poden provocar alteracions en les relacions familiars.

Moltes famílies a Nicaragua són formades per un sol progenitor: la mare. Moltes dones s'han quedat al capdavant de la família ja que els seus homes les abandonen o es neguen a col·laborar en el manteniment dels fills. En aquests casos, quan la mare es veu obligada a responsabilitzar-se ella sola dels fills, opta per anar a viure amb algun familiar (pares, germans, etc.). Així, doncs, hi ha una creixent feminització de la pobresa: en temps de recessió, quan augmenta l'atur a causa de l'eliminació de llocs de treball, les dones de classes més desfavorides són les que paguen el preu més alt dels ajustaments i de les reduccions econòmiques, juntament amb les nens. Així, la dona, en la seva condició de cap de família, no només suporta la responsabilitat de criar i educar als seus fills, sinó que això ho ha de combinar amb l'assumpció d'altres responsabilitats que li permetin cobrir les necessitats més bàsiques de tots els fills i d'ella mateixa.

En els casos de famílies on hi ha l'home a casa, s'estableix un model familiar patriarcal, on es manifesta una clara discriminació de gènere en les relacions cap a les dones. Així, milers de dones a Nicaragua queden recloses dins la família, entre les quatre parets de casa seva.

La cultura patriarcal distingeix una sèrie de normes i comportaments diferents en funció de si són per al sexe femení o per al masculí. En aquest context, es pressiona als nens per tal que aprenguin a ser els opressors i els dominadors, i a les nenes perquè aprenguin a ser les oprimides, les dominades. En relació amb això, es creen, s'ensenyen i es perpetuen una sèrie de mites i de conductes socialment acceptades. Així, és típic que a la nena se la obligui, per exemple, a treballar no només fora de casa, sinó també a dins, fent les tasques domèstiques. Hi ha exigències diferents durant la infància, però sempre partint d'una cultura patriarcal que estima socialment més a l'individu masculí. Els infants de Nicaragua, tant els nens com les nenes, són objecte de marginació i explotació per part dels adults, que els consideren una propietat; però, a més, el fet de ser nena implica doble marginació i discriminació: com a infant, d'una banda, i com a persona del sexe femení, de l'altra.

A la dona se la vincula, tradicionalment, amb els rols de la dona, esposa i mare; les funcions de la dona són la casa, la muller i la maternitat. En aquest context familiar, la filla s'identificarà amb els rols desenvolupats per la mare i, a poc a poc, anirà assumint la idea que ser dona implica una posició desavantatjosa.

Malgrat tot, la dona a Nicaragua ha conquistat i està conquistat un espai social important; el va conquistar durant el període de govern sandinista, quan els índexs de participació de la dona en l'economia formal es van incrementar. La crisi econòmica dels 90 va portar a moltes dones al món laboral i, actualment, es pot dir que són la força laboral de Nicaragua, malgrat que la majoria es dediqui al sector informal de l'economia, treball que no és reconegut però que, gràcies a ell, moltes famílies es sostenen.

Els canvis dels darrers anys han significat un reajustament del model de socialització imperant, que ha modificat alguns rols, pautes de criança, valors i normes, tant per a homes com per a dones; però la societat nicaragüenca continua essent una societat en la que les normes són predominantment masculines. Les dones han adquirit noves funcions, però no n'han perdut cap de les que anteriorment ja realitzava.

Així, dins la família, a l'escola, i des de les diferents institucions socials, es continua transmetent a homes i dones la cultura de la subordinació, en què uns comportaments són propis del sexe masculí i uns altres del femení.

Pel que fa al treball infantil, per a moltes famílies s'ha convertit en part de les obligacions diàries dels seus fills, i ha arribat un moment en que no es qüestionen el que això significa per a ells mateixos. De fet, els mateixos nens són molt conscients de que el seu treball serveix per a contribuir a la subsistència diària de la família i, per tant, se senten obligats, ja no només per els pares, sinó també per ells mateixos, a treballar.

5.3.9. LA RELIGIÓ:

Un dels factors que caracteritza a les societats subdesenvolupades és l'alt grau de religiositat existent en el conjunt de la seva població.

A Nicaragua, la religió més practicada és la Catòlica. L'Església té una forta influència espiritual entre la població del país, tant pel que fa en la política, ja que al llarg de la història el seu poder s'ha manifestat en totes les esferes i decisions del Govern, com en pràcticament tots els estrats socials de la població. Aquesta influència és especialment forta en les campanyes d'informació, d'educació i de comunicació d'algunes organitzacions estatals.

El Catolicisme a Nicaragua, que és professat per la gran majoria del poble, ja que aglutina el 80% de la població creient del país, juga un paper altament classista, enfocat als diversos *estatus socials* i influint directament en els grups poblacionals.

Tot i això, cal dir que l'Estat nicaragüenc es declara de caràcter laic, la qual cosa no es compleix en les polítiques governamentals que afecten a l'educació i la cultura, doncs és clarament visible la influència del catolicisme en els plans educatius escolars.

L'Església i les seves doctrines contribueixen a controlar i manipular, també, el model de socialització patriarcal imperant en la societat nicaragüenca, perpetuant, en conseqüència, prejudicis i estereotips sobre el paper "adequat" que la dona ha de dur a terme i els rols que cada individu ha de desenvolupar en la societat. L'Església, doncs, impulsa comportaments i accions que orienten com han de ser les relacions genèriques i generacionals; i ho fa a través de misses, catecismes, col·legis, parròquies, ordres religioses, moviments juvenils, etc. Per mitjà d'aquestes accions, es reproduïx el

pensament eclesiàstic, que promou la subordinació de les dones per sota dels homes i de la joventut per sota de la generació adulta. A més, promou la resignació, la qual es converteix en un obstacle per trencar el cercle de la violència que afecta a dones, nens, nenes i adolescents.

Tot això es deu a que la pobresa i la desesperació existents al país porten a la població a la busca desesperada d'una solució, d'una sortida espiritual que pugui afogar la seva set de vida, la qual és negada per la pràctica de polítiques econòmiques desgastants i explotadores, que els impulsen a refugiar-se en aquestes propostes religioses que els omplen de tot el que els és negat. Així, podríem dir que la religió arriba a ser *l'opi del poble*, amagant els vertaders problemes socials que arrossega el neoliberalisme a Nicaragua i complint el paper de refugi espiritual.

5.3.10. ORGANISMES DE LA SOCIETAT CIVIL I AJUDA INTERNACIONAL:

Actualment, i per pal·liar una mica la greu situació que viu Nicaragua, s'han creat dins la societat civil, però especialment en països internacionals, molts organismes que treballen per a ajudar al desenvolupament i la millora de la situació d'aquest país, com també de la resta de països subdesenvolupats.

Així, s'han anat creant un gran nombre d'ONGs, d'agermanaments, d'associacions sense ànim de lucre i d'altres tipus de col·lectius, sobretot en països europeus i en països del que es coneix com el *primer món*, que inverteixen grans quantitats de diners i d'esforços en la cooperació amb els països més desfavorits i per a l'elaboració i execució de programes i projectes per a la millora de la qualitat de vida d'aquestes persones. Així, podem torbar moltes infraestructures, molts programes per al desenvolupament, etc. a Nicaragua, cedits o portats a terme per països estrangers.

Val a dir que aquestes ajudes, tot i provenir de persones amb molt bona voluntat, moltes vegades, en comptes de millorar la situació del país, el que fan és perpetuar el subdesenvolupament i la dependència envers els països rics, ja que creen una dinàmica en que la pròpia societat del país que rep l'ajuda ja no s'esforça tant per obtenir una cosa que necessita i que moltes vegades li és vital, sinó que s'espera que li vingui donada per algú de fora. El que s'ha de fer, i com ja és ben conegut entre tothom, sobretot entre les persones que treballen en projectes de cooperació, és no *donar el peix*,

sinó *ensenyar a pescar*. Només així es potenciarà el desenvolupament d'aquests països i s'aconseguirà una millora qualitativa real.

Malauradament, en l'actualitat, molts dels projectes que es duen a terme són quantitatius, és a dir, donen el peix i no ensenyen a pescar; això és degut, en la majoria dels casos, als interessos polítics i econòmics que regeixen aquests projectes, provinents, moltes vegades, de governs de països desenvolupats.

Com podem deduir de totes aquests factors esmentats, la situació de Nicaragua és bastant precària i difícil; de fet, és el segon país més pobre de centre-amèrica, després d'Haití. És evident, doncs, que cal un canvi en tots els camps, des del social, al econòmic i al polític. Tot i que tothom n'és conscient, perquè es denuncia des de molts organismes de la societat, aquest canvi no serà possible fins que hi hagi un interès polític real, tan a nivell del propi país com a nivell mundial.

A continuació mostrarem algunes xifres del 2004 per fer-nos una idea de dades reals que reflecteixen aquesta situació i que actualment algunes organitzacions coneixen i publiquen, tot i que no es duen a terme polítiques o conductes pal·liatives, possiblement perquè aquests organismes no en tenen competència o bé perquè no els interessa pel rol que desenvolupen en la societat.

5.3.11. DADES OFICIALS:

UNESCO:

- 180 milions de nens/es del món dormen i viuen al carrer, d'aquests, 300.000 són nicaragüencs.

MECD (Ministeri d'Educació):

- 35% d'analfabetisme en la zona urbana.
- 42% d'analfabetisme en la zona rural.
- 52% dels alumnes d'institut deixen les classes abans d'acabar el curs, només un 18% acaba la secundària i un 12% acaba la primària.
- Només un 12% de nenes acaba el batxiller (secundària).

- Només un 1% dels camperols arriben a la Universitat.
- El ministre d'Educació cobra 150.000 córdobas, que representa el salari de 120 mestres.
- 100.000 nens/es es van quedar sense el programa d'un "Got de llet".
- El PMA (*Programa Munidal de Alimentos*) es va retirar de la majoria d'escoles del nord del país.
- Uns 200 mil nens/es en edat d'anar a l'escola no estan escolaritzats.

MINSA (Ministeri de Sanitat):

- 40% de la població infantil pateix problemes greus en el seu desenvolupament, bàsicament generats per la desnutrició. La desnutrició en el camp comença per les nenes, seguides per les seves mares, els nens i finalment el pare.
- Aquest any s'han tancat dos hospitals i quatre centres de salut per falta de recursos mèdics i medicaments.
- El salari del ministre de sanitat és de 132.000 córdobas, que representa el salari de 150 infermers/es.
- Una de cada quatre dones embarassades són menors de 16 anys; Nicaragua és la capdavantera d'aquesta estadística de tot el continent Llatinoamericà.
- 9 de cada 10 embarassos són no desitjats.
- En els municipis rurals el tema de discapacitats (Pipitos) va en augment any rera any. Un 25% dels problemes de retard mental ve donat per falta de nutrients i vitamines en la infantesa i l'embaràs.

CESID (Centre d'Estudis Sociològics per al Desenvolupament):

- Dos milions de nicaragüencs són menors de 16 anys. Uns 200.000 treballen sota les condicions de l'explotació.
- Una de les empreses que contracta a menors és la Coca-cola, per fer la tasca de càrrega i descàrrega de camions.
- Un 3% de la població reclusa a les presons de Nicaragua són menors d'edat (la minoria d'edat és considerada fins als 16 anys).
- Segons el govern, la taxa d'atur és d'un 19% de la població; segons les últimes estadístiques del CESID, la taxa és d'un 72%.
- Cada nicaragüenc al néixer deu 1.300 dòlars al FMI (Fons Monetari Internacional) i al BM (Banc Mundial).

- El deute extern és de 6.000 milions de dòlars i el deute intern de 2.000 milions de dòlars. Nicaragua és el país amb més deute extern per càpita del món.
- Per al proper any, en el pressupost de l'Estat, el govern i els seus funcionaris s'autoaugmentaràn els salaris en una mitjana de 2.000 dòlars.
- El salari base d'un nicaragüenc és de 22 córdobas diàries, uns 2 dòlars.
- El cambrer particular de la presidència té un salari de 20.000 córdobas, el mateix salari que el General en cap de les forces armades.
- El president de la República de Nicaragua cobra el 30% més que el salari del president de l'estat espanyol, i és el segon president del món, després del dels Estats Units, amb el salari més alt.
- L'ex-president de Nicaragua, Arnoldo Alemán, està dins dels 10 presidents més corruptes del món. Es calcula un frau a l'Estat de més de 500 milions de dòlars.
- Es va descobrir que el president havia gastat amb la tarja American Express del fons del govern, 60.000 dòlars en joies, 40.000 en regals personals, 20.000 en licor i en despeses en hotels exòtics a l'Àsia on la nit li costava 1.000 dòlars per persona.
- Segons els últims estudis sobre la natalitat, l'any 2025 Nicaragua doblarà la seva població, sobrepasant els 10 milions de persones.
- Un milió de nicaragüencs viu i treballa a l'estranger, la majoria, un 70% va emigrar durant els anys 90. Només 250.000 persones van marxar del país durant els anys 80. L'economia nacional es sosté en part gràcies a les remeses dels immigrants nicaragüencs.
- L'any 2002, vint persones, 10 dones i 10 homes, van ser acomiadats per haver-se atrevit a formar i adherir-se a un sindicat.

Així, doncs, i per concloure, podem dir que Nicaragua es troba en una greu situació de crisi, on el govern del país afavoreix la corrupció i les desigualtats i no pren mesures per pal·liar la situació de pobresa en que viu la gran part de la població. En aquest context, trobem una minoria cada vegada més enriquida i una majoria cada vegada més pobre, que no té accés a l'educació, a la sanitat ni a les infraestructures, provocant que cada dia siguin més les persones que es veuen obligades a emigrar cap als EEUU o Costa Rica. Aquesta pobresa fa augmentar progressivament els índex d'atur, d'analfabetisme, de mortalitat i, en definitiva, els índex de la població que es

troben en una situació d'exclusió social, amb totes les conseqüències que això comporta: desestructuració familiar, alcoholisme, maltractaments, masclisme, abusos sexuals, etc.

5.4. CONÈIXER LA COMUNITAT

“- Las zonas difíciles son la mejor universidad para formar hombres comprometidos (...). Para provocar esta conciencia en el maestro, durante sus años de estudio debe ver en profundidad los sufrimientos de los pueblos del mundo y sus causas, los sufrimientos de la montaña, de los indígenas, la problemática del tercer mundo. Entonces cuando el chavalo piense <<¡a la puta, yo vivo como el rey pero hay gente que no tiene con qué comer!>>, puede ser que se preocupe por eso. Ser joven es dar. Pero lo más importante para formar al maestro es traerlo a la montaña durante su formación y darle tareas concretas dentro de la montaña. Que miren. Que se asusten y se corran o que se crezcan. Desde el primer año en la Normal los maestros deberían convivir con la pobreza. Mientras uno goza en la ciudad y sólo ve gente de la ciudad, no siente la pobreza y se vuelve insensible. La pobreza hay que sentirla, y si la sentís luchás contra ella, de la misma manera que si convivís con las dificultades luchás contra esas dificultades. Pero si no sentís la pobreza, poco a poco, aun sin querer, olvidás los sufrimientos de la montaña.” (Orlando Pineda: “Y se ensuciaron las manos”, 1988: 79)

Per tal de poder-nos integrar el màxim possible a la comunitat on haurem de viure i on haurem de realitzar la nostra tasca, el primer que hem de fer és conèixer el territori, la seva gent, la manera de funcionar, de viure, etc. A més, hem de tenir en compte que, per tal que el procés educatiu tingui uns bons resultats i doni resposta a les necessitats del context i de les persones, s'ha de dur a terme una educació diferent i específica en cada territori, ja que cada un d'ells és diferent i necessita d'unes atencions específiques. Per poder adaptar bé l'educació a cada context i per poder-nos integrar

fàcilment a la comunitat, el primer que hem de fer és conèixe'l fent-ne un bon diagnòstic.

Cal dir que, a vegades, les paraules no són suficients ni prou adequades per descriure un país com Nicaragua o alguna de les seves comunitats; tampoc es pretén, amb aquest diagnòstic, provocar prejudicis o idees equivocades del territori abans de conèixe'l realment. El que es pretén és elaborar una descripció objectiva de l'entorn per tal de facilitar a la persona que hi vagi a treballar un seguit d'informacions útils i vitals per al coneixement de la comunitat i per al desenvolupament de la seva tasca.

Així, doncs, a continuació establim un seguit d'ítems que ens serveixin per crear una petita fitxa tècnica de la comunitat o territori al qual ens toqui treballar, per tal de tenir-ne els coneixements més rellevants – tot i que hem de tenir en compte que cada territori és un sistema molt complex, obert i que forma part d'un altre sistema més ampli i més complex – abans de l'inici de la nostra intervenció. Aquesta informació, que estarà relacionada amb els aspectes que afectin més directament la *campanya d'alfabetització* i amb els factors que la puguin condicionar o influenciar, ens facilitarà molt la nostra tasca i ens donarà més seguretat a l'hora de moure'ns en el territori, cosa que ens ajudarà en la nostra integració en el context.

S'haurà de realitzar una fitxa tècnica de cada comunitat i/o sector del municipi on s'estigui duent a terme el projecte, i l'ideal seria que el fessin els mateixos brigadistes que vagin a treballar al territori concret, ja que d'aquesta manera s'endinsaran en la realitat de la comunitat i en podran obtenir les informacions de primera mà, cosa que els permetrà conèixer l'entorn, les persones, etc., i els serà molt més fàcil la integració.

Un cop feta aquesta fitxa, però, la informació aconseguida s'hauria de facilitar a tots els brigadistes nous que comencessin a treballar en els mateixos sectors, d'aquesta manera no caldria que tots realitzessin el diagnòstic, i a través del traspàs d'informacions el seu coneixement de la comunitat i inici de la feina seria molt més ràpid, agilitant així tot el procés.

Per tal de poder realitzar eficaçment aquestes fitxes i per tal de poder trobar les informacions d'una manera més ràpida, el millor que podem fer és posar-nos en contacte amb els membres de les comunitats que siguin més representatius, els que siguin considerats com a *líders* pels propis membres del territori, ja que són les persones que més informació tenen sobre l'entorn degut a que coneixen i participen en la majoria de projectes, organismes, associacions, etc., que treballen en la comunitat. Així, doncs,

el primer que hem de fer és adreçar-nos a aquestes persones per tal de sol·licitar-los ajuda per a la realització de la fitxa tècnica. Alhora, mentre estiguem duent a terme aquest treball, la gent de la comunitat ens començarà a veure i a conèixer, cosa que ens començarà a iniciar en la nostra integració en la comunitat i podrem començar a veure ja el funcionament del territori, la seva dinàmica, la manera de viure, etc.

5.4.1. FITXA TÈCNICA PER A L'ESTUDI DEL TERRITORI O COMUNITAT:

1. NOM DE LA COMUNITAT:

2. ESTUDI TERRITORIAL:

- Localització física:
 - Ubicació geogràfica:
 - Distància del casc urbà:
 - Camins o accessos:
 - Accessibilitat:
- Estructures físiques:
 - Terrenys agrícoles:
 - Rius o llacs:
 - Potencialitats que ofereix el territori per a la seva utilització:
- Clima:
- Flora i fauna:
 - Espècies vegetals:
 - Espècies animals:

3. RECURSOS I POTENCIALITATS ECONÒMIQUES DEL TERRITORI:

- Sector primari:

- Agricultura:
 - Terres cultivables o llaurables:
 - Aprofitament i ús dels sòls:
 - Cultius permanents:
 - Prats permanents:
 - Boscos:
 - Terres d'altres tipus:
 - Recursos hidràulics per a l'agricultura:
 - Classes de cultius:
- Ramaderia:
 - Bestiar boví:
 - Bestiar oví:
 - Bestiar porcí:
 - Cavalls:
 - Animals de corral:
- Pesca:
 - Les espècies més comunes de peixos capturats:
 - La procedència d'aquestes espècies (mar, riu, llac, viver, etc.):
 - La producció total, és a dir, el volum de l'explotació:
 - Sistemes de pesca:
 - Indústries derivades de la pesca:
- Bosc:
 - La superfície total dedicada als boscos:
 - Classes d'arbres:
 - Aprofitaments forestals (en fusta, llenya, resina, suro...):
 - Repoblació forestal:
 - Sistemes d'explotació:
- Mineria:
 - Minerals:
 - Combustibles: carbó, petroli:
 - Jaciments que permeten la producció d'abonaments:

- Sector secundari:
 - Indústries bàsiques:
 - Indústries de transformació:
 - Indústries de ús de consum:

- Sector terciari:
 - Comunicacions:
 - Transports de passatgers (trens, autobusos, taxis, navegació, etc.):
 - Transports de mercaderies (ferrocarril, carretera, via aèria, via marítima, etc.):
 - Volum de vehicles:
 - Nombre de passatgers:
 - Recorregut:
 - Infraestructures existents:
 - Condicions dels vehicles:
 - Telecomunicacions:
 - Correus (número d'oficines, volum de circulació de cartes, rapidesa i seguretat de la distribució, etc.):
 - Telègrafs (número de centrals, línies, etc.). Telèfons (número de telèfons abonats, total de telèfons públics, etc.):
 - Radiotelefonia (número d'emissores, emissores locals, quantitats d'aparells receptors, etc.):
 - Televisió (quantitat d'aparells receptors, canals de televisió, etc.):
 - Xarxes de dades (internet, etc.):
 - Comerç:
 - Banca i assegurances:
 - Serveis públics:
 - Llum elèctrica:
 - Enllumenat públic:
 - Gas:
 - Aigua potable:
 - Aigua corrent:
 - Pous:

- Clavegueres:
 - Seguretat pública (policia, bombers, vigilància, etc.):
 - Centres i oficines administratives:
 - Serveis de promoció de la cultura (biblioteques, museus, etc.)).
- Turisme i indústria de l'oci:

4. PERFIL DEMOGRÀFIC:

- Volum, composició i distribució:
 - Total de la població:
 - Total d'homes:
 - Total de dones:
 - Distribució per edats (infància, joventut, adults, vells):
 - Persones en edat escolar:
 - Persones en edat laboral:
 - Numero de famílies:
 - Número de cases:
 - Estructura familiar (conviuen junts una generació, dues, tres...):
 - Estat conjugal (famílies monoparentals, biparentals):
 - Població rural i urbana:
 - Població econòmicament activa i no activa:
 - Distribució per sectors econòmics:
 - Sector primari:
 - Sector secundari:
 - Sector terciari:
- Moviment de la població:
 - Natalitat:
 - Nupcialitat:
 - Mortalitat:
 - Tassa de creixement:
 - Migracions:
 - Esperança de vida:

5. NIVELLS I QUALITAT DE VIDA:

- Nivell educatiu:
 - Tassa d'analfabetisme:
 - Factors que influeixen en l'analfabetisme:
 - Nivells d'educació (tasses d'escolaritat):
 - Ensenyament primari:
 - Batxillerat:
 - Escoles tècniques (especificar per especialitats):
 - Estudis universitaris:
 - Percentatge de nens/es en edat escolar que no assisteixen a la escola (problema d'escolarització):
 - Nivell d'assistència dels nens/es que assisteixen a l'escola.
 - Deserció escolar:
 - Coeficient de permanència:
 - Coeficient de deserció:
 - Causes de la deserció: treball, pobresa, malaltia, negligència dels pares, falta de places, de recursos, etc:
 - Fracàs escolar:
 - Valors, actituds i comportaments dels pares:
 - Valoració que els pares fan de la necessitat de que els seus fills realitzin els estudis:
 - Aspiracions i expectatives dels pares amb relació al nivell de estudis que han d'aconseguir els seus fills:
 - Implicació dels pares en els estudis dels seus fills, participació en els consells i reunions de l'escola, en cooperadores escolars, etc.:
 - Programes d'educació d'adults:
 - Com a formació general o de base:
 - Formació orientada al treball:
 - Nombre d'inscrits i proporció sobre la població adulta:
 - Equipaments:
 - Nombre d'escoles primàries:

- Distància de les escoles:
 - Estat dels edificis escolars:
 - Quantitat d'escoles secundàries: batxillerat, normals, comercials, tècniques, rurals:
 - Total de centres d'ensenyança superior:
 - Distància als centres d'ensenyança superior:
 - Despeses públiques en educació:
 - Despeses de les economies familiars en educació:
-
- **Nivell sanitari:**
 - Estadístiques vitals: Tasses brutes de:
 - Natalitat:
 - Mortalitat general:
 - Mortalitat infantil:
 - Esperança de vida:
 - Condicions d'higiene:
 - D'aigua potable.
 - Hàbits d'higiene:
 - Percentatge de latrines:
 - Cultura sanitària:
 - Índex d'educació sanitària (idees i pràctiques que la gent té en relació a la medicina i la salut):
 - Freqüència de contacte amb el centre de salut:
 - Intervals de contacte amb el metge i altre personal sanitari:
 - Periodicitat de visites de les dones embarassades al metge:
 - Accessibilitat i facilitat per accedir als centres de salut o a un metge:
 - Programes d'educació per a la salut:
 - Curacions i remeis casolans:
 - Medicina preventiva:
 - Freqüència de revisió mèdica:
 - Actitud envers la revisió:
 - Proporció de nens vacunats:

- Percentatge d'adults vacunats:
- Control ginecològic de la dona:
- Recursos i equipaments en serveis de salut:
 - Sales de primers auxilis:
 - Hospitals i nombre de llits:
 - Nombre de metges i la seva localització:
 - Quantitat de farmacèutics, dentistes, comares, infermeres (diplomades i no diplomades):
 - Nombre de psiquiatres i psicòlegs:
 - Maternitats:
 - Assistència pre-natal o post-natal:
 - Distribució geogràfica dels serveis:
 - Instrumental i medicaments disponibles en els hospitals i clíniques (índex d'equipaments):
 - Possibilitats pràctiques de les persones de menors ingressos a ser hospitalitzades i el tipus d'atenció que reben:
 - Mitjans de transport per a traslladar malalts i ferits:
 - Despeses públiques en serveis sanitaris:
 - Despeses públiques dins els mateixos serveis:
- Nivell d'habitatge:
 - Règim de tinença (referent al caràcter jurídic de la ocupació):
 - Propietari:
 - Llogater:
 - Cedit:
 - Altres casos:
 - Tipus d'habitatge:
 - Individual: casa, pis, barraca, etc.:
 - Compartit.
 - Local adaptat com a habitatge.
 - Amuntegament:
 - Nombre de persones per habitació:
 - Avaluació de les necessitats d'habitatge:

- Avaluació de les necessitats de terreny i d'urbanització:
- Mobiliari:

▪ Urbanització i equipament:

- Entorn convivencial:

- Distància de l'habitatge als mercats, escoles primàries, secundàries o tècniques, oficines públiques, etc.:
- Densitat de la població:
- Comissaria:
- Mercats:
- Centres de salut o clínica:
- Espais verds:
- Urbanització (traçat dels carrers, etc.):
- Instal·lacions esportives:
- Centres de serveis socials:

- Estructura dels serveis de l'habitatge:

- Aigua corrent:
- Llum elèctrica:
- Gas:
- Serveis o latrines:
- Dutxes:

▪ Serveis d'atenció social en el municipi:

- Serveis de protecció social i jurídica a la infància:
- Serveis de protecció i suport a la família:
- Serveis per a la joventut:
- Serveis de promoció de la dona:
- Serveis d'atenció i suport a la tercera edat:
- Serveis per a discapacitats físics, psíquics i sensorials:
- Serveis per a atendre situacions d'emergència:

- Atenció a captaires i transeünts necessitats:
- Atenció a persones amb problemes d'alcoholisme o drogodependents:
- Serveis de prevenció i tractament de la delinqüència i reinserció social d'ex-reclusos:

- Organismes que treballin en la comunitat:
 - ONGs que presenten algun tipus de serveis socials o que realitzen algunes formes d'acció social:
 - Organització del voluntariat:
 - Moviments associatius, especialment les associacions de veïns, consells socials de barri, etc.:

- Nivell de coneixements dels individus de la comunitat:
 - Es llegeix el diari al territori? (cada dia, setmanalment, ocasionalment, mai).
 - Quins articles es prefereixen?
 - Es llegeixen llibres? (regularment, ocasionalment, mai).
 - De quin tipus? (tipus o temes).
 - Es llegeix revistes? (regularment, ocasionalment, mai).
 - Quines?
 - S'escolta la radio? (regularment, ocasionalment, mai).
 - Quins programes es prefereixen? (informatius, música, radioteatre, etc.).
 - Es mira la televisió? (cada dia, ocasionalment, els caps de setmana, mai).
 - Quins programes es prefereixen? (informatius, telenovel·les, esports, pel·lícules, concursos, culturals, etc.).

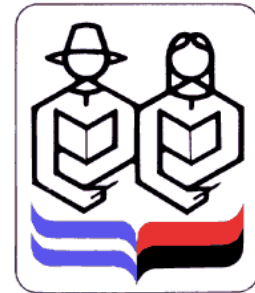
- Nivell d'aspiracions de les persones de la comunitat:
 - Valoració que els pares fan de la necessitat de que els seus fills realitzin estudis:
 - Aspiracions i expectatives dels fills en relació amb el nivell d'estudis que han d'assolir els seus fills:

- Implicació dels pares en els estudis dels seus fills, participació en els consells de l'escola, etc.:
- Comportaments com a membres de la societat i grau de participació dels individus en les diferents organismes de la comunitat:
 - Ha participat anteriorment a algun dels organismes existents en la comunitat? (si, no, quina, tasques, càrrecs, etc.).
 - Per què va abandonar l'organisme, en cas que ja no en sigui membre?
 - Actualment participa amb alguna associació? (si, no, quina, tasques, càrrecs).
- Estudi sobre pobresa:
 - Carència d'ingressos directes o indirectes, sumat als índex d'atur o de precarietat laboral:
 - Repercussió dels problemes econòmics en el camp de l'habitatge, la salut, la higiene, l'educació dels nens i la formació dels adolescents i joves:
 - Processos de degradació induïts per gestions irracionals o irresponsables del pressupost familiar (alcoholisme, delinqüència, mendicitat, venda de droga, etc., com a mitjans de subsistència):
 - Degradació del dinamisme personal i col·lectiu, pèrdua de l'autoestima, de la confiança en un mateix, baix nivell d'aspiracions i de projectes, passivitat, etc.:
 - Viure en determinat barri o comunitat en la que els individus comparteixin un elevat grau de desintegració social:
- Opció religiosa:
 - Tipus de religions:
 - Misses i Cultes:
 - Equipaments religiosos:
 - Influència de la religió en la vida quotidiana de les persones i de la comunitat:
- Opció política:

- Partits polítics:
- Partit governant:
- Participació de la població en la política:
- Efectes de la política en la societat:

6. OBSERVACIONS:

**5.5. LA GRAN CRUZADA NACIONAL DE
ALFABETITZACIÓN DE NICARAGUA (CNA)**

CRUZADA NACIONAL
DE ALFABETIZACION
héroes y mártires
por la liberación de Nicaragua.
1980

**“HIMNO DE LA CRUZADA NACIONAL DE
ALFABETIZACION***

*Avancemos, brigadistas,
guerrilleros de la Alfabetización,
tu machete es la cartilla
para liquidar de un tajo
la ignorancia y el error...*

*Avancemos, brigadistas,
muchos siglos de incultura caerán,
levantemos barricadas
de cuadernos y pizarras,
vamos a la insurrección cultural...*

PUÑO EN ALTO!! LIBRO ABIERTO!!
*Todo el pueblo a la Cruzada Nacional.
Ganaremos el destino
de ser hijos de Sandino
convirtiendo la oscurana en claridad.*

*Avancemos, brigadistas,
guerrilleros de la alfabetización,
tu machete es la cartilla
para aniquilar de un tajo
la ignorancia y el error*

*A vancernos, brigadistas,
muchos siglos de incultura caerán,
levantemos barricadas
de cuadernos y pizarras
vamos a la insurrección cultural.”*

** L'Himne de la Gran Cruzada Nacional de Alfabetización segueix essent un símbol per a totes les persones que hi van participar, i també per als nous projectes d'alfabetització que sorgeixen actualment; tant és així, que la lletra d'aquesta cançó encara és cantada a l'inici i a l'acabament de qualsevol acte, taller, capacítació, etc., que es desenvolupi dins el marc d'una Campanya d'Alfabetització o en qualsevol commemoració o esdeveniment educatiu o cultural que realitzin els partits d'esquerres. Te'n facilitem la lletra per quan hagi de participar en qualsevol d'aquests actes.*

5.5.1. EL FRENTE SANDINISTA DE LIBERACIÓN NACIONAL (FSLN):

L'any 1962 Carlos Fonseca, Tomás Borge i Silvio Mayorga van fundar el *Frente Sandinista de Liberación Nacional* (FSLN), una organització armada que pretenia acabar amb la dictadura de la família Somoza que feia més de 40 anys que controlava Nicaragua.

Els inicis de la lluita del *Frente Sandinista* van estar plagats de dificultats, però a poc a poc va anar aconseguint la seva implantació entre la població, sobretot entre joves estudiants de la Universitat obrera.

L'oposició als Somoza va anar creixent durant els anys 70 i les accions dels sandinistes cada vegada es van fer més rellevants, sobretot després del terratrèmol de l'any 72, el qual va activar el malestar entre la població i va accelerar tot el procés. Així, per exemple, el 1974, una força sandinista va prendre com ostatges a importants funcionaris del règim que s'havien donat cita a la casa de José Maria Castillo, un home de negocis amic d'Anastasi Somoza. Els sandinistes van aconseguir en aquella ocasió que fossin alliberats nombrosos presos polítics, alhora que la seva causa es va difondre per tot el món.

El 1976, Carlos Fonseca va morir en un combat amb la Guàrdia Nacional. El *Frente Sandinista* es va dividir en diverses tendències alhora que el suport popular creixia per a la seva causa.

El 1978, una força sandinista va ocupar el Palau Nacional de Managua - seu del congrés somocista - i va aconseguir l'alliberament de més presos polítics. La situació es va fer cada vegada més tibant i va esclatar una insurrecció popular que, finalment, va

ser aixafada.

No va ser fins al juny de 1979 quan el FSLN es va llançar a l'ofensiva final. De nou va esclatar la insurrecció per tota Nicaragua i de nou va ser reprimida per les tropes de la Guàrdia Nacional que no van dubtar a bombardejar a la població civil i a assassinar a qualsevol sospitosos de donar suport als sandinistes. Després de diverses setmanes d'intensos combats que van causar nombroses víctimes, Somoza va ser enderrocat i va fugir a l'estranger. El 19 de juliol de 1979 els sandinistes van celebrar, per fi, el triomf de la seva revolució.

Amb el triomf de la revolució començava un nou període ple d'il·lusió, però també de dificultats. El país havia quedat destrossat per la guerra, les víctimes havien estat molt nombroses i els Estats Units mostraven una actitud recelosa davant les noves autoritats nicaragüenques. Es va formar una junta de cinc membres per a administrar el país i Daniel Ortega, un comandant sandinista, va ser nomenat coordinador. Es va anul·lar la constitució somocista i es va iniciar l'obra de reconstrucció del país. Es nacionalitzaren les terres i propietats de la família Somoza i dels seus col·laboradors més importants, encara que es van respectar altres propietats i empreses. Es van donar els primers passos per a millorar l'atenció sanitària i per a portar a terme una reforma agrària, i, el més important de tot: es va portar a terme una intensa campanya d'alfabetització, la qual és coneix com la gran *Cruzada Nacional de Alfabetitzación*.

Un dels objectius clars que ha estat sempre en els ideals, en els programes i en les accions del *Frente Sandinista*, ha estat la necessitat de portar a terme una alfabetització massiva del seu poble. El Comandant en Cap de la Revolució i fundador del FSLN, Carlos Fonseca, considerava tan important ensenyar als militants del FSLN la utilització de les armes, com ensenyar a llegir i escriure als que no en sabien; d'aquí sorgeix la coneguda frase del comandant, que s'ha utilitzat posteriorment com a lema de l'alfabetització: “...y también enseñenles a leer”. Així, en la història de l'avantguarda revolucionària del FSLN, la necessitat d'emprendre una alfabetització global del poble sempre va ocupar un lloc prioritari. També es tenia molt present, però, que això no seria possible sense el triomf previ de la Revolució Sandinista, ja que una campanya d'alfabetització que involucri a tot un poble és una decisió política que només pot prendre's dins d'un autèntic procés revolucionari. Així, la Junta de Govern de

Reconstrucció Nacional del FSLN va incloure, en el seu Programa de Govern, la eradicació de l'analfabetisme com una de les seves metes prioritàries del seu pla d'acció en el sector educatiu.

5.5.2. OBJECTIUS DE LA CNA:

L'objectiu fonamental del FSLN era, doncs, donar un cop important al problema social de l'analfabetisme al seu país. Més del 50% de la població d'aquell moment no sabia llegir ni escriure. Tot i això, el *Frente* no pretenia només ensenyar a llegir i a escriure, sinó que també pretenia, com a objectiu clau, la concientització i politització dels analfabets. És a dir, que es pretenia que en el mateix procés de l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura, la població aprengués també a conèixer la seva dignitat, la seva història, el seu país, la seva Revolució. I amb aquesta concientització podrien, després, integrar-se activament en el procés de desenvolupament i reconstrucció del país, a més de prendre protagonisme en les etapes de democratització i de consolidació dels assoliments de la Revolució Popular Sandinista.

A més a més, el FSLN, aprofitant la gran mobilització que comportaria aquesta croada d'alfabetització, pretenia implantar diferents projectes per al desenvolupament del país, com per exemple:

- Un pla d'eradicació de la malària.
- Censos per a recaptar informes sobre la situació ocupacional del país, la situació dels sistemes de comercialització, etc.
- La recol·lecció del *tesor* nacional en llegendes, cants populars, etc.
- Projectes d'educació sanitària, etc.

5.5.3. MODEL PEDAGÒGIC UTILITZAT EN LA CNA:

El model utilitzat per a dur a terme l'ensenyament en la *Cruzada Nacional de Alfabetización* va ser inspirat en mètodes com el de Paulo Freire, els utilitzats en la experiència metodològica de la República de Cuba i altres campanyes similars, complementant-ho amb les particularitats i els temes específics més rellevants a

Nicaragua. El mètode final que en va sorgir va prendre forma en el *Cuaderno de Lecto-Escritura “El Amanecer del Pueblo”*, que contenia vint-i-tres temes relacionats amb la realitat de Nicaragua i el procés revolucionari del país. Aquest mètode es va definir com a global, analític i sintètic, i les instruccions per a l'aplicació d'aquest quadern es van descriure en el *Cuaderno de Orientaciones para el Alfabetizador*.

5.5.4. REPERCUSSIONS DE LA CNA:

Amb el gran esdeveniment educatiu que succeí a Nicaragua després de la victòria sandinista, els nicaragüencs consideren l'any 1980 com l'*Any de l'Alfabetització*. Fins i tot aquest esdeveniment fou reconegut per la UNESCO, qui anuncià al món sencer que el triomf de la *Gran Cruzada Nacional de Alfabetitzación* seria considerat com la major mobilització i la participació més gran del segle. I és que només cal mirar les dades que en resultaren per comprovar-ho: més de 115 mil joves d'edats entre 13 i 20 anys van anar a les muntanyes a ensenyar a llegir i escriure a tots els camperols i camperoles que no havien tingut l'oportunitat d'aprendre'n, els quals van aconseguir reduir l'índex d'analfabetisme d'un 64% a un 12'9%.

5.5.5. CONSEQÜÈNCIES DE LA PÈRDUA DEL GOVERN DEL FSLN:

Lamentablement, aquest model pedagògic revolucionari utilitzat en la gran *Cruzada Nacional*, i anomenat posteriorment *pedagogía del amor*, només va poder continuar amb fruits molt positius a Río San Juan, on la Revolució, a través de la UNESCO, va declarar tot aquest departament “*Primer Departamento de Nicaragua Libre de Analfabetismo*” al rebaixar l'índex d'analfabets del 96% al 3'77%.

Malauradament, després de la pèrdua de les eleccions de 1990, el FSLN ja no va poder atendre a més municipis de Nicaragua ni va poder continuar alfabetitzant més camperols i camperoles, degut a que el govern es trobava en mans dels partits de dretes. Fruït d'això, va néixer l'*Asociación de Educación Popular Carlos Fonseca Amador*

que, després de la victòria del PLC en les eleccions, ha lluitat per continuar alfabetitzant el seu poble i ha aconseguit, fent servir el mateix model pedagògic que en la *Cruzada*, declarar als municipis de San Francisco Libre, Palma Africana, Diriomito, Batahola, Nandasmo i Palacagüina “*Territoris Lliures d'Analfabetisme*”.

5.6. L'ASSOCIACIÓ D'EDUCACIÓ POPULAR CARLOS FONSECA AMADOR

“(...) si de algo tenemos que estar contentos (...) es del nacimiento de este Organismo No Gubernamental y Revolucionario llamado AEPCFA. Deben sentirse tranquilos todos sus componentes, todos sus miembros, todos sus dirigentes (...).

Nos parece que, si la AEPCFA nació para defender el Modelo Pedagógico revolucionario de los 10 Años de la Revolución Popular Sandinista, ahora se da la fotografía completa de este Modelo Pedagógico que nació durante la Cruzada, se consolidó en Río San Juan y al final viene a constatarse en un clima seco, pobre y desgraciado como es San Francisco Libre.(...)

Por otro lado, nacimos también para continuar consolidando, en su verdadera mística revolucionaria, el pensamiento del Che, de Sandino, de Carlos y de muchos compañeros que derramaron su sangre, pero que fueron muy críticos en su lucha a favor de una verdadera Revolución. Así, la formación del cuadro por el que nacimos se ve palpable en esta historia, en este discurso y en esta práctica pedagógica.

Hay un tercer objetivo por el cual nació la AEPCFA: mantener el internacionalismo proletario, mantener el amor entre distintos pueblos, mantener el cariño y el calor humano, el calor de hermanos y hermanas, no importando el color, credo ni discurso político...” (...) (Orlando Pineda, *La Pedagogía del Amor en Nicaragua*, 1999: 215)

5.6.1. EL NAIXEMENT DE L'AEPCFA:

Després de que els sandinistes perdessin les eleccions de 1990, un grup de militants d'aquest partit, liderats pel pedagog Orlando Pineda Flores, van decidir deixar els càrrecs que molts d'ells ocupaven en el Ministeri d'Educació per tal de crear una associació no governamental que lluités pels seus ideals polítics. Aquest col·lectiu, que havia participat en la gran *Cruzada Nacional de Alfabetitzación*, tenia la intenció de crear un organisme que tingués com a objectiu lluitar per la consecució d'un model pedagògic útil per a ensenyar a llegir i a escriure a tots els analfabets del seu país. Així, el mateix any de la derrota de les eleccions, aquests dirigents i militants sandinistes van crear l'*Associació d'Educació Popular Carlos Fonseca Amador* (AEPCFA) que, tot i les dificultats econòmiques i l'adversitat política que han patit al llarg de tot aquest temps, amb els anys han anat prenent importància gràcies a la realització de molts projectes d'alfabetització i, actualment, reben el suport internacional de molts organismes i governs d'arreu del món; fins i tot s'han creat contrapartides d'aquesta associació a d'altres ciutats del món, com són el cas de Girona i Barcelona. Així, l'associació treballa sense cap finalitat de lucre, però es manté gràcies a subvencions internacionals i ajudes que rep des de diversos col·lectius que la recolzen i també d'agermanaments que s'han dut a terme entre pobles de Nicaragua i d'Europa.

Per ressaltar la important tasca que ha realitzat aquesta associació en el seu context, Nicaragua, anomenarem els territoris en els qual ha aconseguit eradicar l'analfabetisme: Río San Juan, Los Cocos, Cinco Pinos, San Francisco Libre, Diromito, Nandasmo, Batahola, La Palma Africana i, el darrer 2004, Palacagüina.

5.6.2. ELS MEMBRES DE L'AEPCFA:

L' associació està formada per un equip central de quatre persones, un dels quals n'és el president, Orlando Pineda. Aquests membres, al treballar d'una manera voluntària, no tenen una titulació específica, però la majoria provenen del camp de l'educació: llicenciats en pedagogia o diplomats en magisteri.

A part d'aquest equip central, hi ha tot un seguit de col·laboradors i col·laboradores voluntaris que participen activament en tots els projectes que es duen a terme.

L'organització de l'Associació està delimitada per la següent distinció de càrrecs: existeix un president, que és pedagog i líder de l'associació; un mestre

encarregat de coordinar les campanyes d'alfabetització als diferents municipis on es porti a terme; un altre mestre responsable dels projectes de post-alfabetització i de salut; i, per últim, un darrer membre encarregat dels projectes relacionats amb el medi ambient . Tot i això, tots els membres col·laboren activament en tots els projectes que s'estiguin duent a terme. Per sota d'aquest equip s'ubiquen tots els col·laboradors i voluntaris que participen en els diferents projectes.

5.6.3. OBJECTIUS DE L'AEPCFA:

L'Associació d'Educació Popular Carlos Fonseca Amador és, doncs, una associació sense ànim de lucre, l'objectiu principal de la qual és l'eradicació de l'analfabetisme a Nicaragua i la realització de projectes educatius dedicats a la producció, a la salut i al medi ambient. A partir dels encàrrecs que rep dels propis municipis, aquesta associació fa un estudi del territori concret i de la seva situació social, per tal d'elaborar després un projecte específic d'alfabetització.

Així, doncs, l'AEPCFA es dedica a l'educació de persones analfabetes, per tal de poder fer després una capacitació en tècniques de producció, de salut i de protecció del medi ambient, coses que a curt i a llarg termini serviran per a la millora de la qualitat de vida de les persones del seu país.

5.6.4. DESTINATARIS DELS SEUS PROJECTES:

Aquests projectes d'ensenyament de la lecto-escriptura van destinats a totes aquelles persones majors de quinze anys que no han tingut la oportunitat d'aprendre a llegir i a escriure, i també a aquelles persones que, per desús, n'han perdut els coneixements. Els projectes de producció, en canvi, van destinats a totes aquelles persones adultes del municipi que estiguin interessades en aprendre noves tècniques i a ampliar els seus coneixements per tal de millorar la seva qualitat de vida.

5.6.5. ELS PROJECTES D'ALFABETITZACIÓ DE L'AEPCFA:

Els projectes d'alfabetització que porta a terme l'AEPCFA es desenvolupen a partir del següent procés:

1. Fer un anàlisi del territori i del context per tal de conèixer les necessitats concretes de la població a alfabetitzar.
2. Realitzar un cens de la població per tal de poder fer, posteriorment, un llistat de les persones analfabetes, que seran l'objectiu del projecte.
3. Enamorar i oferir a la persona analfabeta major de quinze anys els recursos humans i materials necessaris per aprendre a llegir i escriure.
4. Fer un seguiment i supervisar els col·lectius d'educació popular on es porta a terme l'alfabetització.
5. Crear estratègies d'animació i estimulació als col·lectius per tal de mantenir la motivació del grup i que acabin assolint els objectius establerts.
6. Un cop la persona s'alfabetitza, integrar-la dins d'un grup per treballar la post-alfabetització i reforçar els coneixements obtinguts de lecto-escriptura.
7. Oferir una capacitació tècnica per a totes aquelles persones interessades en aprendre tècniques per millorar la seva qualitat de vida (costura, producció, higiene, etc.).

5.6.6. LÍNIA PEDAGÒGICA:

La línia pedagògica que es segueix en els projectes d'alfabetització que porta a terme l'AEPCFA és la proposada pel mateix president de l'associació: la *Pedagogia del amor*. Aquesta pedagogia proposa “*un projecte d'educació alliberadora que combina educació, salut, producció i defensa medioambiental*” (Pineda, 1999). Té una base política d'orientació d'esquerres i socialista, seguint les bases del sandinisme on es defensa una pedagogia del poble i pel poble.

La metodologia que s'utilitza es desenvolupa mitjançant el que ells anomenen “*enamorar*”. O sigui, “*mitjançant la conversa, colpejar el cor del camperol perquè s'adonin de la situació en què viuen i en la que podrien viure si s'alfabetitzessin*” (Pineda, 1999).

5.7. L'EDUCACIÓ POPULAR

“No hay que esperar a que la sociedad cambie, para luego hacer una escuela diferente. Cuando uno espera que la sociedad cambie, la sociedad no va a cambiar; es la mejor manera de no hacer nada.” (Paulo Freire)

5.7.1. DEFINICIONS D'EDUCACIÓ POPULAR:

L'Educació Popular és un fenomen molt complex i plural, el qual no es pot entendre dins de simples categories pedagògiques, sinó que el seu propòsit va molt més enllà, afectant els àmbits socials i polítics des d'un posicionament ideològic.

De models d'Educació Popular, al no ser una educació homogènia, n'hi ha tants com contextos socials i històrics existeixen i han existit. Només tenint en compte les característiques de cada país, es podrà fer realment un retrat aproximat de l'Educació Popular del territori en concret.

Per fer-nos una idea del significat d'aquest moviment tan ampli, a continuació fem un recull de diferents definicions que ens ajudaran a entendre el concepte d'Educació Popular:

“La Educación Popular es una práctica concreta a través de la cual algunas personas de los sectores populares se concientizan, organizan, movilizan y comprometen con miras a la transformación de la sociedad para que en esta pueda haber más libertad, justicia, participación y bienestar compartido” (J. de Santana, 1988).

“La Educación Popular es una educación comprometida con un proceso histórico de liberación. No es una educación neutra y amorfa. Constituye un conjunto de procesos formativos que ayudan al desarrollo humano, a partir de sus mismos intereses y valores, para lograr la sustitución del sistema capitalista por un orden más justo y solidario. En este sentido la Educación Popular debe potenciar las

organizaciones de base y afianzar la conciencia de clase; presupone pasar hacia niveles de acción colectiva y organizada y cada vez más amplios y mobilizadores. Apoya la organización política de las clases explotadas y de todas las fuerzas que luchan por las transformaciones estructurales en América Latina” (CEBIAE 1989, en Quintana 1991:154).

“La Educación Popular se define como una practica política que desarrollándose en el ámbito del conocimiento, se plantea intencionalmente generar un proceso de transformación social que conduzca a la construcción de una sociedad democrática que responda a las aspiraciones de los sectores populares. Se trata no solo de educar para la democracia, sino de educar en democracia” (Osorio, en Fuenzalida, 1992:130).

“ Es una forma de educación política que comporta una concepción y un compromiso de clase, y que supone descubrir colectivamente la permanencia de clase, la posición de clase y la opción de clase, pues toda actividad educativa tiene una intencionalidad política” (E. Ander-Egg, 1988).

“ La Educación Popular es un espacio donde las propias capas poplares desarrollan (expresan, critican, enriquecen, reformulan, valoran) colectivamente sus conocimientos, sus formas de aprender y explicar los acontecimientos de la vida social. Es el conocimiento que brota de la experiencia de vida y de lucha de las capas populares y que es elaborado por ellas mismas, que refuerzan su poder de transformar la sociedad: es este conocimiento que aumenta su capacidad de discernir y rechazar las reglas de la dominación y que fortalece su poder de decidir cuales son las luchas y formas de organización más capaces de concretar nuevas reglas de vida social” (Grupo Nova, Brasil, en Preiswerk. 1994:64).

5.7.2. CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALS DE L'EDUCACIÓ POPULAR:

Per entendre millor el concepte d'Educació Popular, la seva metodologia i els principis en que es basa, n'esmentarem breument les seves característiques principals:

- L'educació es fa popular quan arriba a tothom, quan és propietat del poble i quan els continguts responen als interessos de la majoria.
- Els mestres populars no ho saben tot; la seva tasca no es limita a ensenyar, sinó que també han d'aprendre. Tothom és alumne de tothom.
- La relació entre mestre i alumne és horitzontal, i no pas vertical com ha estat tradicionalment.
- L'Educació Popular no pot ser individualista, sinó que tothom hi ha de participar, per això és molt necessari el diàleg. L'educació és, doncs, democràtica, és un procés col·lectiu d'aprenentatge on els alumnes són els protagonistes.
- En l'Educació Popular cal aconseguir un equilibri entre l'explicació que dona el professor i els coneixements que descobreixen els alumnes. És una educació col·lectiva on hi està inclòs tothom, mestres i alumnes.
- Ha de tenir en compte la realitat que canvia, les persones que canvien i els llocs que canvien. L'educació ha de partir de la realitat on es realitza.
- L'Educació Popular és un camí, un procés que dura tota la vida.
- No busca acumular coneixements en la memòria (visió quantitativa), sinó descobrir les raons, els *perquès*, les relacions (visió qualitativa).
- L'Educació Popular prefereix la intel·ligència, la capacitat d'anàlisi i de crítica, la imaginació i la creativitat, més que no pas la memòria. L'Educació Popular és creativa.
- L'Educació Popular és problematitzadora, és a dir, que no dona veritats acabades, construïdes, sinó que aporta les eines per tal que cadascú les vagi descobrint per sí mateix.
- L'Educació Popular pretén formar homes i dones crítics, que pensin, que preguntin, que opinin, que decideixin, que no tinguin por ni al conflicte ni a la confrontació ideològica, sabent que sense crisi no hi ha creixement i que els errors poden ser un pas més en el camí del coneixement.

- Ha d'unir sempre i en totes les matèries el treball intel·lectual amb l'acció pràctica. No pot estar desconnectada ni de la realitat ni de l'acció, ni tampoc de la pràctica política. Ha de donar les eines per participar en la transformació social.
- L'Educació Popular és política; cap educació no és neutral, cada una té una ideologia pròpia.
- L'Educació Popular busca un home integral, un home nou; no és tan important que *tots* els homes s'eduquin, com que s'eduqui *tot* l'home.
- L'Educació Popular fa servir llenguatge popular.
- L'Educació Popular es fa també amb l'exemple.
- La metodologia es inductiva, és a dir, que el mètode d'aprenentatge sorgeix a partir de les pròpies experiències quotidianes col·lectives. Es parteix de les pràctiques del poble i d'elements de la vida social per arribar a la formulació d'uns principis de coneixement i acció.
- Intenta desenvolupar una actitud participativa. No vol imposar conceptes ni transmetre coneixements, és a dir, no té un caràcter autoritari; sinó que més aviat al contrari: pretén construir discursos amb els sectors socials sobre la realitat, i promoure la reflexió i l'acció sobre aquesta realitat.
- La finalitat de l'Educació Popular és que les classes populars s'alliberin de l'opressió i consolidin el seu poder a la societat. Aquesta intencionalitat política de l'Educació Popular busca crear actituds i comportaments capaços d'organitzar el poble al voltant dels seus interessos i provocar el seu sentit crític, autònom i creatiu.
- L'acció educadora té una projecció política i un caràcter ideològic. Una Educació Popular sense ideologia no seria Educació Popular, sinó que es quedaria en tècniques d'educació, pura metodologia.
- L'Educació Popular es vincula directament amb els projectes d'alfabetització i de Desenvolupament Comunitari.

Així, doncs, quan parlem d'Educació Popular, ens estem referint a una educació l'objectiu de la qual és ensenyar a pensar amb el cap per tal de desenvolupar la consciència crítica. Una educació que uneix el treball intel·lectual amb el pràctic i que

construeix homes i dones integrals. Una educació que assumeix un compromís polític, que promou la participació de tothom i que orienta cap a l'acció i la transformació social. Una educació que parteix de la realitat, que utilitza un llenguatge popular i que confia en el poble i en la seva cultura. Una educació que necessita de molta creativitat en el mestre i en l'alumne, i que incorpora l'humor a l'ensenyament. Una educació que organitza sistemàticament els coneixements, que lluita contra qualsevol dogmatisme, que recolza la paraula amb l'exemple i que, a més a més, acaba amb la relació vertical que s'ha establert tradicionalment entre el mestre i l'alumne.

5.7.3. EL MESTRE EN L'EDUCACIÓ POPULAR:

Com és evident, per a aquesta nova educació cal un mestre també nou, un mestre que tingui la capacitat d'assolir els objectius de l'Educació Popular.

“Otra cosa es que hicimos un documento, en donde decíamos que queríamos que el maestro de la normal de Río San Juan fuera capaz de tener múltiples conocimientos en carpintería, es decir, que fuera capaz de hacer su pupitre, su mesa, su cama, etc., que pudiera él, además de impartir conocimientos educativos, enseñar de manera práctica a los campesinos a hacer sus pupitres, mesas de trabajo, armarios, anaqueles, etc., que fuera capaz de transformar la comunidad. También que fuera capaz de ir implementando nuevos hábitos de comida, porque, si bien es cierto que el campesino cultiva las hortalizas, hace muy poco uso de ellas, como decir de la zanahoria, remolacha, rábano, pepino, etc.; implementar los huertos comunales para que en éstos participaran todos los de la comunidad, que fuera capaz de enseñarle al campesino cómo hacer más cómoda su forma de dormir y sin necesidad de tener colchones, explicándoles que se puede lograr esto de la siguiente manera: al tapesco de reglas se le pueden poner hojas de chagüite, o hacer colchones de algodón, traídos de palos de algodón, pues en la montaña eso abunda, así con eso y poniendo una sábana tendría una cama cómoda y bien presentable; que fuera capaz de atender una llamada de auxilio en determinadas circunstancias, como curar una herida, o qué hacer cuando a alguien le pica una culebra, cómo sacar una bala o curar una herida de bala, cómo atender un parto...

*Por otro lado, pensábamos también que había que implementar círculos de estudios para dar mejor preparación política dentro del magisterio. Todo esto planteábamos. Queríamos que nuestros maestros fueran capaces de poder ser internacionalistas dentro de su propia región. Esto quiere decir que un maestro salido de aquí, nacido en Los Chiles, fuera a trabajar a Buena Vista, o de ahí pudiera venir aquí. Así, cuando fuera requerido ya sea de la Costa Atlántica o de Chinandega o de cualquier otra región, fuera capaz de ir y poder trabajar ahí. Como quien dice, irle sembrando el internacionalismo primero local, para pasar luego a un internacionalismo nacional y así después convertir a esos jóvenes en ser capaces de poder ir a ayudar a otros pueblos de Latinoamérica, o a otros pueblos del mundo. Un maestro totalmente distinto y que no sucediera eso que nos decían allá en las ciudades: que ni locos venían a Río San Juan. ” (Orlando Pineda: *La montaña me enseñó a ser maestro*)*

Aquest nou *mestre popular* haurà de desenvolupar les següents funcions:

- FACILITAR el diàleg; ha d'encarregar-se de que ningú es quedi sense parlar. Ha de garantir la participació de tothom.
- COORDINAR les activitats, els debats, les investigacions, les relacions del grup entre ell i amb altres grups de la comunitat.
- ANIMAR el grup a estudiar i treballar, a mantenir una disciplina i a sentir-se i trobar-se com un company més.
- ENSENYAR els coneixements, explicar la classe, desenvolupar les matèries i complir els programes.

A més, cal dir que un bon Educador Popular ha de saber realitzar i coordinar els següents tres aspectes:

- Fer un bon diagnòstic de la realitat on desenvoluparà l'ensenyament.
- Fer una bona planificació del treball.
- Dur a terme una avaluació dels resultats.

Un bon mestre popular, doncs, és el que reuneix totes aquestes característiques i que, a més, es pren tot el procés educatiu com un mitjà més d'aprenentatge; ja no és només ell qui ensenya i els

alumnes els que aprenen, sinó que el mestre no ho sap tot, pot aprendre de la seva pràctica, així com també dels coneixements dels alumnes.

“Ya nadie educa a nadie, así como tampoco nadie se educa a si mismo, las personas se educan en comunión, mediatizadas por el mundo.” (Paulo Freire)

5.8. L'ALFABETITZACIÓ I LA PEDAGOGÍA DEL AMOR

“La naturaleza se realiza en movimiento, y también nosotros, sus hijos, que somos lo que somos y a la vez somos lo que hacemos para cambiar lo que somos. Como decía Paulo Freire, el educador que murió aprendiendo: Somos andando.

La verdad está en el viaje, no en el puerto. No hay más verdad que la búsqueda de la verdad. ¿Estamos condenados al crimen? Bien sabemos que los bichos humanos andamos muy dedicados a devorar al prójimo y a devastar el planeta, pero también sabemos que nosotros no estaríamos aquí si nuestros remotos abuelos del paleolítico no hubieran sabido adaptarse a la naturaleza de la que formaban parte, y si no hubieran sido capaces de compartir lo que recolectaban y cazaban. Viva donde viva, viva como viva, viva cuando viva, cada persona contiene a muchas personas posibles, y es el sistema de poder, que nada tiene de eterno, quien cada día invita a salir a escena a nuestros habitantes más jodidos, mientras impide que los otros crezcan y les prohíbe aparecer. Aunque estamos mal hechos, no estamos terminados; y es la aventura de cambiar y de cambiarnos la que hace que valga la pena este parpadeo en la historia del universo, este fugaz calorcito entre dos hielos, que nosotros somos.”

(Eduardo Galeano, Patas arriba. La escuela del mundo al revés)

5.8.1. L'ALFABETITZACIÓ:

Alfabetitzar no és només ensenyar a llegir i escriure. L'alfabetització no només comporta l'aprenentatge de la lecto-escriptura, sinó que és un procés que va molt més enllà, que busca quelcom altre. No només s'han d'aprendre a llegir les lletres – A E I O

U – i les paraules; s'ha d'aprendre a llegir el món. A partir de la paraula, hem d'obrir la porta al món, hem de poder entendre'l.

Totes les persones, en tant que persones, tenen uns drets i uns deures; un d'ells és la integració i la participació en la societat. Però aquesta integració i participació no serà possible mentre hi hagi persones negades del dret a la *paraula*, negades al dret de poder llegir i entendre el món. L'analfabetisme és una arma que manté a les persones incapacitades de participar en la societat, negades de la realitat que els envolta. L'analfabetisme, doncs, crea marginació i exclusió social.

Hi ha dos tipus de pedagogia: la capitalista i la popular. Es tracta de dues pedagogies que s'enfronten, ja que una defensa els seus propis interessos, i l'altre defensa els interessos del poble. La pedagogia capitalista, la pedagogia més estesa arreu del món, que limita l'alfabetització a la simple lectura de la paraula privant a la persona de la comprensió i adaptació al món que l'envolta, és l'eina que utilitzen els governs de dretes i les minories enriquides de totes les societats per tal de mantenir submís al seu poble, per tal de privar-los del seus drets, perpetuant, així, la seva situació de misèria extrema i de subdesenvolupament, només per tal de continuar gaudint, ells, de la situació benestant en la que es troben. Així, es priva al dret de l'educació i al dret a la paraula a una gran part de la població mundial, només per uns interessos productius, econòmics i polítics d'una petita minoria que s'ha apropiat del món. Aquesta negació de la paraula s'aconsegueix amb una alfabetització en la que hi hagi un clar divorci entre els aprenentatges i la realitat de les persones, anul·lant, així, tota capacitat crítica, de reflexió i de comprensió del món que els envolta.

Paulo Freire, pare de l'Educació Popular, defineix aquest tipus d'educació com una educació bancària, resultat de la pedagogia capitalista, amb les següents característiques (*L'educació com a pràctica de la llibertat*, 1987):

- a) *L'educador és sempre qui educa: l'alumne és educat.*
- b) *L'educador és qui sap; els alumnes no saben.*
- c) *L'educador és qui pensa, és el subjecte del procés; els alumnes són els objectes pensats.*
- d) *L'educador és qui parla; els alumnes escolten dòcilment.*
- e) *L'educador és qui disciplina; els alumnes són disciplinats.*
- f) *L'educador és qui opta i mana; els alumnes compleixen ordres.*
- g) *L'educador és qui actua; els alumnes tenen la il·lusió d'actuar per mitjà de l'actuació de l'educador.*

- h) *L'educador és qui escull el contingut del programa; els alumnes, que no són mai escoltats, s'hi han d'acomodar.*
- i) *L'educador identifica la seva autoritat del saber amb la seva autoritat funcional, que de manera sistemàtica contraposa a la llibertat dels alumnes. Els alumnes han d'adaptar-se a les seves determinacions.*
- j) *L'educador és el subjecte del procés; els alumnes, purs objectes*

Paral·lelament, a aquesta pedagogia de l'opressió i del silenci, trobem una pedagogia del poble i pel poble; una pedagogia popular que entén que l'alfabetització és molt més que el simple domini de la lecto-escriptura. La pedagogia popular entén l'alfabetització com una eina d'obertura al món, com un procés alliberador del poble, un procés participatiu i de diàleg; un procés que és, per sobre de tot, útil, ja que dona respostes a les necessitats reals de les persones, dona les eines necessàries per al desenvolupament de les societats i dona l'oportunitat de llegir i entendre el món.

Aquesta alfabetització de la *paraula* implica unes relacions simètriques entre l'alfabetitzador i l'alfabetitzant, trencant per fi amb les relacions verticals que no fan més que crear desigualtats; implica una valoració de la capacitat creadora i transformadora de les persones, ja que l'alfabetització ha de ser un procés autoformatiu on l'alfabetitzant prengui una postura activa en el seu procés; i implica, també, una participació de tothom i una aplicació pràctica dels aprenentatges, ja que es parteix dels propis coneixements i les pròpies experiències de cada subjecte per adquirir uns aprenentatges que ajudin a entendre l'entorn.

Es tracta, en definitiva, d'una pedagogia que lluita amb el poble i pel poble, i que aporta els instruments necessaris a cada persona i en cada context per entendre i transformar la realitat. Una pedagogia que no pretén fer *caps ben plens* – que no són més que caps plens de continguts memorístics sense cap utilitat pràctica per a la persona –, sinó que pretén fer *caps ben fets* – caps omplerts a partir de coneixements útils i necessaris per a la persona i que tinguin una aplicació pràctica en la seva realitat –.

Paulo Freire, en la seva obra *Pedagogia de l'autonomia* ens recorda que “*tenim el dret i el deure de canviar el món*”. Si volem un vertader canvi, un canvi que serveixi per millorar la situació de totes aquelles persones que actualment es troben submises a la misèria, a l'opressió, al silenci, és evident que la pedagogia que haurem d'implantar és una pedagogia popular. Quan diem que volem canviar el món i que el que volem canviar és la situació de la població més feble, més vulnerable, més desafavorida, el que

hem de fer és aplicar una pedagogia del poble i pel poble, que atorgui les eines necessàries a aquest per tal de que sigui ell qui realment transformi el món.

Com ja hem esmentat anteriorment, la pedagogia dominant actualment és la pedagogia capitalista, cosa que explica les greus desigualtats al món. Fer un canvi en aquest sistema pedagògic mundial és difícil, molt difícil, no ens hem d'enganyar, ja que les persones que l'apliquen són les persones que dominen el món, que el controlen i el porten per allà on volen; són els que mantenen els ulls tapats a la humanitat que viu en els països considerats *pobres*, o no cal que siguin en aquests països pobres, també en els *rics*, perpetuen la submissió i la negació de la paraula, creant analfabets, absoluts o funcionals, però que també van en augment diàriament i que els ajuden a mantenir-se en el seu *estatus* privilegiat.

Tot i això, no podem ni hem de perdre l'esperança. Tot és possible amb l'esforç de tothom, i mentre hi hagi persones conscients d'aquestes injustícies al món i lluitin per eradicar-les, estarem assegurant un pas més per a l'alliberació de tots aquests pobles que encara viuen en la foscor. L'eradicació de l'analfabetisme és una lluita difícil, llarga i desgastant, però un cop s'hagi aconseguit, gràcies a la implantació d'una pedagogia popular, haurem avançat un gran pas més en la història de la humanitat. No hem d'oblidar mai que *un altre món és possible*, i no hem de deixar mai de somiar per arribar-hi.

Gràcies a aquest somni és com neix la *Pedagogia del Amor* a Nicaragua, propugnada pel *Maestro Pineda*, un exemple clar d'aquesta pedagogia popular, amb uns èxits rotunds en diversos territoris de Nicaragua als quals s'ha aconseguit eradicar l'analfabetisme i s'han posat les bases per a la transformació i l'alliberació de la societat.

5.9.2. LA PEDAGOGÍA DEL AMOR:

S'han escrit tres grans obres sobre la Pedagogia del Amor, totes elles de la mà del pedagog nicaragüenc Orlando Pineda, les quals defineixen aquest concepte a través d'exemples concrets, de reflexions personals, d'experiències viscudes, etc.. El que s'ha pretès en aquest apartat ha estat fer una revisió d'aquests tres tractats de Pineda, per tal de quedar-nos amb la metodologia i el missatge pedagògic que transmeten; és a dir, que hem extret les idees que es desprenen dels tres llibres i hem

fet un buidatge del seu contingut pedagògic per tal de, a través de cites concretes, fer la nostra pròpia definició.

La Pedagogía del Amor a Nicaragua, parteix de tres bases fonamentals: la primera és que “alfabetizar es más que enseñar a leer y escribir” (Pineda, 1999), la segona, que “solo el pueblo educa el pueblo” (Pineda, 1999) i, finalment, que “(...)esta lucha es la que puede sacar a Nicaragua de la desgracia” (Pineda, 1999). Així, aquesta pedagogia, nascuda en les entranyes d'una revolució per a l'alliberació del seu poble, i en la realitat d'un país cada dia més pobre i més analfabet, proclama, de la mà del Maestro Orlando Pineda, un model pedagògic popular, on sigui el poble el que alfabetitzi el poble – ja que el sistema educatiu impulsat pel governs no té interès polític de fer-ho –, i on l'alfabetització no es limiti a la simple memorització i adquisició de la lecto-escritura, sinó que sigui un aprenentatge que vagi molt més enllà: que tingui la capacitat de transformar la societat, per acabar, així, amb la situació de pobresa extrema en que es troba immers el país.

Per fer-nos una idea del significat d'aquest concepte, a continuació exposarem quatre definicions elaborades per pedagogs que fa molts anys que treballen i lluiten per la implantació d'aquest model de pedagogia popular a Nicaragua:

“Esta nueva pedagogía del amor, es la acción concreta de hacer realidad todo un proceso educacional que dé respuesta a las urgentes necesidades del campesinado nicaragüense y de América Latina, educándolo con todas las capacidades para resolver la problemática de su entorno”.

“Es a través de la movilización y participación popular que se logran estos cambios”.

“Con esta pedagogía enamoradora, la gente no sólo confía que es a través de este camino que lograrán construir una nueva y mejor vida, sino que se hace palpable que es un logro más de la Revolución Popular Sandinista”... (Adrián Cruz Santana, 1999)

“Con este Modelo Pedagógico, hemos ido demostrando que alfabetizar es más que enseñar a leer, es a través de esta alfabetización que las familias se dan cuenta que

la enfermedad es mejor prevenirla que curarla; que son ellos los que tienen que buscarle solución a sus problemas comunitarios, pero para ello: hay que organizarse”.

“Es en verdad, un modelo multiplicador ya que los conocimientos que se aprenden en el colectivo, se multiplican a toda la comunidad”.

Este Modelo ha sacado dentro de cada uno de nosotros, por encima de todo egoísmo, lo mejor de nosotros. Nos ha costado mucho, ha sido una lucha entre lo mejor para mi y lo que sería mejor para los demás...y ha prevalecido, el hacer lo mejor y bien para los demás, para las comunidades”.

“Es una experiencia muy enriquecedora. Las diferentes fases contribuyeron al desarrollo de las comunidades y, por ende, al desarrollo integral del municipio”... (Guillermo Fuentes Pilarte, 1999)

“Este Modelo Pedagógico significa vida, esperanza, desarrollo y continuidad de una Revolución pura y abierta hacia todos los sectores”.

“Este Modelo integra todos los elementos básicos para el desarrollo integral: educación, salud, producción y medio ambiente”.

“Para el desarrollo de este Modelo, es fundamental tener al frente a personas que tengan amor a su pueblo y que estén convencidas que la lucha no es fácil pero que se tiene que echar a andar”.

“La mayor fuerza para que este Modelo no se destruya, es la CONCIENCIA, la que hemos ido adquiriendo durante todo este tiempo”... (Alba Luz Pineda H., La China, 1999)

“A quince años de esta Revolución Cultural, salud, educación y producción van de la mano. Los resultados están ahí, como fieles testigos de los cambios y transformaciones que lograron con el concurso de todos y los conceptos de una pedagogía popular”.

“Estos cinco años que me ha tocado trabajar al lado de estos hombres y mujeres que impulsan el modelo en mención son, sin temor a equivocarme, los más útiles, los de más aprendizaje, conciencia y formación, pues aquí se practica lo que

otros dicen teóricamente: unidad, respeto, honestidad, democracia y, lo más importante, el amor y la comprensión para nuestros semejantes”... (José Aragón, Chepe Viejo, 1999)

Es tracta, doncs, d'un model revolucionari, innovador, que va néixer per cobrir les mancances i les necessitats educatives d'una llarga dictadura i d'un període de guerra alliberadora, que van tenir com a resultat un alt índex d'analfabetisme al país.

És un model creat pel poble, amb l'objectiu de estendre'l arreu per tal de que, a través de l'alfabetització de les persones, sigui possible la tan desitjada transformació social.

Les característiques principals d'aquesta pedagogia són:

- L'alfabetització ha de ser alguna cosa més que aprendre a llegir i escriure, ha de servir per a la millora real de les condicions de vida de les persones, i ha de resoldre les necessitats i mancances de la societat:

“(...) la alfabetización no solamente es AEIOU, sino que tenía realmente que ver con la producción. (...) nos dábamos cuenta que ahora la gente, no solamente se había alfabetizado, sino que ya estábamos produciendo los nuevos contables del lugar, hombres y mujeres que llevarían su contabilidad, sus libros contables. Así no se dejarían engañar por empresarios que querían venir a arrebatarles el aceite.!” (Pineda, 1999)

“Nadie va a querer alfabetizarse si no hay frente a él algo que le llame la atención para cambiar su vida económica y social. Tenemos que unir los proyectos de desarrollo con la alfabetización.” (Pineda, 1988).

“(...)Trabajar en un modelo de alfabetización útil para la libertad y las autonomías de los pueblos indígenas del mundo, que esta pedagogía lograra expandirse a lo largo no sólo de América, sino también de África, que los negros se sumaran a esta pedagogía para que los blancos no los siguieran ultrajando y que el

mundo fuera totalmente distinto con esta bandera llena de amor, de cariño y de gran sabiduría.” (Pineda, 1999).

“(…) detrás de la alfabetización, se le deben dar esperanzas reales a los pueblos; para que éstos caminen se les debe inyectar en la sangre, en el corazón y en la cabeza nuevos horizontes de esperanza. No es una alfabetización así a la “Sumba Marumba”, sino que le da optimismo a la gente, pero real no de mentira. Un optimismo montado en una realidad.” (Pineda, 1999).

“En Nicaragua la educación es parte fundamental de un proyecto de autodeterminación y transformación que va contra el sometimiento. La educación que debemos llevar a cabo es una educación popular, democrática, nacionalista y antiimperialista. La prioridad es la expansión educativa a todos los rincones de la región, especialmente al área rural. (Pineda, 1988).

- L'alfabetització, en països pobres com Nicaragua, ha d'anar enfocada a la producció, la salut i el medi ambient, ja que per aconseguir la transformació de la situació del país hi ha d'haver un canvi en aquestes tres direccions, per tal de potenciar la productivitat - amb la qual cosa es millorarà la situació econòmica del país -, per tal de potenciar una salut preventiva - que lluiti contra les malalties que amb tantes vides acaben a les comunitats -, i per tal de protegir el medi ambient - font de vida de les persones -.

“Aprender a leer y a escribir es sólo el primer paso, el más fácil. Hay algo más allá. Hay que abrir un horizonte cultural para todos aquellos que aprendieron a leer y a escribir. Todos tenemos que aprender más, avanzar en los distintos niveles, pasa por los centros de capacitación, por las escuelas campesinas, para que todos participemos en los proyectos de desarrollo.” (Pineda, 1988).

“(…) nuestro Modelo Pedagógico estaba basado en tres puntos fundamentales: producción, alfabetización y salud.” (Pineda, 1999).

“(...) más o menos unos mil quinientos campesinos que trabajaban ahí se defendían, pero no sabían la mayoría de ellos leer, y eso era peligroso para ellos, porque una Empresa de Café puesta en manos de personas que no saben leer puede caer en el peligro de que uno, dos o tres de los mismos trabajadores se vuelvan peces gordos y se coman a los pececillos, peor cuando no hay quien le dé seguimiento a eso, o no hay quien le dé conocimientos a estos campesinos que no saben leer. Nuestro objetivo también era levantar la producción y cuidar que nadie se pudiera apoderar de las riquezas o de las pingües ganancias que estaba dando este rubro llamado café; (...) Había pues que enseñarles a leer a esta gente para que nadie se les fuera arriba y todos compartieran las ganancias que dejaba este rubro oro verde.” (Pineda, 1999).

“(...) la estrategia económica de un determinado municipio, de un determinado territorio o región, obedece principalmente a la estrategia educativa en un modelo de salida económica.” (Pineda, 1999).

“(...) una pedagogía que tuviera que ver con la economía familiar y la economía de esa comunidad.” (Pineda, 1999).

“(...) hombres y mujeres, campesinos, obreros y la gente pobre en general, ¿es la que no sabe leer! ¿Cómo van a prevenir las enfermedades, cómo van a tener una salud preventiva? ¿Cómo van a evitar la contaminación de la tuberculosis o de las distintas enfermedades de hoy, de ayer, o de las que se avecinan en el futuro? Y me di cuenta que era sumamente necesario enseñarles a leer a las familias campesinas en general, de cualquier territorio, para que no sigan muriendo de tuberculosis, silicosis, de hambre, o de cualquier otra enfermedad, si no hay necesidad que mueran hoy en día.” (Pineda, 1999)

- La *Pedagogía del Amor* és una pedagogia d'esquerres, és una pedagogia que lluita realment pels interessos del poble. Les pedagogies de dretes només lluiten pels interessos d'una minoria.

“(...) la pedagogía también tiene partido, y ¡eso es lo correcto!

Quien piense que la pedagogía es anti-partidista está totalmente equivocado. Las pedagogías tienen sus inclinaciones. Por tanto, nosotros estábamos renunciando a la pedagogía capitalista y pro imperialista y tomamos, muy acertadamente, el camino de la Pedagogía Popular. No sólo porque participábamos en la pedagogía del seno de donde veníamos, sino porque habíamos creado una Pedagogía Popular llena de amor, de acorde a los pueblos, a las bases populares, a las movilizaciones y participaciones populares. Por tanto, no podíamos obedecer a una pedagogía egocentrista que solamente se inclinara a unos pocos, para que las grandes riquezas sean mal repartidas y que, cada día, este pedagogo participe en que los ricos sean más ricos y los pobres sean más pobres. ¡Eso no puede ser!” (Pineda, 1999).

“(…) hay pedagogía de derechas, pedagogía capitalista, esta pedagogía popular puede ayudar mucho (...). Es ésta una pedagogía que puede salvar. Porque una pedagogía toda abstracta no es el camino. La Pedagogía tiene que ver con la salud, tiene que ver con el medio ambiente y tiene que ver con la estrategia económica de cada municipio.” (Pineda, 1999).

“Pensamos que nuestros dirigentes no pueden ser neutrales. Nuestros dirigentes tienen que ser cada día multiplicadores de conciencia; la crítica ha de hacerse a diario, la crítica al momento, la crítica oportuna. La crítica a la gestión de la alcaldía, a los Organismos No Gubernamentales, a los partidos que hacen abuso de la política a través de comunicaciones populares que nomás vienen a engañar a los pueblos analfabetos. Tenemos que hacer críticas a todos los maestros que se basan en las cuatro paredes del aula y que están abusando de una educación más mercantilista que llegadora a la enseñanza, o al camino estratégico que salvará a las familias más allá del año 2000. Nosotros tenemos que tomar partido, ser críticos con todo aquello que cause un daño a la humanidad, al pueblo obrero, campesino, mujeres, jóvenes o ancianos que son los que soportan los vejámenes de un mundo deshumanizado.

Vemos con mucha preocupación como la educación, que es un derecho de la humanidad, muchas veces se quiere mostrar con la rentabilidad de los gobiernos.

Claro, todo deriva de la lucha de la defensa económica mundial de las grandes transnacionales bancarias y, como los gobiernos de América tienen que obedecer al

Banco Mundial, entonces pasa que la educación también tiene que ser mercantilista en vez de humana. Seguimos insistiendo en que la educación es un

derecho. No tiene nada que ver con si es rentable o no. Hay que aprender que la educación, o los Modelos Pedagógicos, tienen que defender muy fuerte que es un derecho de todos y para todos. Por eso hay que aprender que la educación le da a las personas desgraciadas las armas fundamentales para no depender de nadie, de poder tener la capacidad de depender por sí solas, pero lógico, ahorita mil millones de desgraciados son así porque nadie, ningún gobierno, está humanizado para darle la oportunidad de aprender a ser capaces, sino que los pone así para que no aprendan a defenderse del gran señor.

Por eso, el Modelo Pedagógico nuestro tratará siempre de luchar, no solamente para enseñar a leer, sino también, para enseñar a la humanidad a defender sus derechos, que ¡la educación es un derecho de todos y para todos!” (Pineda, 1999).

- Per tal d'alfabetitzar al poble, se l'ha de tenir enamorat, és a dir, motivat, engrescat, entusiasmat, compromès, conscienciat...; de res serveix el millor mètode del món si les persones a qui va adreçat no tenen l'interès d'aprendre, o no veuen la importància de l'alfabetització per al canvi i la transformació de les seves vides i de la societat en general.

“(...) en muchas partes del mundo, hay hombres que han tenido la suerte de prepararse en buenos colegios, que han tenido el interés de leer mucho, de asimilar muchas cosas, que son importantes en la vida. Sin embargo, a la par que alguien se vaya preparando en los mejores colegios, es importante que a la vez, aprenda de la humanidad. La vida es enseñar y aprender, aprender y enseñar. Muchos que han estudiado piensan que el método es lo más importante para la erradicación del analfabetismo, pero no, lo principal es saber enamorar. Porque podemos tener el mejor método del mundo, pero si no sabemos enamorar a los campesinos para que vengan a los colectivos a aprender, no se puede hacer nada. Podemos tener cartillas forradas de diamantes, pero si no tenemos la forma de lograr que el campesino se interese, de nada serviría. Para poder erradicar el analfabetismo hay que vivir ligado al pueblo. Sentir con el pueblo, comer con el pueblo. Ir a tapiscar maíz con los campesinos, saber entender sus problemas, hablar su lenguaje. Cada una de esas cosas y todas ellas, son saber enamorar. Las experiencias que hemos tenido nos han enseñado que primero hay que enamorar, luego viene la cartilla, los métodos, las capacitaciones, todo lo demás; pero lo principal es el enamorar. Por eso tenemos que dar algunas charlas de cómo enamorar, porque muy

pocos técnicos saben hacerlo. Muchas veces los técnicos se dedican a estar sentados en los escritorios, o en las sedes regionales, sin ir al pueblo para tratar de enamorarlo.

- Alfabetizar es ser conscientes del compromiso que debemos asumir todos los que amamos la vida. Es algo más que enseñar a leer, es compartir el amor, el cariño, la fraternidad, la alegría de todos aquellos que aprenden a leer. Es defender los derechos humanos. Evitar que miles de personas puedan seguir siendo engañadas y manipuladas. Esta lucha a veces es muy dura. Algunas veces se come, muchas veces se come poco y muchas veces también ni se come ni se duerme. Hay momentos en que los sábados y los domingos son lo mismo que un lunes. No hay descanso. Sin embargo, ¿qué hay más hermoso que preocuparse por el bien de la humanidad? Hay muchos hombres y mujeres que sienten pena de tener canas. Pero, ¿qué son las canas? Son las cenizas de un volcán en erupción. Un día nos juntaremos todas las cenizas de todos los volcanes que hicieron erupción para bien de la humanidad, nos vamos a juntar para ver cómo seguimos caminando juntos porque siempre habrá bien que hacer en el mundo.” (Pineda, 1988)

- *La Pedagogía del Amor* ha de ser una pedagogia del poble, per tant, l'han de portar a terme les mateixes persones de la comunitat. Com hem dit abans, la pedagogia té color polític, és per aquest motiu que la millor alfabetització, la que arribarà a tothom i la que donarà resposta a les vertaderes necessitats de tota la població, només pot ser la que sigui portada a terme el mateix poble, ja que només el pobre ajuda al pobre, mai un ric es preocuparà per la desgràcia dels més desafavorits, ben al contrari, per això, mai un ric durà a terme una pedagogia que ajudi al desenvolupament del poble.

“Y ¿Por qué? Porque los pobres ¿cómo se van a ayudar entre ellos?, ¿si no son más que pobres! La verdad es que sólo los pobres podemos enseñarles a leer a los pobres para salir de esta desgracia. No hay otra salida, los ricos no nos van a enseñar a nosotros a leer, porque la estrategia es mantenernos en el oscurantismo, y eso les da pingües ganancia, imagínate, si la fuerza de trabajo es analfabeta es más barata. Entonces, es de aquí dónde comienza la necesidad de un Nuevo Modelo Pedagógico que tenga que ver con un dirigente. No solamente debe de haber dirigentes en política, también en educación, en pedagogía, etc. Un pedagogo debe de estar consagrado a meterse en los intereses de las familias obreras y campesinas.” (Pineda, 1999).

“TODOS ENSEÑANDO A TODOS Y TODOS APRENDIENDO DE TODOS”. (Pineda, 1988)

- Ha de ser, també, una pedagogia pel poble, que treballi per al seu desenvolupament, que es basi en les necessitats reals de les persones; que no sigui pura teoria, sinó que tingui aplicacions pràctiques, aplicacions en el context concret, i no aplicacions abstractes que no serveixin de res a la comunitat.

“La pedagogía ya o puede seguir siendo maltratada por el mercantilismo, a través de líneas, párrafos, páginas de enciclopedias enteras de pedagogía que simplemente son discursos al aire o discursos que se los lleva el viento y que no están fundamentados por una práctica lógica, por ninguna práctica verdadera.” (Pineda, 1999)

“(…) nuestro Modelo no obedece a ninguna pedagogía creada al azar, sino que esta es una pedagogía que ha nacido del pueblo campesino, del pueblo joven, del pueblo mujer, del pueblo hombre, del pueblo técnico. Que hemos sabido construir nuestro propio camino a través de la estrategia pedagógica, económica y social (...).” (Pineda, 1999)

“(…) todo este Modelo Pedagógico tiene que ver con toda esta humildad, la humildad de escuchar y de oír a todos y todas. Y todo esto tiene que ver con la calidad humana; no importa si tiene plata o no. No importa si es pobre, no importa cuál es su religión, o su credo político. Este Modelo tiene que ver inclusive sin demagogia. Por eso es un modelo difícil para muchos. Dentro del capitalismo, va a ser muy criticado. Muchos van a decir barbaridades porque es un modelo muy difícil, sobre todo porque es difícil bajarte a la altura del pobre, sino lo sos. Y no solamente ponerte al lado de la clase pobre o escuchar a los pobres, sino que hay que SENTIR a la clase pobre. ¡Eso es lo más difícil!” (184)

- És tracta d'una pedagogia que té com a principal objectiu tocar el cor de totes les persones, donar-los esperança, fe, il·lusió, fer-los veure que un altre món és possible si tots hi lluitem i que a través de l'alfabetització es pot aconseguir un canvi en totes les esferes de la seva vida.

“(...) la alfabetización llama gente, llama a todo el mundo, siempre y cuando se haga por amor. Cuando se hace por política, o cuando se hace por politiquería, eso no llama a nadie; o cuando se hace por protagonismo, eso no llama a nadie.” (Pineda, 1999)

“(...) La pedagogía tiene que ser un encanto, tiene que ser dinámica, la pedagogía da esperanza, da confianza, da vida, da cariño, da fe, la pedagogía da amor (...).

La pedagogía te da Amor, la pedagogía no puede ser abstracta; tiene que estar metida en la vida del campesino, en la vida del obrero, en la familia, en la vida económica de nuestros pueblos.

La Pedagogía es el entorno y el engranaje de lo social, de lo político, de lo económico y de lo espiritual, y del amor de cada persona, y de cada familia, de cada comunidad, de cada pueblo...de cada América. Entonces tenemos que buscar la bandera pedagógica para que sea la salvadora de la gente que se enferma por culpa de no prevenir. Porque para prevenir y leer todos esos folletos de prevención hay que aprender a leer. Pero no caigamos en lecturas tontas, sino que tenemos que meter estrategias de lectura que vayan acorde al sentimiento, al padecimiento de alegría de las duras y las maduras de cada ser humano de este mundo.” (Pineda, 1999)

“(...) Entonces, vemos que este Modelo Pedagógico tiene que ver con la confianza, con la fe, con el sentir del campesino, pero la confianza de la que hablo, es la que la gente siente hacia uno.” (Pineda, 1999)

- La persona analfabeta ha de poder participar en tot el procés educatiu i s'ha de fer seva l'alfabetització, per això ha de ser un model participatiu, on l'alfabetitzant assumeixi unes responsabilitats que seran les que el portaran a l'adquisició dels aprenentatges i a la lectura del món.

“TENEMOS QUE CREAR TAMBIÉN UN CONSEJO CONSULTIVO EN EL QUE PARTICIPEN LOS CAMPESINOS. NO PODEMOS ALFABETIZAR UN TERRITORIO DETRÁS DE UN ESCRITORIO. SI NO LOGRAMOS QUE LOS CAMPESINOS ASUMAN LA ALFABETIZACIÓN COMO TAREA PROPIA, NO HAY NADA QUE HACER (...).” (PINEDA, 1988)

- Les persones que posin en pràctica aquesta pedagogia seran els mestres populars. Aquests mestres han de ser persones que visquin per l'educació i no que visquin de l'educació; persones que visquin lligades al poble, perquè només lligat al poble és com se'l coneix i com se l'enamora.

“- Las zonas difíciles son la mejor universidad para formar hombres comprometidos (...). Para provocar esta conciencia en el maestro, durante sus años de estudio debe ver en profundidad los sufrimientos de los pueblos del mundo y sus causas, los sufrimientos de la montaña, de los indígenas, la problemática del tercer mundo. Entonces cuando el chavalo piense <<¡a la puta, yo vivo como el rey pero hay gente que no tiene con qué comer!>>, puede ser que se preocupe por eso. Ser joven es dar. Pero lo más importante para formar al maestro es traerlo a la montaña durante su formación y darle tareas concretas dentro de la montaña. Que miren. Que se asusten y se corran o que se crezcan. Desde el primer año en l Normal los maestros deberían convivir con la pobreza. Mientras uno goza en la ciudad y sólo ve gente de la ciudad, no siente la pobreza y se vuelve insensible. La pobreza hay que sentirla, y si la sentís luchás contra ella, de la misma manera que si convivís con las dificultades luchás contra esas dificultades. Pero si no sentís la pobreza, poco a poco, aun sin querer, olvidás los sufrimientos de la montaña.”

(Pineda, 1988)

“Nada forma más que la montaña. Licenciados preocupados por reunir a las comunidades, por vivir con ellas, no por distanciarse de ellas. La Universidad en la montaña respondería mejor a nuestras necesidades. No serían asignaturas abstractas, formulistas, sino basadas en la realidad de la zona.” (Pineda, 1988)

Així, doncs, es tracta d'un model pedagògic que “ ha tenido mucho que ver, no solamente en la producción, salud, educación y la vida social sino también en todo el engranaje político, en el caminar político de nuestra nación.” (Pineda, 1999); a més, és un model que “ha nacido de las entrañas de un modelo pedagógico enamorado, que ha sido capaz de combinar a la familia con la educación, a la familia con la salud, a la familia con el medio ambiente y con los rubros económicos, que pueden solventar la desgracia de cada una de estas familias, comunidades y el municipio entero.” (Pineda, 1999). Un model pedagògic que sembla l'esperança, l'amor, tant entre les persones alfabetitzades com entre les persones que lluiten per l'alfabetització de les seves comunitats: “¿Por qué esta gran alegría de todos al depositar la semilla en la madre tierra para que mañana florezca? Porque nada hay más lindo que dar vida. Lo que nos hace quedar aquí en Río San Juan es el dar vida, dar clases, alfabetizar, cultivar...y para dar vida hay que ensuciarse las manos. No se puede parir nada sin dolor. Si una persona quiere saber si es buena sólo tiene que preguntarse en su corazón si es amante de cuidar flores, de velar porque un niño esté sano, de sembrar. Pongan cuidado con la persona que no le gustan estas cosas.” (Pineda, 1988)

No sabem si aquest és el millor model pedagògic del món, el que sí que podem afirmar és que es tracta d'un model que lluita realment per l'alfabetització de totes les persones, per l'alfabetització de tots aquells pobles on regna encara l'analfabetisme. És, també, un model que arriba a tothom, que implica i toca el cor de totes les persones, tant per enamorar-les en la seva alfabetització, com per enamorar-les en la lluita per l'eradicació de l'analfabetisme entre la seva gent i en tot el món.

És un model, en conclusió, que proclama la vital necessitat de l'alfabetització com a eina imprescindible per a la transformació social, i és capaç de conscienciar a la població a qui arriba de que s'ha de somniar i lluitar per a l'eradicació de l'analfabetisme al món.

“No negamos que todavía quedarán en el mundo algunos que piensen que su pedagogía es la mejor, nosotros no pretendemos decir que esta es la mejor del mundo, pero sí podemos decir que nuestra pedagogía no es dogmática, porque, la verdad, es que no puede ser en ningún momento verticalista y no puede ponerse en práctica en cualquier parte del mundo con el mismo patrón y rayarse de la misma manera. En cada

uno de los pueblos tendrá que irse poniendo en práctica, partiendo de las necesidades propias de cada pueblo o de cada sujeto a jugar su papel en su momento.

Pensamos que nuestra pedagogía es una pedagogía QUE ACERTÓ porque está pegada al sitio donde va a influir y está pegada al cambio del sujeto, o a las culturas de este sujeto, o a los cambios que tenemos que realizar partiendo de nuestra pedagogía, pero partiendo de las necesidades propias de los sujetos que estén en los distintos sitios.”
(Pineda, 1999)

“(…) Quien quiera morir feliz tiene que dedicarse a esta lucha, o a cualquier otra lucha que vaya a hacer siempre que sea en pro de la humanidad. No es correcto hacer luchas detrás de un escritorio, o detrás de grandes prebendas, eso no es luchar por el pueblo.

¡Luchar por un pueblo es darlo todo! ¡Toda la Juventud! ¡Todo el caminar! Luchar ininterrumpidamente todos los días. Por eso bien claro es cuando se dice: “Hay hombres que luchan un día y son buenos, hay hombres que luchan toda una vida. Esos son los que desea la humanidad...Los que luchan toda la vida!.(…) Los verdaderos luchadores, los verdaderos revolucionarios son aquellos que lucharon en una década, luchan en otra y mueren luchando, “esos son los imprescindibles”. (Pineda, 1999)

“Discútanlo, analícenlo, formen pausas y reclamen, por favor, y luchen a favor de este Modelo, y todo lo bueno que él tenga, se haga llegar hasta el último rincón del mundo donde habite una joven mujer analfabeta.

Que los derechos de los Indígenas se respeten, haciendo llegar hasta el último rincón de los últimos candiles que hay en las distintas montañas de este mundo habitado, para que así, como nosotros, somos felices de haber logrado esto y tener la felicidad en nuestros corazones, de amar de verdad, así también ustedes sean capaces de amar, sabiendo que su lucha a favor de este Modelo se logre en cada uno de los rincones de este mundo, que podamos decir que juntos iniciemos una nueva estrategia en el tercer milenio que se avecina.” (Pineda, 1999)

“(…) mi bandera de combate ha sido la alfabetización. Revolucionar a América para que logre alfabetizar a sus pueblos y puedan elegir un nuevo camino político, porque a la gente hay que enseñarle a leer, no solamente un libro, sino su entorno en general.” (Pineda, 1999)

5.9. DESENVOLUPAMENT D'UNA CAMPANYA D'ALFABETITZACIÓ

“Hay un secreto para rejuvenecerse (...). Si ustedes quieren rejuvenecerse quince años (...) tienen que crear algo que impacte a toda una región, a todo un país, al mundo. El Operativo Carlos Fonseca se planificó en el 84 y duró tres años. Trabajamos día y noche. Luis Amaya el propio 11 de octubre me miró sumamente cansado después de que la UNESCO vino a hacer la supervisión. Yo casi andaba con bordón. Pero cuando izamos la bandera del primer territorio libre de analfabetismo y lo certificó la UNESCO y nuestro Gobierno dio a conocer que en Río San Juan todo el mundo sabía leer, en este preciso momento un escalofrío, algo caliente y helado empezó a subirme de los pies hasta la cabeza y dilató algunos segundos.

Cuando miré la multitud alegre, las gentes felices de saber leer y cuando el escalofrío me llegó a la cabeza me sentí fuerte, potente, con ganas de bailar, de gritar, de saltar, con mayores fuerzas para gritar: ¡Patria libre o morir!

¿Qué es lo que te rejuveneció? El hecho de haber formado parte de algo importante para la humanidad. Ya no sentís el cansancio, ya pensás en otra locura. Invito a todas las mujeres aquí presentes a que se pinten menos, menos maxfactor, menos pintura de labios y uñas, y que hagan obras beneficiosas para la humanidad, que den felicidad y se van a sentir muchachas de quince años..” (Orlando Pineda, Y se ensuciaron las manos, 1988:94)

Quan un municipi, organisme, entitat o qualsevol altre col·lectiu, fa la demanda a la *Asociación de Educación Popular Carlos Fonseca Amador* per tal que duguin a terme un projecte d'alfabetització en el seu territori, l'associació inicia tot el procés necessari per a realitzar una croada d'alfabetització en el lloc en concret. Per tenir una visió global del desenvolupament d'una campanya d'aquestes característiques, descriurem les tres grans etapes que es segueixen:

5.9.1. PRIMERA ETAPA: ORGANITZACIÓ:

En aquesta primera etapa es duen a terme els primers contactes entre l'AEPCFA i el municipi on es durà a terme la croada; es fan les primeres trobades amb les persones que fan la demanda del projecte, amb els organismes del municipi que d'alguna manera o altre estan realitzant algun projecte al poble; es fan reunions amb els partits polítics afins a l'associació, amb l'administració pública i, en

definitiva, amb totes aquelles persones representatives al territori que poden participar i influenciar positivament en el desenvolupament de la campanya.

A partir d'aquí, l'AEPCFA realitza capacitacions a totes aquelles persones que accedeixen a aportar el seu suport i implicació al projecte per tal de treballar per al desenvolupament de la seva comunitat. Aquestes capacitacions tenen com a tema central *¿cómo enamorar?* i l'objectiu fonamental és implicar el major nombre de persones en la campanya, fer difusió de la mateixa i enamorar a les persones assistents per tal que participin activament en tot el procés d'alfabetització.

En aquestes primeres capacitacions es pretén enamorar al major nombre de persones possible, per tal de que siguin després elles, repartides per totes les comunitats i sectors del municipi, les multiplicadors de la capaciació, de la difusió de la campanya i de l'enamorament del projecte. Alhora seran les encarregar-se de formar les Comissions Educatives de cada sector i/o comunitat, comissions responsables de l'alfabetització entre la població del seu territori més immediat.

Un cop creades totes les Comissions Educatives de cada una de les comunitats i del nucli urbà – on se n'han de crear tantes com sigui necessari -, l'AEPCFA realitza capacitacions als seus membres per a *enamorar-los* de la campanya i per a orientar-los dels càrrecs i les tasques que hauran de realitzar. Cada Comissió Educativa està formada per cinc persones adultes representatives de la comunitat, com per exemple els líders de cada comunitat; cada un d'aquests cinc membres s'haurà de fer responsable dels següents càrrecs: president, vice-president – encarregats de coordinar i liderar el projecte en el seu territori -, metodòleg – responsable de la part més pedagògica del projecte -, estadígraf – responsable de les estadístiques de la Campanya – i suport logístic – encarregat del material i la logística -.

En aquesta primera etapa, la tasca de la Comissió Educativa és realitzar els censos poblacionals en el seu territori de treball, després de rebre una capaciació per part dels membres de l'AEPCFA sobre com realitzar aquests censos, que consisteixen en unes

graelles o *planilles* on s'enregistren les següents informacions de tots els membres de la comunitat, classificats per famílies o per les persones que conviuen en una mateixa casa: nom de la persona, edat, sexe, si sap llegir i escriure, quin nivell té i, en cas de se analfabet, si té interès per alfabetitzar-se. A partir d'aquest estudi, s'elaboren els censos d'analfabets que s'utilitzaran en la Campanya: llistats de totes les persones de la comunitat majors de 15 anys que no saben llegir ni escriure.

Durant aquesta primera etapa, a més, l'AEPCFA i els seus col·laboradors, la Universitat de Girona entre d'altres, s'encarreguen de la realització i reproducció de la cartilla i el manual per a l'alfabetització. La cartilla, per a l'alumne, i el manual, per al mestre, han de tractar temes relacionats amb el context específic on es realitza l'alfabetització, per tal que sigui més accessible i més real per a l'alumne tot el procés d'aprenentatge. Per aquest motiu, per tal de poder elaborar un material específic per a cada territori concret, és necessari que aquest es realitzi després d'haver fet un bon anàlisi *in situ* del context i de la realitat de les persones hi viuen.

5.9.2. SEGONA ETAPA: PREPARACIÓ METODOLÒGICA I ORGANITZATIVA DELS CEPS:

En aquesta segona etapa, l'AEPCFA, juntament amb els tècnics, les Comissions Educatives i els brigadistes que participen en la campanya, s'encarreguen de dur a terme els següents procediments:

- 5- Visitar a totes les persones analfabetes del cens per tal d'*enamorar-les* i que vulguin aprendre a llegir i escriure. A partir d'aquestes visites, es classificarà a les persones segons les següents categories:
 - Aptes - tenen la capacitat d'aprendre a llegir i escriure - que accedeixen a alfabetitzar-se.
 - Aptes que no accedeixen a alfabetitzar-se perquè no volen – d'aquests se n'anomena *renuentes*-.
 - No aptes - no tenen la capacitat d'aprendre a llegir i escriure per dificultats visuals, mentals, etc.-.
 - No hi són a la comunitat, perquè han marxat a viure a un altre lloc o estan fora temporalment.
 - Ja saben llegir – en el cas que a l'hora de realitzar el cens s'hagués enregistrat a algú que ja sabia llegir -.

- 6- A partir de les persones que accedeixen a alfabetitzar-se, es creen els CEPs (Col·lectius d'Educació Popular): cada CEP consta d'un Mestra/e Popular –que pot ser un fill, un net, un veí, o qualsevol persona pròxima a la persona analfabeta que pugui i vulgui donar classes i que tingui un nivell de lecto-escriptura adequat- i d'uns tres, quatre, cinc alumnes aproximadament, situats en un local i amb un horari establert –normalment és a les pròpies cases dels mestres populars o de les persones analfabetes i a les tardes, ja que els matins es dediquen a treballar al camp o a les tasques domèstiques. Cal dir que hi ha màxima flexibilitat en quant a horaris, lloc d'estudi i dies que es van a impartir les classes; tot està subjecte a la disponibilitat dels/les alumnes i dels/les mestres/es.
- 7- Un cop creats els CEPs, i prèviament a l'inici de les classes, els metodòlegs de les Comissions Educatives de cada comunitat o algun pedagog de l'AEPCFA, realitzen les capacitacions necessàries als mestres populars sobre com utilitzar el manual i la cartilla d'alfabetització i la tècnica per a realitzar les classes.
- 8- També durant aquesta etapa es porta a terme el repartiment del material didàctic i de logística de cada CEP (cartilla, manual, quadern, llapis, goma, pissarra i guix) per tal que es pugui donar l'inici de les classes.

5.9.3. TERCERA ETAPA: CROADA D'ALFABETITZACIÓ:

Dins aquesta etapa es dona l'inici de les classes i cada Col·lectiu d'Educació Popular comença l'aprenentatge de la leco-escriptura. Així, doncs, és en aquesta fase en la que comença la Croada d'Alfabetització en sí.

Per al bon funcionament d'aquesta tercera etapa, es duren a terme les següents accions:

- Reunions d'avaluació del funcionament dels CEPs i planificació del treball futur entre els membres de l'AEPCFA, els tècnics i els brigadistes que participen en la campanya, i els responsables del projecte (els qui van fer la demanda a l'AEPCFA).
- Reunions de l'AEPCFA amb les diferents Comissions Educatives de cada comunitat per tal de coordinar i planificar el treball, resoldre els dubtes i les

inquietuds de les Comissions, i marcar uns objectius concrets per a assolir fins a la següent trobada.

- Reunions dels membres de les Comissions Educatives de cada comunitat per avaluar i planificar el treball; i també reunions de les Comissions Educatives amb els mestres populars per tal de fer un seguiment de la seva tasca i per tal de donar-los suport i recolzament en tot el que els faci falta.
- Accions de supervisió i d'ajuda metodològica als alfabetitzats. Aquestes visites les realitzaven els membres de la Comissió Educativa i/o els tècnics de l'AEPCFA.

Cal dir que, dins d'aquesta etapa, es continuen visitant a les persones del cens que encara no estan estudiant per tal de provar d'*enamorar-los* i que accedeixin, finalment, a alfabetitzar-se, amb l'objectiu d'integrar al màxim de persones analfabetes possibles en aquest projecte.

També es pot donar el cas que algunes de les persones que assisteixen als CEPs, deixin d'assistir-hi per diferents motius i, per tal de poder reintegrar-los, es tenen que tornar a visitar per *reenamorar-los* de nou. Així, es van integrant nous alumnes, creant nous CEPs i capacitant nous mestres populars durant tot el procés; per tant, la tasca de l'etapa anterior no es dona per finalitzada amb l'inici d'aquesta tercera etapa, sinó que té una continuïtat durant tot el procés i fins al final de la Campanya.

Periòdicament s'han d'anar passant fulls de control dels CEPs per veure el seu avanç i per tenir constància de la lliçó en la que va cada alumne. En el cas dels alumnes que ja han acabat la cartilla, es realitza – després d'haver capacitat als mestres populars degudament - un segon procés anomenat *post-alfabetització*, que consisteix en continuar realitzant alfabetització per reforçar els aprenentatges de lecto-escriptura a través de la realització de cartes, receptes, contes, acudits, històries de la comunitat, etc. Paral·lelament, els tècnics de l'AEPCFA han de visitar a aquestes persones que ja han acabat la cartilla i que ja es consideren alfabetitzades, per tal de passar-los una prova de comprovació de l'alfabetització. Amb aquesta prova, que consisteix en uns exercicis de lectura, d'escriptura i de comprensió, es pretén tenir constància escrita de cada una de les persones que s'han alfabetitzat amb el projecte.

I quan una comunitat té entre els seus habitants menys d'un 5% d'analfabets, ja es pot considerar *Territori Lliure d'Analfabetisme* i ja es pot fer l'acte pertinent de celebració d'aquesta fita fent entrega a totes les persones alfabetitzades d'un certificat

de reconeixement del seu esforç per haver superat tot el procés, i, per tant, reconeixent que ja són persones alfabetitzades.

Un cop finalitza el temps establert per a la realització d'aquesta primera etapa de la Campanya d'Alfabetització – etapa destinada a l'eradicació de l'analfabetisme en tot el municipi –, s'elaboren uns informes finals de cada comunitat en els que hi consten: els censos poblacionals de cada territori, el llistat de persones alfabetitzades, de persones que estan estudiant, els CEPs, els no aptes, els que no hi són a la comunitat i els que ja saben llegir; també s'hi adjunten una fitxa tècnica d'informació de cada territori i les proves de comprovació dels alfabetitzats. Per últim, es fan les estadístiques finals de la comunitat, ressaltant el tant per cent d'analfabetisme que hi ha en el territori després d'aquesta croada d'alfabetització. Aquests informes són entregats a una *Comissió Tècnica de Verificació*, comissió creada per organismes internacionals que tenen l'objectiu de verificar, a través d'un rigorós treball de camp en el territori, les dades dels informes proporcionats per l'AEPCFA. Un cop estudiades i constatades aquestes dades, elaboren l'estadística final d'analfabets del municipi. Si el tant per cent resultant és menor de cinc, el municipi és declarat *Territori Lliure d'Analfabetisme*; i si és igual o superior que aquesta xifra, no es pot declarar *Territori Lliure d'Analfabetisme* – segons els paràmetres que marca la UNESCO, que només considera un territori lliure d'analfabetisme si el nombre d'analfabets majors de quinze anys no supera el 5% –, però, en aquest cas, es podrà declarar *Territori Victoriós d'Analfabetisme*, ja que encara que no s'hagi arribat a la xifra desitjada, s'ha de valorar l'important treball realitzat i el significatiu avanç que suposa la Campanya d'Alfabetització per al desenvolupament del municipi. Sigui com sigui, un cop la *Comissió Tècnica de Verificació* dona el seu veredict, es realitza una gran festa, generalment el dia 23 d'agost en commemoració a l'aniversari de la *Gran Cruzada Nacional de Alfabetización*, per tal de festejar tot el treball realitzat i la gran victòria obtinguda amb l'esforç i la implicació de tota la població.

Amb aquest procés es dona per acabada la primera etapa de la Campanya d'Alfabetització, que tindrà la seva continuïtat amb projectes de producció que intentaran donar les eines i els coneixements necessaris a la població per millorar la seva qualitat de vida, assolint, així, un pas més en la seva lluita cap al desenvolupament.

A més a més, cal ressaltar que tot el procés realitzat fins al moment no s'aturarà, sinó que es continuarà *enamorant* a les persones que encara no hagin pogut o volgut alfabetitzar-se, i se'ls continuarà proporcionant tot el suport humà, logístic i

metodològic necessari per tal que puguin aprendre a llegir i escriure. Així, doncs, es continuaran creant CEPs, buscant nous mestres, *enamorant* nous alumnes, repartint més material, fent seguiments, etc., durant tot el temps que sigui necessari i per tal que ningú del municipi es quedi sense l'oportunitat de ser alfabetitzada.

5.10. EL PROCÉS D'ALFABETITZACIÓ PAS A PAS

*“Vamos a andar matando al egoísmo
para que por lo mismo reviva la amistad.*

Vamos a andar hundiendo al poderoso,

ALZANDO AL PEREZOSO, SUMANDO A LOS DEMÁS “

(...)

Silvio Rodríguez

5.10.1. PRIMER CONTACTE AMB LA COMUNITAT I CREACIÓ DE LES COMISSIONS EDUCATIVES

Quan l'AEPCFA rep l'encàrrec d'algun organisme, associació, agermanament, o qualsevol altre entitat, per iniciar una Campanya d'Alfabetització en un municipi o territori determinat, el primer que fa l'Associació és un anàlisi del context (zona on està ubicat el municipi, nombre d'habitants, de comunitats, organismes que hi ha a la zona, partits polítics, infraestructures, nivell econòmic, producció, nivell sanitari, educatiu, etc.). A partir d'aquest anàlisi, els membres de l'AEPCFA podran enfocar la Campanya en funció dels recursos disponibles i les necessitats del lloc en concret.

Seguidament, s'inicien els primers contactes entre l'associació i el municipi. Així, l'AEPCFA es reuneix amb l'ajuntament, els partits polítics, els organismes, associacions i projectes que treballin en el territori, amb les persones rellevants de cada comunitat, conegudes com a líders, i, en definitiva, amb totes les persones del municipi que hi estiguin interessades i que hi puguin col·laborar d'una manera o altre.

Aquestes trobades, organitzades i facilitades per l'organisme que prèviament ha fet l'encàrrec a l'AEPCFA i que és qui més coneix el territori i la seva gent, serveixen per fer difusió del projecte d'alfabetització a tot el municipi, per difondre el seu funcionament, a qui va adreçat, quins objectius es persegueixen, etc.; i, alhora, també serveixen a l'AEPCFA per començar a conèixer a les persones del municipi amb les que es treballarà posteriorment, la influència que té cada una d'elles, les seves capacitats, etc..

A partir d'aquí, quan la gent ja coneix el projecte i l'AEPCFA ja coneix el municipi, s'organitzen diverses capacitacions. Aquestes capacitacions es dirigeixen a totes les persones que realment estiguin interessades en participar i donar suport d'una manera o altre al projecte, com per exemple, els líders de cada comunitat, els partits polítics afins a la Campanya, els mestres de les escoles i instituts, les persones implicades en altres projectes de desenvolupament de la comunitat, etc.

En aquestes capacitacions es pretén mobilitzar al major nombre de persones possible per tal d'implicar-les en la campanya, fer difusió de la mateixa i motivar-les per tal que hi participin activament. Es tracta, doncs, d'*enamorar* a totes les persones assistents per tal que després siguin elles, repartides per totes les comunitats i sectors del municipi, les multiplicadors de la capacització i de l'*enamorament* envers el projecte. És a dir, que les persones assistents en una capacització s'han d'encarregar, posteriorment, de difondre el projecte, els seus objectius, la seva importància, els seus beneficis, etc., entre la resta de persones del seu territori o comunitat. D'aquesta manera, mica en mica, s'anirà donant a conèixer la Campanya a tothom i se'ls donarà la possibilitat de participar-hi i implicar-s'hi activament.

Un segon i molt important objectiu d'aquestes capacitacions és la formació de les *Comissions Educatives*: a les persones que assisteixen a aquestes reunions se'ls posa com a primera tasca buscar cinc membres representatius de cada una de les comunitats i sectors del casc urbà que estiguin disposats a liderar la Campanya d'Alfabetització en el seu territori concret i a desenvolupar les següents tasques:

1. Elaborar els censos d'analfabets de cada una de les comunitats i sectors del municipi.
2. Enamorar als analfabets perquè accedeixin a alfabetitzar-se.
3. Buscar als mestres populars.
4. Formar els Col·lectius d'Educació Popular (CEPs), buscant-los un local i oferint-los el material necessari.

5. Fer un seguiment del procés, organitzar reunions per coordinar la feina, motivar, engrescar i donar suport als alfabetitzadors i als alfabetitzants.

Un cop s'han aconseguit cinc membres de cada comunitat interessats en formar part d'aquestes comissions, l'AEPCFA torna a organitzar una capacitació amb totes aquestes persones per tal de formar-les i orientar-les en la tasca que hauran de desenvolupar, la qual s'anirà revisant i reorientant periòdicament. Així, a partir d'aquestes capacitacions, les Comissions Educatives ja estaran preparades per iniciar l'alfabetització en el seu territori, ja sabran com han de començar la feina, a qui s'hauran d'adreçar, etc.

Per facilitar i organitzar una mica la feina de les Comissions Educatives, cada un dels seus membres s'encarregarà de desenvolupar un dels següents càrrecs:

- ❑ *President:* Persona responsable de coordinar tot el que estigui relacionat amb la Campanya d'Alfabetització. És la persona encarregada d'organitzar les reunions i d'assistir a les capacitacions o trobades organitzades per l'AEPCFA. També és l'intermediari entre la comunitat i l'AEPCFA, i ha de ser el punt de referència a qui tothom es pugui adreçar per a qualsevol tema relacionat amb la Campanya.
- ❑ *Vice-president:* Substitueix al president en cas d'absència, fent-se càrrec de totes les competències que a aquest li pertocuen. També ha de ser el responsable de dur a terme les gestions i les accions que la Comissió Educativa o el president li deleguin.
- ❑ *Metodòleg:* Persona responsable dels aspectes pedagògics de la Campanya. És l'encarregat de la capacitació als/les Mestres/as Populars per al bon desenvolupament de la seva tasca. Ha de tenir un bon domini de les tècniques metodològiques del manual i la cartilla d'alfabetització, i ha de saber resoldre els problemes metodològics que sorgeixin entre els mestres populars o els alfabetitzants. Ha de garantir, també, el bon funcionament dels CEPs i els nivells i la qualitat dels aprenentatges.
- ❑ *Estadígraf:* Responsable de portar el control de totes les estadístiques del procés d'alfabetització i de l'avanç dels CEPs. Ha de ser la persona que conegui en quina etapa del procés es troba cada un dels Col·lectius i dels alumnes del seu territori.
- ❑ *Suport Logístic:* Persona responsable del repartiment del material a tots els CEPs i que ha de vetllar perquè no els falti de res tant als mestres com als alumnes.

Un cop s'ha *enamorat* a la població sobre la importància de l'alfabetització i sobre el paper que jugarà la Campanya en el territori com a eina indispensable per al seu desenvolupament, i un cop s'han creat totes les Comissions Educatives i s'ha capacitat als seus membres per a la realització de la tasca corresponent, ja es pot iniciar la croada d'alfabetització al municipi.

✓ **Recomanacions:**

- Has de tenir sempre en compte que a Nicaragua la divisió política de la població és molt remarcada i té fortes influències en tots els àmbits de la vida de les persones. Per tant, has de tenir ben clar amb quin color polític s'identifica la Campanya d'Alfabetització i les conseqüències que això pot comportar. Per exemple, si l'ajuntament del municipi on es desenvolupa la Campanya coincideix amb l'afinitat política del projecte, tindreu molts avantatges i ajudes; en el cas que sigui del partit oposat, tindreu un clar rival que dificultarà tot el procés. El mateix passa amb els organismes i les persones del municipi: la gent i col·lectius que comparteixin el mateix color polític que la Campanya seran els que més col·laboraran i s'implicaran amb el projecte; al contrari que les persones del partit oposat, que es mostraran reticents a les vostres propostes i, en alguns casos, fins i tot es poden convertir en obstacles per al projecte.

- Has de tenir molt en compte, també, que la teva feina és de col·laboració, de cooperació, però no d'assumpció de responsabilitats. Tu vens a ajudar en tot el que et sigui possible, vens a participar en la consolidació del projecte, alhora que a motivar, engrescar, etc.; però mai el que faràs es treure les responsabilitats que pertoquen a les persones de les comunitats i del municipi. Les responsabilitats de la Campanya en cada un dels territoris recauen sobre la Comissió Educativa, no sobre tu. Tu no pots encarregar-te de les tasques que els pertoquen als membres de les Comissions Educatives, perquè, a part de que és una responsabilitat seva i només seva, si tu els substituïssis, ells deixarien de preocupar-se per aquesta responsabilitat, i un cop marxessis – perquè no hi estaràs per sempre a la

comunitat, la teva tasca és voluntària i limitada en el temps – tot el treball aconseguit es perdria perquè no hi hauria ningú que li donés continuïtat. Així, doncs, has de ser conscient, i expressar-ho als membres de la Comissió Educativa i de la comunitat, que la teva tasca és de col·laboració i d'ajuda en tot el que ells et demanin, però mai et responsabilitzaràs del que és competència d'ells.

- Has de vetllar perquè la Comissió Educativa de la comunitat on col·labores funcioni correctament, estigui motivada i engrescada i realitzi les tasques que li pertocuen. En el cas de que no sigui així, hauràs de fer un anàlisi de la situació, un anàlisi del perquè no funciona com hauria de funcionar, i hauràs d'intentar trobar una solució, juntament amb l'AEPCFA i els membres de la Comissió i de la comunitat, per poder pal·liar aquesta problemàtica.

- Per tal de facilitar la feina a les Comissions Educatives i per tal de mantenir-los implicats i motivats, pots organitzar tu mateix/a les reunions en el cas que per sí sols no les organitzin; pots crear dinàmiques, capacitacions, fins i tot alguna festa, tallers, etc. que els motivi i que els faci veure la importància de la seva tasca; pots crear algun tipus de costum que assegurí les seves trobades, fins i tot després de que tu marxis, com per exemple: organitzes que cada dimarts a la tarda faran la reunió, però que a més de la reunió, cada setmana un d'ells serà l'encarregat de portar el cafè i les *rosquillas*. Hauràs d'utilitzar la imaginació per inventar-te la manera de tenir a la Comissió Educativa sempre *enamorada* i amb ganes de fer bé la seva feina.

- En el cas de que algun membre de la Comissió Educativa deixi el seu càrrec, pel motiu que sigui, o no es responsabilitzi de les tasques que li corresponen, no assisteixi a les reunions, etc., t'hauràs d'encarregar de parlar amb aquesta persona, preguntar-li les causes del perquè plega o no s'implica prou amb el projecte. En el cas que li sigui impossible desenvolupar el seu paper – perquè treballa, perquè marxa de la comunitat, perquè ha tingut fills i no té temps, etc. – o no el vulgui desenvolupar – perquè s'hagi cansat del càrrec que tenia, s'hagi *desenamorat*, etc. –, en qualsevol dels dos casos, i quan sigui impossible reintegrar a la persona, t'hauràs d'encarregar, juntament amb els altres membres de la Comissió Educativa, de buscar-li un

substituit. Aquest s'escollirà de manera democràtica, o bé amb persones que s'ofereixin voluntàries o bé amb persones que la Comissió proposi i que no es neguin a assumir el càrrec.

- Per tal de crear un punt de referència del projecte a cada comunitat o territori, pots buscar una casa o un local que pots batejar, per exemple, amb el nom de “*Casa de la Alfabetización*”. Aquesta casa pot ser arreglada i decorada per la Comissió Educativa del territori, així potenciaràs el treball en equip i la unitat d'aquest col·lectiu. A més, pot ser la seu de les reunions, de les capacitacions, de les trobades de la Comissió, dels mestres, dels analfabets...; pot ser el magatzem del material on tothom pugui anar a buscar el que li faci falta o a retornar el que li sobri; i pot ser, també, el lloc on s'adrecin alumnes, mestres, altres membres d'altres comissions i, en definitiva, qualsevol persona que estigui interessada amb la campanya i en vulgui rebre informació, assessorament, etc.

5.10.2. ELABORACIÓ DELS CENSOS D'ANALFABETS:

El primer pas a dur a terme per a iniciar una Campanya d'Alfabetització en un territori determinat és elaborar un cens de tot el municipi. Aquest cens, que pot ser contrastat amb altres censos municipals en el cas que l'Ajuntament els faciliti, s'ha de realitzar just a l'inici de la Campanya, ja que així podrem saber el nombre de persones que viuen al municipi i el nombre de persones analfabetes de 15 o més anys just en el moment concret d'iniciar el projecte.

Aquests censos de població els han de realitzar els membres de les Comissions Educatives, amb la col·laboració d'altres membres de la comunitat i dels brigadistes i cooperants que hagin arribat al municipi. Tots ells rebran una capacitació per part dels pedagogs de l'AEPCFA sobre com s'han de fer els censos, com s'ha de recollir la informació, quina informació s'ha recollir i quin procediment s'ha d'utilitzar, per tal de que s'elaborin correctament.

I un cop les persones estan capacitades per elaborar el cens del territori corresponent, ja poden iniciar la seva tasca. Aquesta consisteix en la visita de totes i cada una de les cases de la comunitat per tal d'omplir, de cada família o del grup de persones que conviuen en un mateix habitatge, una *planilla* o graella on quedin registrats els següents *ítems*:

1. El *nom del municipi*, el de la *comunitat* i, en el cas de que sigui necessari, el del *sector* en concret. Aquestes dades ens serviran per classificar la població segons el territori on visquin, cosa que ens serà molt útil a l'hora de treballar, ja que cada comunitat, tot i pertànyer i considerar-se un mateix municipi, té independència la una de les altres, fa la seva vida autònoma - excepte en aquells casos que necessiti algun tipus de servei que sigui comunitari, com el centre de salut -; així, és important tenir a la població classificada pels diferents sectors del municipi, ja que cada un d'ells serà un petit projecte dins el global de la Campanya.
2. El *número de la família*, que no consisteix en altre cosa que en numerar les famílies per l'ordre en que es van visitant per tal de tenir un control del total de grups familiars que hi ha a cada comunitat.
3. El *nom del cap de família*, que normalment serà l'home, el pare, l'avi o àvia, algun fill....Aquest nom és necessari per tenir una referència de la família, per tal de saber de quina casa en concret es tracta.
4. Una *taula* on hi constaran totes les persones que viuen en la mateixa casa, siguin o no família. Es numeraran les persones, es posarà el seu nom i cognoms complets, el sexe, l'edat i, a més, es completarà amb informacions sobre el nivell educatiu de cadascú: si sap llegir i escriure (sí, no, una mica, se li ha oblidat, etc.); en el cas que en sàpiga i hagi anat a l'escola, quin és l'últim nivell complert que va cursar; i en el cas que no en sàpiga, si està motivat per aprendre a llegir i escriure, si estaria disposat a alfabetitzar-se; d'aquesta manera es coneixerà una mica l'interès de la comunitat.
5. La *data* d'elaboració del cens i la persona que el realitza, juntament amb la seva firma, cosa que servirà per certificar-lo i tenir a una persona de referència en cas d'algun error o dubte.

Un cop visitades totes les cases de la comunitat i un cop omplertes totes les *planilles* del cens on hi consti tota la població del municipi, ja es podran ordenar per comunitats i s'iniciarà un buidatge d'aquesta informació per tal d'extreure el llistat d'analfabets definitiu que necessitem per iniciar la Campanya d'Alfabetització. El cens d'analfabets s'extraurà, doncs, d'elaborar un llistat amb totes les persones de cada comunitat que apareguin al cens realitzat com a persones de 15 o més anys que no sàpiguin llegir ni escriure, o que en sabien però per algun motiu se'ls ha oblidat.

D'aquesta manera, tindrem una llista per cada comunitat amb el nom, cognoms, edat i sexe de totes les persones analfabetes del territori. A partir d'aquests cens definitiu, ja tindrem la informació necessària per poder iniciar la croada d'alfabetització.

✓ **Recomanacions:**

- Aprofita l'elaboració del cens poblacional per tenir un primer contacte amb la comunitat, amb les persones de les Comissions Educatives a qui acompanyis, amb les persones de cada una de les famílies a qui visitis, amb cada persona que et digui que no sap llegir i escriure, i amb els joves que t'expliquin que van a l'institut i que podrien ser futurs mestres populars. Coneix i fes-te conèixer. Aprofita totes aquestes visites per *platicar* amb la gent, fes-los saber qui ets, què vens a fer, quins objectius persegueixes, quina és la Campanya amb la que col·labores, explica'ls en que consistirà aquesta, quina és la importància de l'educació i de l'alfabetització en concret. En definitiva, pren-te l'elaboració dels censos com una primera oportunitat per entrar en contacte amb els camperols i camperoles del municipi i per començar a conèixe'ls i a *enamorar-los*. Alhora, aprofita aquest treball per fer-te conèixer, que la gent sàpiga qui ets, que vens a fer, etc.; aquest serà un primer pas per a la teva integració en la comunitat.
- A l'hora d'elaborar els llistats d'analfabets definitius, agrupa clarament a les persones segons la seva comunitat, segons el sector o territori on visquin i amb els membres de la mateix família o nucli familiar; això facilitarà, posteriorment, la tasca de visitar a les persones analfabets. Fes llistes clares, on quedin ben reflectits els noms i cognoms, el sexe i l'edat de cada persona, ja que sinó hi poden haver errors posteriors que et dificultin la identificació d'algun subjecte. Tingues en compte, també, que elaboraràs les llistes en funció de les persones que en aquest moment tinguin 15 anys o més, però si el projecte dura més d'un any, les persones que ara en tenen 14 i no saben llegir, al cap d'un any ja en tindran 15 i seran persones a les quals hauràs d'afegir als llistats de persones analfabetes.

- Guarda en un lloc segur aquests censos, ja que és una informació que s'utilitzarà posteriorment per a l'elaboració dels informes finals de la Campanya d'Alfabetització que una comissió tècnica de verificació comprovarà. Si els guardes bé, evitaràs que es perdin, s'embrutin, es barregin, etc., cosa que comportaria una reelaboració dels censos al final de la Campanya, moment en que hi ha altres tasques prioritàries.

5.11.3. ESTRATÈGIA DE L'ALFABETITZACIÓ:

"(...) Con este censo íbamos a montar la estrategia de la alfabetización. Las comunidades que tenían menos del quince por ciento de analfabetismo las dejamos para el primer año, pues fueron nuestra prioridad; las que tenían entre el quince y el veinte las dejamos para el segundo año y todas las que tenían más del veinte por ciento de analfabetismo las dejamos de último. Alfabetizamos todas, las treinta y dos, pero nosotros priorizamos las que tenían menos del quince por ciento de analfabetismo. ¿Por qué?

Porque nosotros queríamos salir de lo fácil, y una vez que logramos alfabetizar a las que tenían menos porcentaje, lo que hicimos fue pegar gritos, pegar gritos de alegría alarmar; y comunicar eso a todas las comunidades para que las otras se llenaran de celos, de envidia, para que les diera ganas de hacer lo mismo. Para que se entusiasmaran, para que pensarán que si aquellas pudieron, ellas mismas también podrían. Que se llenaran de alegría, de coraje y les diera el espíritu de hacer lo mismo." (Orlando Pineda, *La Pedagogía del Amor en Nicaragua*, 1999: 103)

Com bé ens transmeten les paraules d'Orlando Pineda, un cop tenim el cens d'analfabets del municipi on iniciarem la Campanya d'Alfabetització, el següent que haurem de fer serà un anàlisi del territori, de les necessitats que presenta la població i dels recursos amb els que disposem; i, a partir de tot això, podrem muntar l'estratègia d'alfabetització més adequada per tal d'aconseguir alfabetitzar al major nombre de persones possible.

Cada cas serà diferent, però podem iniciar la Campanya, com diu Pineda, prioritzant algunes comunitats estratègiques que ens serviran per motivar a la resta de territoris del municipi. Podem prioritzar, per exemple, les que tinguin el tant per cent d'analfabetisme més baix, o les més properes i accessibles al nucli urbà, ja que això facilitarà molt el procés; podem prioritzar les que tinguin una Comissió Educativa més

bona, o les comunitats on la majoria de la població sigui afina al color polític en que s'emmarca la Campanya. Haurem, doncs, de fer un bon estudi de les circumstàncies per tal de saber quines comunitats hem de prioritzar per poder aconseguir baixar ràpidament l'índex d'analfabetisme del municipi, i que això comporti la motivació i la implicació de la resta de les comunitats. No hem de perdre mai de vista, però, que s'han d'alfabetitzar tots els territoris del municipi, tots els racons, totes les persones.

També podem calcular el nombre de persones necessàries a alfabetitzar per tal de que el tant per cent d'analfabetisme estigui per sota del cinc per cent (xifra a partir de la qual la UNESCO declara al territori lliure d'analfabetisme). Per exemple, podem calcular que en una comunitat x cal que s'alfabetitzin 50 persones per tal de poder-lo proclamar territori lliure d'analfabetisme (aquest numero s'obtindrà de fer els càlculs pertinents a partir del total de la població i del tant per cent d'analfabetisme). D'aquesta manera es tindran uns objectius clars i totes les persones de la comunitat s'implicaran per tal d'assolir aquesta xifra.

Una cosa molt important i que s'hauria de fer sempre, és dividir el territori per tal de tenir-lo organitzat per sectors, en cada un dels quals hi haurà un tècnic responsable. És a dir, que si disposem de cinc tècnics, per exemple, i hi ha vint comunitats, més el casc urbà, es dividirà el territori de la següent manera: un tècnic al casc urbà i un tècnic per cada cinc comunitats (agrupant-les segons la seva proximitat).

Existeixen, doncs, moltes estratègies possibles per organitzar una Campanya d'Alfabetització. És necessari tenir un bon coneixement del territori, dels recursos, de les persones i de la metodologia del procés d'alfabetització, per tal de poder escollir l'estratègia més adequada en cada cas, la que tindrà millors resultats i aconseguirà alfabetitzar al major nombre de persones possible. És per aquest motiu que les persones més aptes per a organitzar aquesta estratègia són els membres de l'AEPCFA, ja que són ells qui més experiència tenen i qui més tècniques coneixen; han de contar, però, amb el suport de les persones de la comunitat, ja que seran les responsables d'aportar la informació sobre les necessitats de la seva població, així com també els recursos del territori.

Un cop escollida la millor estratègia per a dur a terme la Campanya d'Alfabetització en el territori concret, ja es pot iniciar el primer pas del procés: la visita a les persones analfabetes del cens. Aquestes visites les hauran de fer, casa a casa, els membres de les Comissions Educatives de cada territori, acompanyats pels brigadistes o

cooperants que els intentaran donar tot el suport necessari. L'objectiu d'aquestes visites serà *enamorar* a totes les persones analfabetes per tal de fer-los veure la vital importància de que s'alfabetitzin per a poder aconseguir una millora de la seva qualitat de vida i per aconseguir també el desenvolupament de la seva comunitat. Per a això, s'hauran d'oferir tots els recursos materials i humans necessaris per tal de que tothom pugui iniciar el seu procés d'aprenentatge de la manera més fàcil possible.

✓ **Recomanacions:**

- L'estratègia de l'alfabetització mai la podràs escollir tu. Un dels motius és que la teva feina és de col·laboració, no de substitució; per tant, aquesta tasca és només responsabilitat del poble nicaragüenc. L'altre motiu és que no coneixes suficientment a la població, la seva cultura, la seva dinàmica de vida, les seves necessitats, etc., per tant, mai podries elaborar una estratègia prou adequada.
- Pel que fa a les visites a les persones analfabetes, has de tenir en compte diversos factors:
 - La teva feina només serà la d'acompanyament al membre de la Comissió Educativa encarregat de fer les visites; tu només l'acompanyaràs, el motivaràs, li donaràs ànims i, en algun cas, fins i tot li pots donar algun consell. Però mai faràs tu sol/a les visites. Les causes són les ja esmentades: és una feina només de la comunitat afectada; ha de ser la pròpia població que s'adoni que només ella pot salvar al seu poble, i no la gent de fora; també, perquè si els substituïssis, crearies paternalismes que provocarien que tota la feina desaparegués quan tu marxessis; i també perquè tu no parles el seu llenguatge, ni coneixes les coses que els poden *enamorar*, ni coneixes la vida de totes i cada una de les persones que s'han de visitar.... Així, doncs, la teva tasca és d'acompanyament a les persones de la comunitat, de suport, de supervisió de la seva tasca, de control de que no es despenegin o deixin de realitzar la feina que els pertoca, etc.
 - Les persones que realitzin les visites als analfabets han de tenir molt en compte les necessitats d'aquests, la seva situació laboral, els seus interessos, les seves motivacions, el seu ideal polític, etc., per tal de poder, així, tenir arguments que siguin convincts per a *enamorar* a cada una de les persones. No *s'enamora*, doncs, a tothom igual; s'ha de

personalitzar *l'enamorament*, tenint en compte les característiques, les necessitats, les demandes, etc., de cada persona en concret.

- Has de ser conscient que pel sol fet de ser una persona estrangera, la gent de les comunitats pren davant teu una postura d'inferioritat. Pel sol fet de ser *chela*, com diuen ells a les persones blanques, ja et consideren superiors a ells, i això pot comportar que moltes vegades es sentin cohibits, intimidats, avergonyits de que algú *blanc* els vagi a visitar a casa seva perquè no saben llegir. Aquest mateix motiu pot provocar que les persones analfabetes et diguin que sí que volen aprendre o per tal de que marxis més ràpid de casa seva, o perquè es senten intimidats, o perquè es veuen obligats a agrair-te d'alguna manera que hagi tingut el detall d'anar-los a veure; també es pot donar el cas, de que et diguin que volen aprendre perquè hi ha persones estrangeres implicades en el projecte i això els engresca molt. En qualsevol dels casos, això pot comportar que mentre hi siguis tu tot vagi sobre rodes, però que un cop marxis, tothom es *desenamori* i abandoni el seu procés d'alfabetització. Has de ser molt prudent, doncs, amb la feina que realitzis, per tal de que deixis unes bones bases, i no pas que tot funcioni molt bé mentre tu hi siguis, però que desaparegui ràpidament quan marxis perquè no hi ha hagut la motivació i la implicació suficients.

5.10.4. "¿QUÉ SIGNIFICA ENAMORAR?

“BUENO, ES METERLE PLÁTICA A LA GENTE, ES EMPEZAR A PREGUNTARLES COSAS COMO: “¿QUÉ ANIMALES HAY AHORA?” Y NOS CONTESTABAN QUE NINGÚN ANIMAL, QUE TODOS HABÍAN DESAPARECIDO POR LA SEQUÍA. ENTONCES LES PREGUNTÁBAMOS POR LOS ANIMALES QUE HABÍA ANTES, Y NOS CONTESTABAN QUE CUSUCOS, GUARDATINAJAS, GUATUZAS, JABALÍ, MONOS, KÚKALAS, TODA CLASE DE PÁJAROS BONITOS Y TODO TIPO DE AVES.

EL SIGUIENTE PASO ERA PREGUNTARLES EL PORQUÉ CREÍAN QUA YA NO HABÍA ESOS ANIMALES, QUÉ PASÓ CON ESAS AVES, CON

ESOS MONOS, CON ESOS ZENZONTLES QUE VOLABAN Y CANTABAN POR LOS AIRES DÁNDOLE BELLEZA AL COLORIDO VERDE DE LAS MONTAÑAS. LA CULPA SE LA ECHABAN A LA SEQUÍA. LUEGO LES HACÍAMOS RECORDAR CUANDO ERAN NIÑOS, CUANDO SALÍAN A PASEAR POR LA MONTAÑA, CÓMO ERA AQUELLO DE FRESCO Y CÓMO SE OÍA EL RUGIR DE LOS RÍOS, CÓMO SE SENTÍA LA BRISA, QUÉ FRESCAS ERAN LAS AGUAS DE LOS RÍOS Y QUÉ VERDES ERAN LOS ÁRBOLES. RECORDABAN MELANCÓLICAMENTE QUÉ BELLO ERA CAMINAR POR DEBAJO DE ESOS GRANDES ÁRBOLES DE SESENTA Y CUATRO PULGADAS, DE CIENTO OCHENTA O DE DOSCIENTAS VEINTE DE ANCHO.

*“¿Se acuerda usted cuando aquí nacía la yuca? ¿Cuándo nacían los frijoles?”
Contestaban con tristeza que antes nacía todo, pero ahora no nace nada. Nosotros les decíamos que antes comían frijoles camaguas, antes, ahí, había de todo en abundancia porque todo nacía, porque la tierra era fértil. Ahora la tierra hasta se parte de tan seca.*

“¿Se acuerdan ustedes hasta dónde llegaba el Lago de Managua? ¿Se acuerdan ustedes cuando venían las embarcaciones desde Managua para acá? ¿Y cómo la gente viajaba de Matagalpa con sus manadas de chanchos que luego embarcaban en las lanchas e iban a venderlos a Managua? ¿Se acuerdan de toda esa alegría en el Puerto abajo y en el Puerto arriba? Cómo hombres, mujeres y niños se embarcaban en esas lanchas muy alegres porque iban para la capital y todo eso ahora no existe, no hay nada, por culpa de la sequía”.

Ahora el comercio se basa en las grandes camionadas de leña que salen rumbo a Managua, y cada día esto se va despoblando de árboles, se va perdiendo el oxígeno fresco y el calor de cuarenta grados cada día se está apoderando de nuestras pieles que cada vez están más reseca; a tal extremo, que ahora lo que se produce es la sarna por el calor del sol, por el sudor, por el polvo contaminado con mierda de vaca, mierda de chanco, mierda de gallina y hasta mierda de gente que se les pega a los niños en la piel.

A las personas adultas, esas rasquiñas que tienen por las noches se las provocan este polvo que respiran revuelto con todo lo contaminado. Esos treinta y seis casos de lepra que hemos visto, el cólera, la diarrea que se producen en nuestros niños que viven muriendo casi a diario, las mujeres viven pariendo desde los trece años, ¿pero qué pasa?, ¡eso no puede ser así!

Sus ojos cada día van produciendo lágrimas y más lágrimas cuando sus niños están enfermos o muriendo, y en la noche de la vela y en el atardecer del entierro de su hijo. ¡Qué dolor más grande de ésta mujer! Parir hijos para que, sesenta días más tarde, se mueran de diarrea, de cólera o de malaria; por eso, en cada una de las comunidades hay muchas cruces chiquitas y grandes, por tanta gente que muere cada día por el descuido.

Entonces los campesinos tienen que aprender a leer, porque a medida que aprenden a leer sabrán prevenir todas estas enfermedades, aprenderán que es sumamente necesario que cada familia tenga una letrina donde hacer sus necesidades, que es necesario que las madres aprendan a lavarse el pezón antes de dar de mamar a sus niños y una vez que terminó de darle la leche; que es sumamente necesario que aprendan a leer para que así puedan leer los folletos y tengamos entre nosotros, en cada una de las casas, un promotor de salud.

Aquí mismo tenemos que hacer nuestros propios folletos para que ya no existan más lágrimas en los ojos de las madres, para que ya no sigan muriendo niños y niñas, para que todo sea una completa felicidad. Así que hay que aprender a leer, porque si se nos están muriendo los niños es por culpa de nosotros, por no saber leer, porque no sabemos cuidar nuestros bosques, porque no tenemos el cuidado de la salud, porque no tenemos el cuidado de no botar los árboles. Y por eso cada día rajan y rajan los árboles de aquí y los managuas cada día se están haciendo más ricos, con más camiones. Compran y compran camiones y camiones para halar la leña y los campesinos aquí cada día más pobres de salud, más pobres de bosques, más pobres de ríos, más pobres de animales y de frescura pero cada día más ricos en calor, más ricos en sarnas y más ricos en desgracias.

Y así seguíamos enamorándoles, diciéndoles que era sumamente necesario también aprender que no hay necesidad de tener montones de tierra; que en una, dos, tres o cuatro manzanas o hectáreas se puede producir. Lo que sí hay que aprender es qué producir, en qué cantidad de tierra producir y ordenar bien los rubros que den riales y que se puedan pegar en nuestras tierras, pero que de ahí, de esos rubros, saquemos buenas ganancias.

Por ejemplo: en una hectárea se pueden sembrar cien árboles de aguacates; pero de esos que pesan medio kilo, una libra o un kilo, no de esos aguacates que pesan cuatro onzas. Se tienen que sembrar aguacates de buena calidad para sacarlos a vender a Managua a buen precio y que sean de buen sabor, es decir de buena calidad.

Otro ejemplo: en una hectárea vos sembrás cien árboles de aguacates con una distancia de diez metros entre cada uno, o pueden ser diez varas. Estos cien árboles en esta hectárea van a producir trescientos aguacates por cada árbol. Si multiplicás entonces trescientas frutas por cien árboles, da un total de treinta mil aguacates. Como son de buena calidad, vos podés vender a razón de medio dólar cada uno o un dólar cada uno; en términos nicaragüenses: si cada aguacate vale cinco pesos por treinta mil frutas, estamos hablando de ciento cincuenta mil córdobas que son iguales a quince mil dólares al año. Esto significa que a cada familia le vienen quedando mil doscientos dólares por mes, que significan doce mil pesos o córdobas por mes.

Inmediatamente la gente pegó un brinco porque en su puta vida se habían imaginado ganar o que se podrían ganar doce mil pesos o mil doscientos dólares en un mes. Una persona en Nicaragua que gana esa cantidad de dinero es un rey. Porque hay familias que no ganan nada. El salario de un maestro es de cincuenta dólares, entonces un campesino que siembre cien aguacates en una hectárea y gane mil doscientos viviría muy bien.

Entonces cuando nosotros mencionamos ese rubro económico la gente se encantaba y nos preguntaba qué había que hacer. “¡Aprender a leer hermano!” Porque sino el campesino no puede echar el abono correcto porque le echaría de más y quemaría la planta. ¿Cómo vas a poder cuidar la planta si no sabés leer? Y claro, la gente se enamoraba de esto.

(...)Es así de esta manera que hacíamos ver a la gente la importancia de aprender a leer: es donde ellos podían ver con claridad la importancia de saber cómo producir la tierra y con qué, de empezar a cuidar sus ríos, de cuidar los árboles, de cuidar los bosques. Aprender a leer para que sus mujeres no siguieran derramando más lágrimas, para que se prepararan en su propia higiene. Pero, principalmente, notamos que ellos ponían mucha atención cuando les enamorábamos en los rubros económicos, los cuales ellos ya estaban produciendo pero en menor escala, con una calidad pésima y sin enamorar al comprador.

Ahora ellos se daban cuenta. Porque los campesinos son expertos en sacar cuentas: es una cualidad innata, inexplicable, no saben nada, pero cuentan bien el dinero; son contadores natos aunque no saben multiplicar, no saben dividir, no saben restar, pero tienen práctica de matemáticas y de aritmética y saben sacar muy bien sus cuentas. Entonces, cuando les hablas de aguacates, chanchos, gallinas, inmediatamente comprenden la importancia de lo que les estábamos hablado, y es así como íbamos

enamorando a las familias, hombres, mujeres, niños, jóvenes, viejos, adultos, después enamorábamos a los compadres, a las comadres, a grupos.

Una vez que teníamos a todo el mundo medio enamorado, montábamos una gran asamblea. Ahí les hablamos con mayor exactitud, con mayor propiedad, y la gente discutía y se veía el interés. Lograban entender que en el camino para salir de la pobreza y de la desgracia en que estaban sometidos lo más importante era aprender a leer para poder emprender un camino totalmente distinto. Entonces iban entendiendo que había que empezar la gran marcha alfabetizadora. (...)”. (Orlando Pineda, *La Pedagogía del Amor en Nicaragua*, 1999:90)

5.11.5. CLASSIFICACIÓ DELS ANALFABETS I ELABORACIÓ DE LLISTES:

Quan realitzes les visites a totes i cada una de les persones analfabetes del cens, et trobes amb mil i una situacions diferents: hi ha qui s'*enamora* del projecte i accedeix a llegir i escriure; hi ha a qui li agradaria poder aprendre, però té alguna deficiència que li impedeix; hi ha persones que ja no viuen a la comunitat, o que s'han mort; ni hi d'altres que ja estan estudiant amb altres projectes; d'altres ja saben llegir i apareixien al cens erròniament; d'altres, simplement, tot i tenir les capacitats per alfabetitzar-se, no volen integrar-se en la Campanya per algun o altre motiu.

Totes aquestes observacions de cada una de les persones analfabetes, les anirem anotant en una llibreta durant les visites que els fem a la comunitat. Però un cop arribem a casa o al lloc de treball, haurem de classificar totes aquestes informacions per tal de tenir un ordre que ens permeti treballar més ràpida i eficaçment. Així, elaborarem uns llistats en els quals classifiquem a les persones segons els següents paràmetres: persones que decideixen estudiar, persones no aptes per a alfabetitzar-se, persones que ja no estan a la comunitat, persones que estudien amb altres projectes, persones que ja saben llegir i, finalment, persones que, tot i tenir les capacitats suficients, no volen alfabetitzar-se (*renuents*). Aquestes llistes les elaborarem fent servir com a plantilla la següent graella.:

Nº	NOMBRE Y APELLIDOS	EDAD	SEXO	OBSERVACIONES

Cada un dels ítems esmentats anteriorment tindrà la seva graella corresponent, on hi constaran totes les persones que entrin dins els seus paràmetres, juntament amb l'edat i el sexe de cadascú; a més, s'anotaran les observacions que es considerin pertinents i necessàries per a entendre la situació específica de cada cas.

A continuació definirem cada un d'aquestes categories esmentades, per tal de tenir ben clares les característiques que hauran de tenir les persones que en formin part. Així, a partir de les anotacions preses durant les visites a totes les persones analfabetes, podrem fer les següents classificacions:

- ♦ **ESTUDIANT:** Dins aquesta categoria s'hi engloben totes aquelles persones que, després d'haver-les visitat i haver-les aconseguit *enamorar*, decideixen integrar-se en un Col·lectiu d'Educació Popular per tal d'aprendre a llegir i escriure.

En l'apartat d'observacions d'aquest ítem podem anotar-hi el número de la lliçó per la que passa l'alumne, el nom del mestre popular, alguna dificultat o característica a tenir en compte, etc.

Aquest llistat s'haurà d'anar actualitzant i s'hi hauran d'anar afegint totes aquelles persones que es vagin incorporant en algun Col·lectiu, alhora que també s'hauran d'eliminar de la llista totes aquelles persones que estaven estudiant però que per un motiu o altre s'ho deixen (per malaltia, perquè marxen de la comunitat, perquè treballen i no tenen temps, perquè es *desenamoren*, etc.).

També s'haurà d'anar actualitzant aquesta llista amb la lliçó per la que avança cada alumne; i un cop els alumnes arribin a la lliçó 21, que és la darrera de la cartilla d'alfabetització, s'haurà de crear una nova llista, que serà la de persones **ALFABETITZADES**, en la que hi constaran totes aquelles persones que ja hagin superat tot el procés de lecto-escriptura i ja sàpiguen llegir i escriure.

- ♦ **ESTUDIANT AMB ALTRES PROJECTES:** Es tracta de persones que són analfabetes però que ja han iniciat el seu procés d'aprenentatge de la lecto-escriptura amb altres projectes que treballen a la comunitat. En aquests casos ens haurem d'assegurar que la persona de veritat assisteix a aquests col·lectius i que vertaderament està aprenent a llegir i escriure, perquè en el cas de que ho deixés

o no avancés gens, se li faria la proposta d'alfabetitzar-se amb la nostra Campanya.

En l'apartat d'observacions podem anotar el nom del projecte amb el qual s'estan alfabetitzant aquestes persones i les justificacions o intencionalitats que expressin cada una d'elles sobre el seu procés d'aprenentatge.

- ♦ **NO APTES:** Dins aquest ítem s'hi inclouen totes aquelles persones que, malgrat podrien tenir la motivació per a alfabetitzar-se, no ho fan perquè tenen alguna dificultat física o psíquica que els ho impedeix. Els casos més freqüents són els de falta de vista (problema molt estès entre la població de Nicaragua que es deu a la falta de vitamines i a la duresa del sol, i que es veu agreujat per la incapacitat econòmica de les persones de poder-se comprar unes ulleres; alhora, aquesta falta de visió provoca, en la majoria de persones, greus mals de cap i migranyes) i les malalties mentals (produïdes, molts cops, per desnutrició durant la infància i la falta d'una alimentació adequada).

Com a observacions anotarem quines són les causes exactes que impedeixen a cada una de les persones iniciar el procés d'aprenentatge de la lecto-escriptura. Per exemple: *problemes visuals: vista cansada i borrosa, ulls vermells; no distingeix els objectes petits i, en conseqüència, quan mira una pagina escrita només en pot veure una gran taca borrosa. Tot això li provoca forts mals de cap i, fins i tot, alguna migranya.*

- ♦ **NO HI SÓN:** Es tracta de persones que vivien a la Comunitat en el moment d'elaborar el cens, però que ara ja no hi viuen perquè han marxat a viure fora definitivament (en aquest apartat s'hi anotaran les persones que han marxat per no tornar, no pas aquelles que han marxat temporalment a treballar fora) o, en el pitjor dels casos, perquè han mort. En el cas que hagin marxat d'una comunitat per anar a viure en un altre territori però que pertanyi al mateix municipi, s'afegiran al llistat d'analfabets d'aquesta altra comunitat, per tal de visitar-los i *enamorar-los* en el seu nou habitatge.

Com a observacions anotarem, si és possible, el lloc de destí de les persones. Per exemple: *Ha marxat a viure a Jalapa.*

- ♦ **JA EN SABEN:** En aquesta categoria s'hi anotaran aquelles persones que, degut a un error en l'elaboració del cens, consten com a persones analfabetes, però realment si que saben llegir i escriure. Per constatar-ho, farem escriure a la persona alguna frase, per tal de comprovar que certament en sap (amb que ens

escrigui alguna frase ja n'hi ha prou, no cal fer-lo llegir, ja que el procés d'escriptura porta implícit el de lectura).

En l'apartat d'anotacions podem anotar l'últim nivell cursat i aprovat per l'alumne.

- ♦ **RENUENTS:** Dins aquest ítem hi anotarem totes aquelles persones que, malgrat tenir les capacitats físiques i psíquiques adequades per iniciar el procés de lecto-escriptura, no accedeixen a alfabetitzar-se per algun motiu. Un d'aquests motius podria ser que la persona treballa i no té el temps suficient per assistir a classe; una altra causa podria ser que la persona hagi de marxar fora de la comunitat una temporada per treballar, per exemple, en la temporada del cafè. I una darrera causa, la pitjor, és que la persona no accedeixi a llegir i escriure simplement per manca de ganes o voluntat.

Aquestes persones s'hauran d'anar visitant periòdicament per tal d'intentar *enamorar-les*, ja que el nostre objectiu és integrar al màxim de gent possibles en la Campanya. En les visites, haurem de buscar els arguments més adequats en cada cas i donar el màxim de facilitats possibles per tal que tothom s'integri en algun Col·lectiu d'Educació Popular.

Com a observacions anotarem les causes per les quals cada persona es justifica per no integrar-se en el procés d'alfabetització. Per exemple: *treballa durant tota la setmana i plega molt tard al vespre, i a casa seva no té llum; o, no vol perquè diu que aprendre a llegir i escriure no li dona de menjar.*

Aquestes llistes s'hauran d'anar actualitzant periòdicament, ja que són molt movibles i canviabls: per exemple, algú que ara apareix com a *renuent*, pot ser que amb el temps s'aconsegueixi *enamorar-lo* i decideixi, finalment, aprendre a llegir i escriure; en aquest cas se l'haurà de treure del llistat de persones *renuents* per afegir-lo al de persones *estudiants*. També es pot donar el cas que alguna de les persones estudiants hagi de passar a la llista de *no aptes*, degut a que pateixi una greu malaltia; o que hagi de passar a la de *renuents* per *desenamorament* de la Campanya. Es poden produir mil i una situacions diferents, per això és molt necessari revisar les llistes i anar-les actualitzant a partir de les visites a totes les persones del cens.

A més, haurem d'estar atents, també, als moviments de les altres comunitats, ja que, encara que no les portem nosaltres, pot donar-se el cas que algú d'algun altre territori vingui a viure al nostre, cosa que significaria que l'hauríem d'afegir a la nostra

l·lista d'analfabets i hauríem de fer-li una visita per tal d'*enamorar-lo* i integrar-lo, en el cas de que sigui possible, en algun CEP.

Així, doncs, després de realitzar tot el treball de camp a les comunitats, haurem aconseguit classificar a totes les persones que abans teníem en una sola l·lista general d'analfabets en diferents categories, amb les quals haurem agrupat a totes les persones segons la seva situació concreta.

Aquests l·listats obtinguts, i correctament actualitzats, han de ser clars, ordenats i nets, ja que seran l'eina de transmissió de la informació cada vegada que un brigadista, un cooperant, un tècnic, etc. marxi de la comunitat i doni pas a alguna altra persona que la rellevi. Així, cada vegada que algú hagi de deixar la comunitat, haurà d'entregar, i si és possible explicar, a la nova persona que treballarà en el territori, tots aquests l·listats clars i actualitzats, per tal que aquesta pugui donar continuïtat a tota la feina feta fins al moment. En el cas contrari, la persona nova que arribi al territori hauria de començar de nou tota la feina que ja s'ha vingut fent fins al moment.

✓ **Recomanacions:**

- Has d'elaborar correctament els l·listats, per tal que tinguis totes les persones del cens d'analfabets repartides entre aquestes categories. Que no hi hagi persones que apareguin en dos l·listes, o que no apareguin en cap. Si hi ha persones que encara no has pogut visitar o que has visitat però no has trobat, fes-te una altra l·lista que es digui: *persones per visitar*. Però el que has de procurar sempre és que el total de persones de les l·listes et coincideixi amb el total de persones que apareixen en el cens de persones analfabetes.
- Quan no sàpigues a quina l·lista posar alguna persona, ja que per les característiques que presenta dubtes de si posar-la en un lloc o en un altre, consulta sempre als tècnics de l'AEPCFA, ells et resoldran fàcilment el dubte. No classifiquis per classificar i t'inventis categories; això pot dificultar molt la dinàmica del procés.
- Hi haurà persones que a vegades et diran que no s'hi veuen, per exemple, tot i veure-s'hi perfectament; el que passa és que realment no volen estudiar i utilitzen aquest argument com a excusa. Has de tenir vista, i fer

les preguntes necessàries a les persones per tal d'assegurar-te de que el que et diuen és veritat.

- Fes les llistes clares, on el nom, l'edat i el sexe, siguin correctes i entenedors, sinó, pot haver-hi confusions. A Nicaragua hi ha noms, per exemple, que són iguals tant per a l'home com per a la dona, per tant, si no deixes ben clar que es tracta d'algú del sexe femení o del masculí, pot haver-hi greus errors. El mateix passa amb els cognoms, que a cada comunitat en predominen dos o tres, i tota la gent del territori es diu igual. Per tant, has d'especificar bé el primer nom de la persona, l'ordre dels cognoms (que moltes vegades acaben girant-se) i l'edat i el sexe de cadascú; només així evitarem confusions.
- Fes les observacions clares i entenedores, que t'ajudin, tant a tu com a la persona que et rellevarà un cop marxis, a entendre la situació de cada cas en concret.
- Actualitza les dades periòdicament, per tal de tenir al dia la informació. Actualitza sobretot les lliçons dels alumnes que estudien i les edats de totes les persones. Tingues en compte, també, que si passa més d'un any de l'inici de la Campanya, hauràs d'afegir a la llista de persones analfabetes tots aquells joves que a l'hora d'elaborar els censos poblacionals tenien 14 anys i no sabien llegir ni escriure.
- Transmet correctament la informació quan marxis; informa bé a les persones que et rellevaran sobre tot el que sàpigues del territori, i resol-los tots els dubtes que et presentin. D'aquesta manera s'estalviaran molta feina i es podrà avançar més ràpid.

5.11.6. CAUSES DE LA RENUÈNCIA:

Tot i que es podria fer un ampli estudi sobre aquest tema, ja que no es poden generalitzar les causes per les quals les persones es mostren reticents a accedir a l'aprenentatge de la lecto-escriptura, el que sí que podem fer és anomenar les causes més esteses amb les quals es justificava la renuència en les anteriors Campanyes d'Alfabetització realitzades.

A continuació, doncs, esmentarem algunes de les causes que poden influir a que algú decideixi no integrar-se en la Campanya, les quals es poden tenir en compte i buscar arguments per tal de lluitar-hi en contra:

1. El color polític amb el que es relaciona la Campanya: Nicaragua és caracteritzada per la gran divisió política que enfronta a la població. Existeixen dos partits principals: el de dretes i el

d'esquerres. Les persones, o són d'un bàndol o són de l'altre, i existeix una profunda rivalitat que els impedeix que mantinguin bones relacions; per tant, mai una persona d'un partit es relacionarà ni mantindrà contacte amb algú de l'altre partit. Això és el que passa amb les Campanyes d'Alfabetització que du a terme l'AEPCFA, que al ser herència d'una revolució liderada per un partit en concret, doncs es relacionen aquests projectes d'alfabetització amb un determinat partit i les persones que no hi militen es mostren molt reticents a participar-hi.

2. La dissociació entre alfabetització i progrés: moltes persones, segurament degut al seu desconeixement i a la seva ignorància, no valoren ni relacionen la importància que té l'aprenentatge de la lecto-escritura per al seu desenvolupament. Molts et diuen que *"Leer y escribir no me da de comer ni me quita el hambre"*. És evident, doncs, que no veuen la gran relació que existeix entre l'educació i el desenvolupament. No s'adonen que l'alfabetització és la base del progrés; que quan sàpiguen llegir i escriure tindran la capacitat de llegir el món, d'entendre'l, de participar-hi. Podran millorar la seva producció, evitar malalties, reclamar els seus drets, etc., etc. Per tant, es tracta de persones que no es decideixen a aprendre a llegir i escriure perquè això no els resol les seves necessitats a curt termini; però tampoc s'adonen que a llarg plac és l'eina indispensable per al seu desenvolupament
3. La manca de recursos, tant materials (com llum, per exemple, que en els casos de persones que treballen durant el dia i només podrien estudiar durant la nit, no poden fer-ho per manca de llum), com humans (per exemple: de llunyania del lloc on es duen a terme les classes, d'impossibilitat de trobar un mestre popular que pugui realitzar les classes a la mateixa casa de la persona, etc.) com de temps disponible (en els casos, per exemple, de les persones que treballen i que el poc temps que tenen lliure l'han de dedicar a les tasques de la llar i als fills; aquest és, habitualment, un problema més freqüent en les dones).
4. Les característiques personals de cada subjecte, com per exemple la baixa autoestima, la vergonya d'anar a casa d'algú altre a aprendre a llegir i escriure, la por de creure que no es serà prou capaç d'adquirir els aprenentatges, la por del que pot dir la gent que s'assabenti de que és analfabeta, etc.

Aquests són, doncs, alguns dels factors que poden influir en la no integració d'alguna persona analfabeta als Col·lectius d'Educació Popular. Cal que davant de cada cas fem un anàlisi de la situació en concret, que busquem les arrels del problema que dificulta o impedeix a la persona realitzar els seus estudis, i que intentem trobar, sempre amb el suport de les Comissions Educatives que són qui realment coneixen als subjectes de la seva comunitat, i amb l'ajuda dels pedagogs de l'AEPCFA que són qui tenen més experiència i dominen més tècniques metodològiques, les respostes, els camins més adequats a seguir per tal d'*enamorar* a cada una d'aquestes persones i per tal que pugui adquirir els aprenentatges de lecto-escritura.

✓ **Recomanacions:**

Alguns arguments que et poden ajudar i que pots fer servir per a *enamorar* a aquestes persones *renuents* són:

- Pel que fa a la rivalitat política: Prèviament a les visites a tots i cada un dels analfabets, t'has d'informar bé, a través de la persona de la Comissió Educativa o de la persona de la comunitat que t'acompanyi, sobre quin és el color polític de cadascú. Partint d'aquesta base et podràs preparar el discurs. En el cas de que es tracti d'una persona del partit oposat al que es titlla a la Campanya, has de ser molt clar amb la persona i dir-li que l'educació no té color polític, o que no n'ha de tenir; l'educació és un dret, i tothom l'ha de gaudir, tant els de dretes com els d'esquerres. Que totes les persones de qualsevol partit han de saber llegir. Que no només els d'esquerres o els de dretes tenen dret a formar-se; al contrari, que tothom ha d'educar-se, i que aquesta educació servirà per reafirmar els seus ideals polítics, ja que tindran més accés a la informació i al món en general. També se li ha de dir que si no es vol alfabetitzar amb aquest projecte pel color polític que l'empara, doncs que ho faci a través de qualsevol altre projecte, però l'important és que s'eduqui. Fes-li entendre que tu no pretens fer-lo canviar de partit ni d'ideals, sinó que vols donar-li una base a aquests, que puguin tenir fonaments, que els amplii, que els raoni, que els justifiqui.
- Pel que fa a la dissociació entre alfabetització i progrés: Intenta fer veure a la persona la vital importància de l'alfabetització per a assolir el desenvolupament individual i col·lectiu a través d'exemples pràctics de producció (quina producció té actualment i quina podria tenir si utilitzés altres tècniques, les quals podrà aprendre quan s'alfabetitzi), de sanitat (li preguntes quines són les malalties més freqüents i li expliques les maneres de prevenir-les, les quals podrà aprendre alfabetitzant-se) i de medi ambient (reflexiones sobre la natura que us envolta, sobre com ha canviat, com s'ha malmès, com podrieu aprofitar més els recursos naturals sense necessitat de destruir l'entorn, etc.). I així, mica en mica, vas fent veure i entendre a la persona que l'alfabetització no només és l'aprenentatge de les lletres, sinó que és alguna cosa més, i que té una relació directa amb el progrés de les societats. L'alfabetització és l'eina indispensable per al desenvolupament dels pobles.
- Per resoldre la manca de recursos: has d'intentar sempre facilitar a la persona la seva integració als Col·lectius d'Educació Popular (CEPs); per això hauràs de buscar mecanismes per lluitar en contra dels problemes causats per la manca de recursos materials (per exemple, pots organitzar CEPs els dissabtes i els diumenges, així les persones que treballen i no tenen llum podran estudiar els dies que tenen festa laboral; també els pots aconseguir algun tipus de làmpada; o fins i tot organitzar el CEP a algun local o casa de la comunitat que sí que tingui llum, encara que no tingui cap relació amb la persona alfabetitzant ni el mestre popular) i humans (si no trobes a cap persona interessada en ser el mestre popular d'algun alumne que no té cap CEP a prop, organitza

trobades de motivació, d'engrescament per als joves, fes excursions, festes, el que sigui necessari per dinamitzar als joves i que s'impliquin amb el projecte; d'aquí segur que et sortirà alguna persona que al final accedirà a donar la classe. Si no trobes a ningú del territori, busca algú d'algun altre sector; gent jove, homes, dones, mestres, etc., sempre trobaràs algú que estigui disposat a dedicar el seu temps a alfabetitzar. Si algú et diu que li agradaria però que no té temps perquè ha de fer alguna feina en concret, doncs organitza els CEPs en funció dels horaris que els siguin més adequats tant al mestre com a l'alumne, que siguin flexibles, adaptables; fins i tot pots pactar que la persona farà classe a l'analfabet i que després de la classe, l'analfabet ajudarà al mestre en la tasca que tingui que realitzar). Les dificultats són moltes en un territori i en un país com Nicaragua on les mancances de tot tipus són visibles en tots els camps de la vida de les persones; la teva funció és aportar la imaginació necessària per trobar les solucions més adequades a cada cas i per tal de facilitar al màxim l'alfabetització.

- Pel que fa a les dificultats sorgides per les característiques personals de cada persona, és molt difícil trobar-ne una solució immediata; el que podem fer és parlar molt amb aquestes persones, fer-los adonar de la capacitat que tenen, de la igualtat d'oportunitats que han de reclamar, de la importància de que s'alfabetitzin i de que ho poden aconseguir amb una mica d'esforç....Per a això es poden organitzar trobades, xerrades, exercicis, jocs, dinàmiques, etc., per tal de fer pujar l'autoestima a aquestes persones i motivar-les a iniciar el procés. També se'ls pot facilitar l'aprenentatge, per exemple, intentant que el mestre popular sigui algun membre de la seva mateixa família, així la persona pot alfabetitzar-se sense haver de sortir de casa, sense haver de tenir contacte amb les altres persones de la comunitat, etc.

Tot i això, recomano a totes les persones que treballin a les comunitats *enamorant* als camperols, que es llegeixin les obres d'Orlando Pineda Flores, el gran mestre de la Pedagogia del Amor: "Y se ensuciaron las manos" (1988), "La montaña me enseñó a ser maestro" (1991) i "La Pedagogía del Amor en Nicaragua" (1999), tres grans tractats pedagògics on, a través d'exemples concrets, queden reflectides les millors tècniques metodològiques que *enamoren* als camperols i les camperoles de les comunitats de Nicaragua.

5.11.7. CREACIÓ DELS CEPs:

Un cop hem visitat a totes les persones analfabetes i n'hem aconseguit *enamorar* el major nombre possible, ja podem formar els CEPs.

Un CEP és un *Col·lectiu d'Educació Popular*; és a dir, un col·lectiu de persones que s'agrupen per a dur a terme un procés d'aprenentatge de la lecto-escriptura basant-se en els principis de l'educació popular.

Per formar un CEP haurem de comptar amb els següents factors:

- Les *persones analfabetes*: Cada col·lectiu estarà format per tres o quatre persones analfabetes; no és recomanable més de cinc, ja que després el procés és més lent i de menys qualitat. També es poden formar CEPs amb una sola persona, dues...S'ha d'analitzar cada cas i crear els Col·lectius en funció de les necessitats de cada persona, de les circumstàncies, dels recursos, etc.
- El *Mestre/a Popular*: Serà la persona encarregada de portar a terme el procés de lecto-escriptura. Hi haurà un Mestre/a Popular per a cada CEP. Aquest mestre/a ha de ser algú de la mateixa comunitat, del mateix territori, ja que es tracta d'una educació popular on el poble educa el poble. Pot ser un fill, un germà, un amic, un veí, etc. de la persona o persones analfabetes. Aquest mestre/a no ha de tenir una formació específica, només un nivell acadèmic mínim i l'interès i compromís de dur a terme tot el procés educatiu. Als Mestres/as Populars se'ls realitza una capacítació prèviament a l'inici de les classes per tal de formar-los en les tècniques de la Pedagogia del Amor i en la utilització del manual i la cartilla de l'alfabetització.
- El *material*: Cada CEP tindrà el seu material per tal de poder dur a terme tot el procés educatiu. Aquest material, que serà repartit pel suport logístic prèviament a l'inici de les classes, consistirà en:
 - ❑ Per a l'alumne: la cartilla de l'alfabetització, una llibreta, un llapis i una goma.
 - ❑ Per al Mestre/a Popular: el manual de l'alfabetització.
 - ❑ Per al CEP: una pissarra i guix.

El material no fungible, com la cartilla, el manual i la pissarra, hauran de servir durant tot el procés; el material fungible, com la llibreta, el llapis, la goma i el guix s'aniran proporcionant cada vegada que se li acabi al mestre o a l'alumne, a través de la demanda que faran aquests al suport logístic de la Comissió Educativa corresponent.

- El *local*: Cada CEP haurà d'estar ubicat en un local concret; normalment serà la mateixa casa del Mestre/a Popular o la d'alguna de les persones analfabetes. A vegades també pot ser algun local de la comunitat o d'alguna associació que la cedeixi per a realitzar les classes, sobretot en aquells casos en que els recursos materials de les cases de mestres i alfabetitzants siguin molt precaris (falta d'una taula, per exemple, o de cadires, de llum...). El

local del CEP ha de ser un lloc proper i accessible a l'habitatge tant del mestre/a com dels alumnes, per tal de facilitar al màxim el procés educatiu.

- *L'horari:* Tot i que l'horari ha de ser flexible i adaptable a les necessitats que presentin els alumnes i els mestres, sí que hi ha d'haver un consens pel que fa als dies i les hores més adequades per a realitzar les classes. És a dir, s'han d'establir els dies i les hores en les que generalment es durà a terme l'alfabetització, tot i que no seran horaris intocables, sinó que es podran canviar sempre que sigui necessari i ho hagin acordat prèviament els mestres i els alfabetitzants. L'ideal seria que es realitzés una hora de classe diària, i durant el matí, ja que és quan hi ha més llum i les persones que tenen la vista gastada s'hi veuen millor; tot i això, l'horari s'haurà d'adaptar a la disposició de tot el col·lectiu. També seria recomanable que es fes almenys una hora de classe cada dia de la setmana, o si més no una hora i mitja cada dos dies; però també és relatiu i es troba condicionat per la vida personal de cada un, ja que si algú treballa durant tota la setmana, només podrà assistir a classe el dissabte i el diumenge. Així, doncs, hi ha d'haver total flexibilitat pel que fa a horaris, per tal de facilitar la integració de tothom en algun col·lectiu; tot i això no es pot perdre la seriositat i el ritme de les classes.

Així, doncs, en un cas, per exemple, que trobem en una mateixa casa tres o quatre persones analfabetes: el pare, la mare i els fills, haurem de buscar, si és possible, el Mestre/a Popular dins la mateixa casa, per facilitar al màxim la dinàmica del Col·lectiu. Així, el mestre/a podrà ser algun altre fill, la jove, el gendre, el veí, etc. Es podrà utilitzar com a local la mateixa casa de la família, i s'establiran uns horaris molt flexibles en funció de la disponibilitat de cada un dels seus membres.

Aquest és només un exemple; s'haurà d'estudiar cada cas, mirar quines són les necessitats de cada subjecte, quines són les millors solucions i, en funció d'això, crear el CEP més adequat i que doni el màxim de facilitats possibles a cada persona analfabeta per tal que dugui a terme el seu procés d'alfabetització.

Per tenir un control dels CEPs que es vagin creant i per tal recopilar-los segons el territori, pots elaborar-te un quadre com el següent per a cada Col·lectiu,:

COMUNIDAD			
MAESTRO/A POPULAR			
LOCAL			
HORARIO			
ALUMNOS:			
NOMBRE Y APELLIDOS	SEXO	EDAD	OBSERVACIONES¹
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
			

Tots els CEPs creats s'hauran d'anar visitant periòdicament per tal de supervisar i comprovar que tot funcioni correctament: que els alumnes assisteixin a classe, el mestre/a popular realitzi correctament les sessions, que no els falti material, que segueixin més o menys l'horari establert, etc., etc.; a més de mantenir la motivació i l'*enamorament* dels mestres i, sobretot, dels alumnes, i d'anar fent una valoració i un reconeixement a la feina conjunta que estan realitzant. En el cas de que algun d'aquests factors fallés, s'haurà de fer el possible per solucionar-ho i que el CEP continuï el seu funcionament normal. Per exemple, en el cas de que faltés material, s'hauria de comunicar immediatament al suport logístic de la Comissió Educativa de la comunitat per tal que els el proporcionés de seguida; o en el cas de que el mestre o l'alumne es *desenamoressin*, caldria visitar-los, tornar-los a engrescar, motivar, enamorar, i intentar per tots els mitjans que es reintegressin al col·lectiu. Si en el cas del Mestre/a Popular es fes impossible per algun motiu la seva tornada al CEP, s'hauria de buscar ràpidament un substitut, ja que mai pot quedar parat un col·lectiu d'alfabetització per falta d'educand, perquè això comportaria que els alumnes se'n cansessin i perdessin l'interès, abandonant, així, el seu procés educatiu.

¹ A l'apartat d'observacions pots anotar-hi tot allò que consideris rellevant de la persona en concret, per tal de poder-ho tenir en compte tu i les persones a les que transmetis aquesta informació.

✓ **Recomanacions:**

- El més important i vital és que proporcionis a totes i cada una de les persones tots els recursos necessaris per tal que puguin dur a terme el seu procés d'aprenentatge, tant els recursos materials – posant-li a l'abast tots els materials que necessiti; que no deixi ningú d'anar a classe perquè se li ha acabat el llapis i no en té cap altre... -, com humans – buscant a un Mestre/a Popular adequat, amb el qual la persona s'hi senti còmoda, a gust, i tinguin bona relació -, com d'horaris – organitzant les classes de manera flexible, que s'adaptin a les necessitats de cada persona; si cal, es faran classes dissabtes, diumenges, dies festius, al matí, a la tarda, al vespre...- i de local – s'ha de buscar un lloc que sigui proper i accessible per a la persona, ja que si li queda molt lluny molts cops no hi anirà per mandra, per la pluja, etc. -. Si posar a l'abast de totes les persones analfabetes tots aquests recursos pressuposa que hi hagi un CEP per persona analfabeta amb un Mestre/a Popular per a cada un, que es realitzi a la mateixa casa de la persona i amb uns horaris propis i movibles constantment, doncs així es farà. No hi pot haver cap excusa, i menys per manca de recursos, per la qual quedi algú que, tenint la motivació i la predisposició necessària per aprendre a llegir i escriure, no s'alfabetitzi.
- És necessari fer un seguiment i un control dels CEPs per tal d'avaluar l'evolució dels alumnes, per tal de millorar el que sigui necessari, aportar els recursos que calguin, donar suport, resoldre dubtes, motivar, *enamorar*, etc.. A vegades et pots pensar que un CEP està funcionant molt bé, però un cop el visites t'adones que els alumnes no assisteixen a classe, o que el mestre ho ha deixat, o que no tenen material i no poden avançar, etc. És per aquest motiu que cal que regularment es faci una visita CEP per CEP, per anar supervisant que tot evolucioni correctament. Aquestes visites les han de fer, teòricament, els membres de les Comissions Educatives; tot i això, els brigadistes també és important que les facin, ja que al ser persones de fora engresquen i motiven molt més tant als alfabetitzants com als alfabetitzadors, i d'aquesta manera no es senten sols en la lluita, sinó que es senten recolzats i valorats per persones d'altres països del món.

5.11.8. EL MESTRE POPULAR:

“Todo el que quiera ser maestro y que su palabra no suene a vana debe estar dispuesto a ensuciarse las manos de sangre, de sudor, de tierra, de dolor y no sólo de tiza.” (Orlando Pineda: “Y se ensuciaron las manos”, 1988: 34)

Una de les peces claus d'un Col·lectiu d'Educació Popular és el Mestre/a Popular. La tasca d'aquest serà imprescindible, ja que serà l'encarregat de portar a terme el procés de lecto-escriptura en un grup de persones analfabetes.

El Mestre/a Popular ha de ser algú de la comunitat, ja que es tracta d'un projecte educatiu basat en la pedagogia popular on ha de ser el poble qui alfabetitzi al poble, i ho ha de fer desinteressadament; així, el mestre/a realitzarà la seva feina voluntàriament, sense que hi hagi una remuneració a canvi.

Aquest Mestre/a Popular pot ser un fill, un germà, un cosí, un veí, etc., o qualsevol altra persona de la comunitat o del municipi que estigui disposada a invertir una o dues hores, o les que facin falta, diàriament per ensenyar a llegir i escriure a les persones del seu mateix territori que no en sàpiguin. Cal dir que en un país com Nicaragua, on l'atur afecta a un alt tant per cent de la població, no és gaire difícil trobar a un noi o una noia que estigui disposat a ocupar les seves tardes impartint classe; a més, el gran altruisme i generositat que caracteritza a les persones pobres, també és un factor que facilita la recerca dels mestres. Així, no es gaire difícil, en un context com aquest, trobar joves i adults disposats a ensenyar el que ells han tingut l'oportunitat d'aprendre als que no n'han tingut oportunitat, com per exemple els seus pares, avis, germans, amics, etc.

Aquest Mestre/a Popular no cal que tingui el títol de mestre, ni molt menys; només cal que tingui un nivell d'escolarització mínim, com per exemple, el quart grau de la primària, i que tingui la motivació i la responsabilitat de dur a terme correctament les classes. Ha de ser algú, a més, que conegui a les persones que haurà d'alfabetitzar, que conegui la comunitat, les necessitats reals de cadascú i que parli un mateix llenguatge que el poble. Els mestres han de ser persones que entenguin la situació en que es troba el seu poble i que vegin la necessitat d'alfabetitzar-lo, d'educar-lo, per tal de poder aconseguir el seu desenvolupament. I per això no calen títols, només

consciència, interès i ganes de voler alfabetitzar a la seva comunitat. Però no només ensenyant-los a llegir i escriure les lletres i les paraules, sinó ensenyant-los a llegir i escriure el món. Així, no cal que aquests Mestres Populars siguin grans professionals de l'educació, sinó que tinguin la capacitat d'*enamorar* als analfabets per tal que vagin cada dia a classe i per fer-los veure la vital necessitat de que aprenguin a llegir i escriure per poder aprendre, després, a tenir una vida millor.

“Muchos que han estudiado piensan que el método es lo más importante para la erradicación del analfabetismo, pero no, lo principal es saber enamorar. Porque podemos tener el mejor método del mundo, pero si no sabemos enamorar a los campesinos para que vengan a los colectivos a aprender, no se puede hacer nada. Para poder erradicar el analfabetismo hay que vivir ligado al pueblo, sentir con el pueblo, comer con el pueblo, ir a tapiscar maíz con los campesinos, hablar su lenguaje. Cada una de estas cosas y todas ellas, son saber enamorar.” (Orlando Pineda: “Y se ensuciaron las manos”, 1988: 28)

“(...) la función (...) que se atribuye al maestro no es tanto la de profesor como la de educador de la comunidad en un sentido global. Para llevarlo a cabo los títulos no son lo más importante. En la universidad se aprenden más conocimientos que sabiduría. La sabiduría se la dará el pueblo, siempre y cuando él haya hecho la opción previa de permanecerle fiel. Y esto significa encarnar-se en la realidad y partir de ella, participar en los procesos de desarrollo global de la comunidad, estar presente en cualquier situación en la que sea necesario un agente exterior a la misma comunidad para ayudarle a dar un salto cualitativo en la toma de conciencia. Ello le exigirá que además de las funciones propias de profesor, deba ejercer si hiciera falta las funciones de médico, de juez, de constructor, de campesino, de asesor económico de la cooperativa, estar presente en la defensa.” (Orlando Pineda: “Y se ensuciaron las manos”, 1988: 29)

“ Para despertar la conciencia de los jóvenes es imprescindible que los maestros seamos los primeros en vivir de un modo más auténtico, comunitariamente, unidos a los campesinos, a los humildes; dispuestos a ir a los sitios más difíciles con la

mujer, la mochila y el cipote en la espalda. El verdadero maestro no puede aspirar nunca a dar unas horas de clase, lo más bello es enseñar a vivir, subordinando los conocimientos al desarrollo de una humanidad mejor.” (Orlando Pineda: “Y se ensuciaron las manos”, 1988: 33)

“(…) el arte de la confianza. Los técnicos y los maestros tienen que llenarse de piojos.”(…) Tienen que visitar a las familias, no para decirles que su niño es malo, sino para pedirles apoyo. Te presentás sencillamente, platicás cosas de la familia, le preguntás por la yuca, los chagiüites, la defensa de las serpientes y mientras, le vas sacando piojos al niño. Que el campesino mire que no te da asco, que no te avergonzás de ese niño. No pueden hacer visitas de médico. Cuando el campesino vea que te interesás, que querés aprender todas sus cosas, que vas a las velas de sus muertos, que sos una más de la comunidad, que también él es tu maestro, entonces como que lo enamorás, tenés más facilidad para enseñarle.” (Orlando Pineda: “Y se ensuciaron las manos”, 1988: 51)

En aquest tipus d'educació popular no es pot establir una relació vertical del mestre envers l'alumne, tal i com s'ha vingut establint sempre en l'escola tradicional; en aquesta educació del poble alfabetitzant el poble hi ha d'haver relacions horitzontals, on el mestre no sigui més que l'alumne i on tots aprenguin de tots. El Mestre/a Popular no és el que ho sap tot i l'alumne el que no sap res; el mestre sap unes coses i l'alumne en sap unes altres, i hi ha d'haver un intercanvi de coneixements, d'experiències, entre les coses que sap un i les que sap l'altre.

“se esta proclamando la necesidad de un nuevo tipo de relación maestro-alumno, que condiciona también de manera fundamental la adquisición del conocimiento. (...)

Por otra parte porque el maestro tiene que ponerse en actitud de alumno frente a su propio alumno. No como una estrategia para poder establecer el diálogo sino por necesidad pedagógica, par poder establecer un nuevo tipo de conocimiento resultado del contacto entre saber popular y saber científico, una nueva cultura popular

resultado del trabajo conjunto entre intelectuales y los otros sectores de la población.”

(Orlando Pineda: “Y se ensuciaron las manos”, 1988: 29)

“ - (...) Hay que querer a los campesinos. Las cabezas que se creen más que otro son cabezas enfermas, sólo sirven para peinarse. Si por ser licenciada vos crees que no podés vivir como los campesinos y no querés participar en la defensa, ni agarrar una escoba y querés mas dinero, mejor te quedás.

- *Deje los heroísmos para los fascistas. Nosotros somos profesionales. No pretenderá que durmamos en le suelo y que comamos sólo frijolitos y tortilla. ¡Ni quiera Dios!*

- *Prefiero maestros sin título que títulos sin maestro. ¿Mirás este sombrero? Es un símbolo campesino. Botas, sombrero, machete, es una continuidad en mi vida. Uno puede enfermarse cuando le dan títulos o cuando le dan cargos. Creerse superior. Cuanto más sabés más humilde tenés que ser.”* (Orlando Pineda: “Y se ensuciaron las manos”, 1988: 46)

“Hay muchas mentalidades raras, enfermas, que se creen superiores a otros por un título y a uno le da escolofríos ver tantos títulos sin maestro. Algún día el cáncer se va a curar, pero esa enfermedad es muy difícil. Hay que hacer ejercicios de igualdad.” (Orlando Pineda: “Y se ensuciaron las manos”, 1988:109)

A més de tot això, els Mestres/as Populars han de ser integrals, han de poder oferir coneixements útils i pràctics a l'alumne que l'ajudin en el seu desenvolupament i en la millora de la seva qualitat de vida. És per aquest motiu que tots els mestres populars han de rebre una capacitat per part dels pedagogs de l'AEPCFA o els metodòlegs de les Comissions Educatives de cada comunitat sobre les tècniques de realització de les classes, el funcionament del material d'alfabetització, i, sobretot, sobre com *enamorar* al camperol i els coneixements que ha de dominar per donar respostes a les necessitats vitals de les persones analfabetes. Aquests metodòlegs i pedagogs, estaran sempre a la disposició dels mestres per tal d'anar donant resposta a les necessitats i inquietuds que mostrin i per tal de solucionar les necessitats dels alfabetitzants.

“Es necesario que todos los maestros sean integrales. Muchos sólo saben usar la tiza y el borrador, pero eso no basta. Han de saber cómo manejar el Aka, como defenderse de un ataque de la contra. Tienen que saber atender partos. Muchas mujeres han muerto por no haber alguien que las atienda en un parto. Tienen que asumir la responsabilidad de transformar las comunidades haciendo que los campesinos vayan a las letrinas, que hiervan el agua, que lleven una vida más saludable. (...) Los maestros tienen que tener conocimiento de todo esto. Sirve para tener moral, para hablar con el ejemplo (...).(Orlando Pineda: “Y se ensuciaron las manos”, 1988: 47)

Una darrera característica dels Mestres/as Populars és que han de ser compromesos i sacrificats. Això se'ls ha de deixar ben clar sempre, ja que el seu paper és fonamental i no poden anar prenent-se llibertats, com per exemple, de no assistir un dia a classe. Els mestres han de ser conscients de que dues, tres, quatre... persones analfabetes depenen totalment d'ells per poder millorar la seva situació de vida; per tant, tenen la responsabilitat de complir amb aquesta tasca. Hauran de combinar horaris, fer canvis de classe, sacrificar alguns privilegis, etc. per poder assumir amb el compromís establert des d'un principi. És una feina totalment voluntària, ja que no es cobra ni se'n treu cap benefici material, però això no treu que es porti a terme correctament i amb la seriositat necessària. Per tant, aquest és un factor fonamental que s'ha de deixar ben clar a tots i cada un dels Mestres/as Populars, i s'hauran comprovar les aptituds i actituds de cada persona per al correcte desenvolupament d'aquesta tasca; si creiem que algú no serà capaç de dur-la a terme satisfactòriament, millor el substituïm per un altre. Un factor que pot influenciar en aquesta poca assumpció de responsabilitats pot ser l'edat; no volem dir que només les persones adultes són responsables, ja que hi ha persones molt joves amb un sentit de la responsabilitat ben adquirit i persones grans sense cap capacitat de compromís. Normalment, però, els nois i noies més petits de 12-13 anys no tenen massa sentit de la responsabilitat, cosa ben normal, ja que es troben encara en l'etapa de la infantesa i les seves motivacions i preocupacions són altres que el compromís de seguir un horari establert per a donar classes d'alfabetització. Així, hem de ser ben observadors i prudents a l'hora d'escollir al Mestre/a Popular.

“Si algunos piensan que por lo duro de las condiciones se permiten “libretazos”, se engañan. Queremos maestros dispuestos al sacrificio, maestros que

amen las comunidades campesinas. Preferimos que nos queden plazas sin cubrir que tener gente con espíritu negativo o con mentalidad de funcionario.” (Orlando Pineda: “Y se ensuciaron las manos”, 1988: 95)

✓ **Recomanacions:**

- El projecte d'Alfabetització amb el que col·labores es basa en els principis de l'Educació Popular, cosa que vol dir que ha de ser el poble qui alfabetitzi al poble. En conseqüència, mai podràs ser tu qui realitzi les classes; mai podràs ser tu el Mestre/a Popular. Un dels motius és que tu no formes part del seu territori, de la seva comunitat; tu no parles la seva mateixa llengua, ni tens les mateixes necessitats, no coneixes a fons la seva cultura, la seva mentalitat, etc., per tant, no tindries la capacitat de dur a terme una alfabetització adequada i que donés resposta a les demandes dels alfabetitzants. Un altre motiu és que la teva estada al territori és limitada; així, encara que sí que poguessis fer tu mateix les classes, un cop marxessis (al cap d'un mes, dos, tres...) el col·lectiu es quedaria sense Mestre/a Popular, i, a la llarga, el CEP es desintegraria al no tenir ningú que els fes la classe. Perquè, si la gent està motivada és molt fàcil fer les coses, però si va venint gent de fora i fan les coses que podrien fer ells, no es motiven ni es preocupen perquè ja ho fan els de fora; però quan els de fora no hi són, els projectes desapareixen ja que no hi ha, ni hi ha hagut mai, motivació. I el darrer motiu és aquest mateix que acabem d'esmentar: que si els ho donem tot fet de fora, la gent es desmotiva, no s'implica i es repenja dels projectes que els venen fets; així, no s'adonen que els únics responsables i els únics que tenen la possibilitat de canviar la seva situació són ells. Només ells podran aconseguir el seu desenvolupament, per això, s'han d'integrar i implicar en tots els projectes, campanyes, etc. Si els anem substituint en totes les tasques, estarem potenciant la seva dependència i passivitat, cosa que no els permetrà progressar, avançar.
- Les capacitacions que s'han de realitzar als Mestres/as Populars les han de dur a terme o els pedagogs de l'AEPCFA o els metodòlegs de les Comissions Educatives; mai les realitzarem nosaltres. Els motius són els mateixos que en l'apartat anterior. Nosaltres només podem donar suport,

aportar alguns coneixements que puguin ajudar-los, i motivar-los. Mai, sota cap concepte, els podem substituir.

- Quan has *enamorat* a un analfabet, el primer que has de preguntar-li és: “¿Y quien le gustaría que le diera clase? ¿No hay nadie en su casa que le pudiera enseñar? ¿Sus hijos, nueros, hermanos?”. A partir d'aquesta pregunta, la persona es posarà a pensar qui seria la persona més adequada per fer-li les classes. Segurament et dirà un nom, ja que a cada casa hi viuen un gran nombre de persones i, en conseqüència, sempre hi ha algun noi o noia jove, i sinó algun veí de confiança, amb les capacitats de convertir-se en el seu Mestre/a Popular. A partir d'aquesta proposta, el següent que has de fer és buscar a la persona senyalada per *enamorar-la* també i que accedeixi a fer les classes. Li hauràs de preguntar la seva edat (no hi ha un mínim ni un màxim, però es recomana que no en tinguin menys de 13 anys, perquè sinó, a vegades, no són prou responsables ni prou conscients de la seva feina; tot i això, no podem generalitzar i haurem d'estudiar cada cas i cada persona en concret) i el nivell acadèmic que té; també li hauràs de preguntar si va a l'institut, si treballa, o que fa durant el dia. A continuació li faràs la proposta de que si en les seves hores lliures estaria disposat a alfabetitzar al seu pare, mare, germà, avi, avia, veí, o la persona o grup d'analfabets en concret. L'intentes *enamorar* dient-li que és molt afortunat/ada d'haver pogut anar a l'escola i d'haver après a llegir; que hi ha persones que no van tenir aquesta sort per culpa de la guerra, de la misèria i de la situació de pobresa de Nicaragua...; li dius que és hora de que transmeti a les persones que no han tingut l'oportunitat d'aprendre el que ell si que ha tingut la possibilitat d'aprendre. Li expliques que l'educació és un dret i que s'ha de fer arribar a tothom, i que ell és un dels responsables d'alfabetitzar al seu poble per a treure'l de la seva misèria. Normalment no hi haurà cap persona que, tenint les capacitats i el temps disponible, es negui a alfabetitzar a la seva família o comunitat.
- En el cas de que el Mestre/a Popular d'un CEP plegui o no estigui portant a terme la seva feina responsablement, haurem de buscar ràpidament un substitut. Haurem d'invertir totes les nostres capacitats per trobar algú que assumeixi l'alfabetització del col·lectiu, ja que no hi pot haver cap persona que, volent estudiar, no ho faci per falta de mestre. Hem d'impedir que

això passi, perquè sinó les persones alfabetitzants es poden *desenamorar* i poden decidir d'abandonar també el seu procés educatiu, cosa que hem d'evitar per tots els mitjans.

- Recomana a tots els Mestres Populars la lectura dels llibres d'Orlando Pineda, per tal que puguin entendre, a partir d'exemples concrets, la intencionalitat i la metodologia de la Pedagogia del Amor. Posa'ls els llibres al seu abast (ja que en un país com Nicaragua l'adquisició d'un llibre és molt difícil i molt cara) perquè els puguin llegir. Pots organitzar, també, tallers amb els diferents Mestres Populars de cada comunitat per treballar els continguts dels llibres, per reflexionar sobre algun text en concret, etc.

*“No somos maestros,
nos hacemos maestros dándole duro”*

(Orlando Pineda: “Y se ensuciaron las manos”, 1988: 109)

5.11.9. EL MATERIAL: LA CARTILLA I EL MANUAL:

Cada Col·lectiu d'Educació Popular, a més de la pissarra, el guix, la llibreta i el llapis, necessita, per a dur a terme el seu procés d'aprenentatge de la lecto-escriptura, una *cartilla de l'alfabetització* per a l'alumne i un *manual d'orientacions metodològiques* per al mestre/a popular. Aquests són els dos materials claus i imprescindibles per tal de portar a terme el procés d'alfabetització.

No hi ha una cartilla i un manual únics, sinó que se n'ha d'elaborar un per a cada territori concret on s'iniciï una Campanya d'Alfabetització. Això es deu al fet que l'alfabetització propugnada per la Pedagogia de l'Amor és una alfabetització que està lligada al poble, que es basa en les necessitats i la realitat del territori en concret. Per això, caldrà elaborar una cartilla i un manual específics per a cada municipi on es vulgui dur a terme una croada d'alfabetització.

Per tant, hi haurà d'haver una *cartilla d'alfabetització* i un *manual d'orientacions metodològiques* per a cada territori que s'hagi d'alfabetitzar, i aquests seran fruit d'un anàlisi de l'entorn, d'un estudi de les característiques de les persones que hi viuen, de les seves costums, de la seva realitat, de les seves necessitats, etc.; d'aquesta manera, el procés d'aprenentatge de la lecto-escriptura serà molt més accessible a les persones alfabetitzants, ja que es basarà en coses que aquestes coneixen, en coses que els són quotidianes, que els són habituals.

Tot i això, totes les cartilles i els manuals metodològics, segueixen una mateixa estructura: la cartilla de l'alfabetització, que serà el material que utilitzarà l'alumne, consta de 21 lliçons: la primera es coneix com a *aprestamiento*, i treballa els traçats i la utilització del llapis, la segona treballa les vocals, i les dinou restants treballen la resta de lletres de l'abecedari a partir de les síl·labes de paraules conegudes per a les persones que l'utilitzaran.

S'utilitza el mètode que es coneix amb el nom de *paraules generadores*, mètode descrit per Paulo Freire en la seva obra *L'educació com a practica de la llibertat*, el qual consisteix en que a partir d'una paraula, extreta de la realitat del context, es treballen unes determinades síl·labes, les quals serviran de fil conductor de tot l'aprenentatge de cada lliçó.

Cada lliçó es dividirà en tantes síl·labes com tingui la paraula generadora corresponent; per exemple, en el cas de que la paraula generadora fos *leche*, la lliçó estaria dividida en dos parts: la part en que es treballaria la síl·laba *le*, i la part en que es treballaria la síl·laba *che*.

Generalment, cada lliçó de la cartilla d'alfabetització està estructurada a partir dels següents apartats:

1. *Conozcamos los números*: apartat en el que es treballaran els números i les operacions matemàtiques més senzilles, com la suma i la resta. Es farà a partir d'exemples extrets de la vida quotidiana de les persones.
2. *Observemos y platiquemos*: es tracta d'un exercici que consisteix en la discussió en grup d'una imatge que apareix a la cartilla; en aquesta imatge hi apareixerà la paraula generadora que es treballarà en aquesta lliçó. Amb aquest exercici es pretén relacionar el procés d'aprenentatge de la lectura i l'escriptura amb la realitat de les persones. La finalitat és conèixer i analitzar

aquesta realitat per tal de poder prendre iniciatives que ajudin a canviar-la i millorar-la.

3. *Leamos y escribamos*: amb aquest apartat s'utilitza ja la paraula generadora per a escriure-la, separar-la en síl·labes, formar noves paraules amb aquestes síl·labes, treballar les majúscules i les minúscules, etc. També es realitzarà la lectura de síl·labes, paraules, frases o petits paràgrafs que apareguin a la cartilla. En definitiva, en aquest apartat es realitzaran exercicis de lectura, d'escriptura, dictats, etc., per tal d'anar practicant les lletres apreses en la nova lliçó i per tal d'anar reforçant els aprenentatges adquirits en les lliçons anteriors.

Així, doncs, aquesta és la manera com s'estructuren totes i cada una de les lliçons que formen la *cartilla de l'alfabetització*, material indispensable per a que la persona analfabeta pugui dur a terme el seu procés d'aprenentatge de la lecto-escriptura.

Pel que fa al *manual d'orientacions metodològiques* del mestre/a popular, aquest estarà format per les mateixes lliçons que formin la *cartilla de l'alfabetització*, i hi constarà, pas a pas, el que ha de fer el Mestre/a Popular en cada moment, amb cada activitat..., què haurà de dir, quins exercicis haurà de fer, com els haurà de realitzar, quina és la millor manera per dur-los a terme, etc., i tot un seguit d'orientacions específiques que ajudaran al mestre/a en tot moment i en tots els passos que haurà de seguir per portar a terme correctament les classes. Al final de cada lliçó, a més, hi haurà escrit un pensament sobre la Pedagogia del Amor que ajudarà al Mestre/a Popular a reflexionar amb els alfabetitzants sobre l'educació, sobre la salut, sobre la producció i sobre el medi ambient.

5.11.10. SEGUIMENT DEL PROCÉS:

Un cop s'han creat tots els CEPs i s'han iniciat ja les classes, cal que, per a assegurar l'eficac funcionament de tot el procés, es realitzi un bon seguiment de la Campanya. Aquest, s'haurà de dur a terme a partir de les següents accions:

- ❑ *REUNIONS*: Serà necessari que es realitzin diferents tipus de reunions:
 - Reunions d'avaluació del funcionament dels CEPs i planificació del treball futur entre els membres de l'AEPCFA, els tècnics i els brigadistes que participen en la campanya i els responsables del projecte (els qui van fer la demanda a l'AEPCFA).

- Reunions de l'AEPCFA amb les diferents Comissions Educatives de cada comunitat per tal de coordinar i planificar el treball, resoldre els dubtes i les inquietuds de les Comissions, i marcar uns objectius concrets per a assolir fins a la següent trobada.
 - Reunions dels membres de les Comissions Educatives de cada comunitat per avaluar i planificar el treball; i també reunions de les Comissions Educatives amb els mestres populars per tal de fer un seguiment de la seva tasca i per tal de donar-los suport i recolzament en tot el que els faci falta.
- ❑ **VISITES DE SUPERVISIÓ I D'AJUDA METODOLÒGICA ALS CEPS:** Aquestes visites les hauran de realitzar els membres de les Comissions Educativa i/o els tècnics de l'AEPCFA, amb la col·laboració dels brigadistes i cooperants. Amb aquestes visites es pretén motivar i animar tant als Mestres/as Populars com als alumnes, alhora que també serveixen per a fer una valoració de l'avanç i de l'esforç de cadascú, i també per a comprovar el nivell i la qualitat dels aprenentatges.
- ❑ **“CONTROL DE AVANCE DE LAS LECCIONES DE LOS CEPs”:** Es tracta de passar, periòdicament (cada quinze dies o cada tres setmanes, per exemple) unes fitxes per tal de tenir un control de l'avanç de cada alumne. La persona encarregada de realitzar el *control de avance* és l'estadígraf de cada comunitat, que serà el responsable de saber la lliçó en la que es troba cada alumne en cada moment, a més d'anar CEP per CEP a omplir, periòdicament, la següent graella:

CONTROL DE AVANCE DE LAS LECCIONES DE LOS CEPs

Comunidad:..... Fecha:.....

Nombre del maestro:.....

Nº	Nombre y apellidos del alumno	Sexo	Edad	Avance	
				Nº de lección	Sílaba

.....					
.....					
.....					
.....					
.....					
.....					

OBSERVACIONES:.....
.....

- ❑ “*CONTROL DEL AVANCE DE LAS LECCIONES DEL PROCESO DE ALFABETIZACIÓN*”: Consisteix en elaborar, també periòdicament, una taula (a partir de les informacions extretes dels *avances* dels CEPs realitzats anteriorment) on quedi reflectit l’avanç de la Campanya en tot el municipi. En aquesta taula hi constaran totes les lliçons que formen la cartilla d’alfabetització i s’hi hauran d’anotar el nombre de persones de cada comunitat que es troben cada una d’elles. D’aquesta manera podrem tenir, de manera clara i esquemàtica, el nombre de persones de cada comunitat, i del municipi en general, que es troben en cada lliçó, i podrem veure la quantitat de gent que està començant el procés, la que es troba en la meitat, i la que està a punt d’acabar-lo.

A més de totes aquestes accions de seguiment i de supervisió de l'avanç de la Campanya, s'haurà de continuar visitant a les persones del cens que encara no estan estudiant per tal de provar d'*enamorar-les* i que accedeixin, finalment, a alfabetitzar-se, amb l'objectiu d'integrar al màxim de persones analfabetes possibles en aquest projecte.

També es pot donar el cas que algunes de les persones que assisteixen als CEPs, deixin d'assistir-hi per diferents motius i, per tal de poder reintegrar-los, es tenen que tornar a visitar per *reenamorar-los* de nou. Així, es van integrant nous alumnes i creant nous CEPs durant tot el procés. És per aquest motiu, que es fa imprescindible el

seguiment i l'actualització de les dades durant tot el procés de la Campanya d'Alfabetització.

✓ **Recomanacions:**

- Hauràs de ser un dels responsables de fer el seguiment de tot el procés. Això implicarà que organitzis reunions en els territoris on per sí sols no les organitzin; implicarà que dinamitzis aquestes reunions, i també que dinamitzis a les persones de les Comissions Educatives i de la comunitat en general, per tal de que estiguin motivats i s'impliquin al màxim en la realització de la seva tasca. Hauràs de controlar, també, que l'estadígraf realitzi correctament els fulls d'*avance*, que els CEPs evolucionin eficaçment, que els aprenentatges siguin adequats a cada nivell i que siguin de suficient qualitat. En definitiva, t'hauràs d'assegurar de que tots els procediments necessaris per tal de fer el seguiment de la Campanya s'estiguin duent a terme correctament, i hauràs de participar activament en tots ells per tal de crear una dinàmica de treball que mantingui motivades a les persones de les comunitats. Sempre, però, hauràs de fer una tasca de suport, de col·laboració; mai de substitució ni d'assumpció de responsabilitats.
- Si creus necessari, en un territori o comunitat concreta, d'aplicar algun altre procediment per tal de millorar aquest seguiment, proposa-ho primer a l'AEPCFA, ells et recolzaran i orientaran per tal que ho puguis dur a terme eficaçment.

5.10.11. LES PROVES DE COMPROVACIÓ FINAL DE L'ALFABETITZACIÓ

COMPROBACIÓN FINAL DE LA ALFABETIZACIÓN:

Nombre y apellidos:.....

Comunidad:.....

Municipio:.....Fecha:.....

1. Leamos en voz alta las siguientes palabras:

TORTILLA

CHIGÜÍN

VENADO

FRÍJOL

PAPAYA

NACATAMAL

2. Leamos la siguiente oración:

El aseo es salud.

3. Escribamos las siguientes palabras: (Dictado)

.....

.....

4. Expliquemos con nuestras propias palabras el significado de la siguiente oración:

“Reforestemos nuestros ríos, tengamos agua para todos”.

.....

.....

.....

La primera etapa de l'alfabetització, que és l'etapa d'aprenentatge de la lecto-escritura, culmina quan la persona arriba amb èxit a la lliçó 21, la última de la cartilla; en aquest moment, l'alfabetitzat haurà de passar una prova escrita per tal de poder comprovar que ha adquirit els aprenentatges desitjats i que realment sap llegir i escriure, i també per tal de deixar constància escrita de totes les persones que han sigut alfabetitzades durant la *Campanya*.

Es tracta d'una prova molt senzilla, dividida en quatre parts:

1. Una primera part en la que hi consta el *nom* i *cognoms* de la persona, la *data*, la *comunitat* i el *municipi* on viu. Aquestes dades són claus per identificar a la persona i també perquè són les coses que primer volen aprendre els analfabets ja que, per exemple, la firma els és essencial per qualsevol cosa – anar a votar, al banc, a una reunió, demanar alguna ajuda, a l'alcaldia, etc.-. A més, amb el fet que s'hagi d'escriure la data, es comprova que la persona té un domini dels números i també que es saben orientar en el temps. Així, aquest apartat de la prova és el que les persones alfabetitzades omplen més ràpidament i, normalment, sense gaires dificultats.
2. En la segona part s'avalua la *capacitat lectora*: l'alfabetitzat ha de llegir, primerament, unes paraules en majúscula escrites a la prova; aquestes paraules són pensades per a les persones del territori concret, per això han de ser paraules que la persona pugui identificar en el seu entorn o en la seva vida quotidiana. A continuació, haurà de llegir una frase escrita en minúscula també relacionada amb algun tema de la comunitat o algun tema que els preocupi o identifiqui.
3. Aquesta part consisteix en un *dictat*: la persona que estigui realitzant la prova li dictarà unes paraules a l'alfabetitzat per tal que les escrigui en els espais senyalats. Aquestes paraules han de correspondre amb el context més immediat en el que es trobi la persona.
4. La darrera part és de *comprensió*: s'ha de llegir una frase, que tracti d'algun tema rellevant o d'actualitat en el territori, i després la persona ha de demostrar que ha entès realment els significat de la frase explicant-la, comentant-la, i després, escrivint unes conclusions que facin referència al que han entès i al que pensen sobre el tema.

Un cop la persona ha realitzat amb èxit la prova, es considera ja com alfabetitzada; ja podrà començar, doncs la segona part de l'alfabetització: la post-alfabetització i les capacitacions tècniques. Si la persona no aconsegueix passar la prova, se li recomanarà que repassi la cartilla i que continuï anant a classe, i s'esperarà el temps necessari per tornar-li a passar la prova fins que la pugui fer correctament. Per això és necessari que un cop realitzada la prova a cada persona alfabetitzada, darrera mateix del full d'examen s'escriguin unes observacions referents a la facilitat o dificultat que ha tingut la persona per completar els exercicis

– per exemple: “*li ha costat una mica perquè estava molt nerviós; llegeix bé; llegeix amb dificultat perquè no s’hi veu gaire i no té ulleres; llegeix i escriu molt ràpid i correctament; està molt animada i contenta; escriu amb dificultats i confon la lletra s i la z, etc.*”; a partir d’aquestes observacions, es tindrà en compte si la persona ha realitzat eficaçment la prova, si la ha de tornar a passar, o si li cal repassar alguns temaris; en aquest darrer cas, s’haurà d’anar a parlar amb el seu Mestre Popular per tal que li reforci els aspectes que més li costin.

✓ **Recomanacions:**

- No arribis a casa de la persona i li diguis que vens a passar-li un examen. Arriba a casa de la persona, saluda-la, pregunta-li com està, com estan els fills, la família, parla-li del temps, de la collita, etc., o del que tu sàpigues que li pot semblar interessant o que la preocupa. Un cop vegis que està còmode parlant amb tu i que li han passat els primers nervis en que es troba quan veu algú estranger a casa seva, parla-li de l’alfabetització: que t’has assabentat de que ja ha acabat la cartilla, que ja sap llegir i escriure correctament; pregunta-li com es sent, si està content/a del que ha après, si es sentia bé amb el Mestre Popular, si li agradaria continuar, etc. Un cop endinsats en el tema, i quan la persona ja es senti bé i feliç de veure que algú de fora de la seva comunitat i del seu país s’interessa i es preocupa per la seva educació, diga-li que estàs tan content que hagi après a llegir i escriure, que vols endur-te un record seu per ensenyar-ho a tothom del teu país; diga-li que vols que et faci un regal: que t’escrigui unes paraules. Aleshores l’alfabetitzat/ada és sentirà important, sentirà que el que ha fet és bo, i que val la pena continuar, i serà feliç de poder-te fer un regal en agraïment a la teva visita i a tota la feina i esforç que has realitzat. Aquest serà el millor moment per ensenyar-li la prova, ja que la persona haurà superat la por, la vergonya i la inseguretat d’haver de fer una cosa que no ha fet mai i que no sap si farà bé.

- Fes-la seure en un lloc on s’hi senti a gust, on estigui còmode, on s’hi vegi bé i on pugui escriure correctament. Asseu-te al seu costat i, amb molta paciència, explica-li en que consisteix la prova. Si veus que es posa nerviós/a, li expliques: “*mire, aquí me tiene que escribir su nombre, aquí la comunidad dónde vive....*”, fins i tot et pots permetre fer alguna broma per tal de trencar el

gel, com per exemple: “*aquí me escribe el nombre de la comunidad....*”- i en el cas que es tracti, per exemple, de El Porcal, li dius el nom de la comunitat que es trobi més lluny- *...el Tamarindo ¿verdad?*”; això farà riure a la persona, et dirà un *no* rotund, i després t’explicarà: “*aquí es El Porcal*”, i tot rient escriurà el nom de la seva comunitat. El dictat, per exemple, també l’hem de fer de manera que la persona es senti tranquil·la i confiada, per això podem començar dient-li: “*¿Le gusta la fruta?*” “*Sí*”, respondrà normalment rient; “*¿Cual es la fruta que le gusta más?*” “*La papaya*”, respondrà; “*¿De veras?, ja mi también me gusta mucho! ¿y me podría escribir papaya?*”. Així, mica en mica, anireu fent el dictat, amb paraules de coses que la persona coneix, li agraden, les identifica,...cosa que personalitzarà molt més la prova. I en el cas de l’exercici de comprensió, podem deixar llegir a la persona la frase –“*Reforestemos nuestros ríos, tengamos agua para todos*”- i després, per tal que en faci la reflexió, li podem fer les següents preguntes: “*¿Que ha entendido usted de esta frase? ¿Que cree que quiere decir? ¿Para que cree que es importante reforestar los ríos? ¿Que relación tiene la reforestación con el agua? ¿Para que queremos el agua?...*”. Doncs així s’ha de fer amb tots els exercicis, anar ajudant a la persona, donant-li *plática* per relaxar-la i dient-li que ho està fent molt bé cada vegada que llegeixi o escrigui alguna cosa. Encara que la persona vagi molt lenta, que li costi molt, etc., em de passar-li la prova, ja que el fet de que tingui tantes dificultats, segurament vindrà causat pels nervis i la pressió que sentirà per voler-ho fer el màxim de bé possible; i encara que creguis que no en sap prou, que hauria de continuar practicant amb la cartilla, un cop es comença la prova sempre s’ha d’acabar, ja que el que estàs fent és un reconeixement a l’esforç que ha fet la persona i motivant-la a continuar en tot el procés d’alfabetització.

- Un cop l’alfabetitzat hagi acabat la prova, la felicites, li dius que ho ha fet molt bé i que ha de continuar practicant i repassant, ja que si amb tan poc temps ha sigut capaç d’aprendre tant, que amb el temps pot acabar sabent moltes més coses, coses sobre producció, sobre animals, sobre cultius, sobre costura, o sobre el tema que a ella més li interessi i cregui que més li podrà servir per al seu desenvolupament com a persona.

- Abans de marxar, li agraeixes que t’hagi fet el regal, que per tu és molt important i que estàs molt content de que hagi pogut aprendre a llegir; li fas

alguna recomanació de com continuar repassant i consolidant els aprenentatges. Finalment marxés, però seria positiu que en el cas que sigui possible, continués visitant a aquestes persones alfabetitzades que ja han passat la prova per tal de continuar-los animant i per tal de veure si la persona continua progressant o no, i per tal d'oferir-los un projecte de post-alfabetització adequat a les necessitats de cada persona. Només així, aquestes persones trobaran un sentit a tot l'esforç que han fet i continuaran esforçant-se per tal de saber cada dia una mica més, evitant que es converteixin, així, en analfabets per desús, cas molt normal entre les persones que aprenen a llegir i escriure en projectes d'aquest tipus, però que se n'obliden al no haver-hi una continuïtat en el procés.

5.11.12. ELS INFORMES FINALS:

Quan s'inicia una Campanya d'Alfabetització en un municipi, l'AEPCFA es marca l'objectiu d'eradicar l'analfabetisme del territori en un temps concret. Normalment es marca la data límit al cap d'un any o un any i mig, i es fa coincidir la finalització de la primera etapa del projecte amb la celebració de la *Gran Cruzada Nacional de Alfabetización*.

Però, aquesta campanya, perquè pugui ser vàlida segons els paràmetres de la UNESCO, ha de ser revisada i verificada per una comissió tècnica que s'encarregui de constatar les dades que l'AEPCFA, juntament amb els tècnics, brigadistes i tota la comunitat, hagin assolit. És per aquest motiu que, quan s'apropa la data establerta per al tancament de la Campanya, i abans de que la comissió de verificació comenci la seva tasca, s'han d'elaborar uns informes finals de tot el projecte, on quedin reflectides totes les dades de cada territori i on es remarquin els avenços assolits amb la Campanya. Aquests informes serviran, doncs, a la comissió tècnica de verificació per a la realització de l'informe final de la campanya, a més de ser una memòria final de tot el projecte.

Aquests informes es materialitzaran en forma de dossier de cada una de les comunitats i sectors del municipi; així, hi hauran tants dossiers com comunitats i sectors del casc urbà. En cada un d'aquests dossiers hi constarà:

1. *La portada*, on hi figurarà el nom amb el qual s'hagi batejat la Campanya, el nom del municipi i l'any, i, com a més rellevant, el nom de la comunitat en concret. A la part inferior de la pàgina hi constarà també el nom de l'AEPCFA i,

en el cas que hi hagi hagut altres organismes o associacions que hagin aportat una col·laboració significativa, hi figurarà també el seu nom.

2. *La fitxa tècnica de la comunitat*, la qual servirà per a conèixer una mica la situació de la comunitat o territori en concret, per ubicar-la i contextualitzar-la. Aquesta fitxa pot ser la que realitzen els brigadistes en la seva arribada a la comunitat; i en el cas que aquesta s'hagi extraviat o no s'hagi realitzat, es pot fer servir la mateixa pauta, fent-la fer als membres de les Comissions Educatives de cada territori.
3. *Els llistats dels analfabets classificats segons la categoria que els correspongui*: es tracta de presentar els resultats finals obtinguts de la Campanya recollits en els diferents llistats elaborats en el treball amb els analfabets de les comunitats. Així, s'hauran de fer constar les següents llistes (i amb el següent ordre):
 - a. *Comissió Educativa*: Nom del president, del vice-president, del metodòleg, de l'estadígraf i del suport logístic.
 - b. *Persones alfabetitzades amb la Campanya*: Nom, sexe, edat i observacions (en el cas que hi hagi alguna situació concreta a remarcar d'alguna de les persones alfabetitzades).
 - c. *Persones que encara estan estudiant*: Nom, sexe, edat i lliçó en la que es troben cada una de les persones que, un cop arriba el moment d'elaborar els informes, encara no han acabat la cartilla (cal dir que un cop que passi el temps marcat per a dur a terme el projecte, no s'acabarà tot; la campanya continuarà mentre hi hagi persones analfabetes al municipi). També s'afegiran les observacions que calguin per especificar la situació concreta de cada persona que està estudiant.
 - d. *CEPs que funcionen al municipi en el moment en concret*. S'esmentarà cada CEP i s'especificarà el nom del mestre, l'horari que fa, el lloc on es realitzen les classes i els noms dels alumnes, així com també el sexe, l'edat i la lliçó en la que es troben cada un d'ells en el moment d'elaborar l'informe.
 - e. *Persones que estudien amb altres projectes de la comunitat*: S'esmentaran les persones analfabetes que no s'han integrat a la campanya, però que sí que s'estan alfabetitzant amb altres projectes que treballen a la comunitat. Així, en aquesta llista tindrem el nom, el sexe,

l'edat i el nom del projecte amb el qual està estudiant cada una d'aquestes persones.

- f. *Persones no aptes:* En aquest apartat es llistaran els noms, el sexe i les edats de les persones que per algun motiu físic, psíquic, sensorial, mental etc., no tenen la capacitat d'alfabetitzar-se. També s'especificaran, en un apartat d'observacions, les causes que impedeixen a cada persona aprendre a llegir i escriure (per exemple: *no s'hi veu, no hi sent, és una persona deficient*, etc.).
 - g. *Persones que han marxat de la comunitat:* Nom, sexe i edat de les persones que apareixen al cens d'analfabets del municipi, però que en el moment de dur a terme la campanya, ja no viuen en el territori, o bé, s'han mort. També s'especificarà en l'apartat d'observacions, sempre que sigui possible, el nou lloc on la persona ha anat a viure.
 - h. *Persones que no s'han volgut integrar al projecte (renuents):* Nom, sexe, edat i motius pels quals cada una d'aquestes persones, tot i ser aptes per a alfabetitzar-se, no s'han volgut integrar en el projecte. També s'hi inclouran aquelles persones que, tot i voler estudiar, no en tenen l'oportunitat ja que no disposen del temps necessari perquè treballen, ja que no s'ha trobat un mestre popular, o per qualsevol altre causa que li hagi impedit la seva integració en un CEP. Igualment, en aquest apartat s'inclouran les persones que, tot i haver-se integrat inicialment en algun col·lectiu, al cap d'un temps deixen d'assistir-hi per un motiu o altre, i no hi han anat el temps suficient com per adquirir els aprenentatges de la lecto-escriptura.
4. *Les estadístiques* de cada comunitat on quedin reflectits clarament el nombre de persones de la comunitat i el nombre d'analfabets; també el nombre de persones que s'han alfabetitzat, de persones que estan estudiant, de les que estudien amb altres projectes, dels no aptes, dels que no hi són i dels que no han volgut integrar-se en la Campanya (es mostrarà el total d'aquestes dades, però també es desglossaran segons el nombre d'homes i el de dones). A partir d'aquestes dades, es realitzaran les estadístiques finals de les persones que estan estudiant (tant amb la Campanya com amb altres projectes, i el total de tots ells), de les persones que s'han alfabetitzat i, el més important, de l'analfabetisme de la comunitat en aquest moment. També es pot calcular el tant per cent

d'analfabetisme que resultarà finalment quan totes les persones que estiguin estudiant en l'actualitat acabin la cartilla.

5. *Les proves de comprovació als alfabetitzats:* Es tracta d'incloure totes les proves realitzades als alfabetitzats per tal de que hi hagi un justificant clar de cada una de les persones que realment han finalitzat satisfactòriament tot el procés de lecto-escriptura.
6. *El cens poblacional de cada territori:* Finalment s'adjuntarà el cens elaborat al principi de la Campanya en el qual hi consten totes les persones que viuen al municipi, distribuïdes per famílies, així com també s'indica si saben llegir o no.

Un cop tinguem recollides totes aquestes informacions, ja ho podrem enquadrar, obtenint com a resultat un complet dossier de cada una de les comunitats i territoris del municipi. Aquests dossiers seran entregats posteriorment a la comissió de verificació, la qual en farà un anàlisi en profunditat i realitzarà un intens treball de camp per tal de constatar totes les informacions i per tal de poder verificar que realment s'han assolit tots els objectius que s'hi assenyalen.

I després d'aquesta verificació, els dossiers serviran de memòria de la Campanya, a més de ser l'eina per a la continuació del projecte: l'alfabetització de les persones que encara estan estudiant o que no han volgut integrar-se fins al moment, la post-alfabetització i les capacitacions tècniques.

✓ ***Recomanacions:***

- S'ha de ser previsor i no esperar-se a últim moment per a elaborar aquests informes, ja que comporten molta feina i necessiten moltes hores de dedicació. Comença a preparar els materials necessaris amb temps, recopila les informacions que s'hauran de fer servir durant tota la Campanya; no t'esperis a últim moment, perquè llavors serà molt difícil obtenir totes aquestes informacions.
- Els informes han de ser nets i polits, a més de tenir un ordre lògic i igual en tots i cada un dels dossiers. S'han de fer al màxim de clars possible, per tal de facilitar la feina a la Comissió Tècnica de Verificació.

5.11.13. LA VERIFICACIÓ DE LA CAMPANYA D'ALFABETITZACIÓ:

Un dels objectius que es marca l'AEPCFA cada vegada que inicia una Campanya d'Alfabetització en un municipi de Nicaragua és declarar-lo Territori Lliure d'Analfabetisme amb un màxim de temps determinat. Quan s'aproxima aquesta data límit, s'han de presentar uns informes amb els objectius assolits i, evidentment, és necessari que algú els verifiqui.

Segons els paràmetres de la UNESCO, un territori és lliure d'analfabetisme quan es rebaixa la taxa d'analfabetisme per sota del 5% de la població de 15 o més anys. Així, per tal de que aquest organisme pugui fer aquesta declaració, cal que un equip de tècnics i experts de la mateixa UNESCO o d'organismes amb suficient autoritat, s'encarreguin de certificar-ho i justificar-ho verificant la taxa d'analfabetisme del territori.

Per tant, cal que es creï una Comissió Tècnica de Verificació de la Taxa d'Analfabetisme del municipi. Aquesta comissió, que s'haurà d'encarregar de crear-la l'AEPCFA, els seus col·laboradors internacionals o els organismes que facin la demanda del projecte, estarà formada per institucions acadèmiques, polítiques i de la societat civil. Cada una d'aquestes institucions destacarà un representant que es desplaçarà fins al territori en concret per tal de realitzar el treball de camp necessari per a verificar els èxits aconseguits i per a elaborar l'informe final.

Aquesta comissió, mantindrà una total independència de criteri respecte als organismes locals que intervenen en la Campanya d'Alfabetització i aprovarà l'informe final pel consens dels seus membres.

Un cop creada la Comissió Tècnica de Verificació, que moltes vegades estarà formada per tècnics i professionals internacionals, s'haurà de reunir en diverses ocasions per tal de preparar el desenvolupament de la seva tasca en el camp de treball: calendari, objectius, metodologia, logística, pla de treball, etc.

I un cop la Comissió comença la seva feina *in situ*, és a dir, al municipi on realitzaran la verificació, haurà de realitzar el seu treball a partir de diferents entrevistes:

- A les persones rellevants del municipi.
- Als membres de les Comissions Educatives de cada comunitat.
- A Mestres Populars.

- Als alfabetitzats.
- Als brigadistes i cooperants que hagin participat en el projecte.

Cal dir que les informacions necessàries per a realitzar aquestes entrevistes i per tenir coneixement de totes les dades del municipi i dels objectius assolits per la Campanya d'Alfabetització, els seran proporcionades a la Comissió Tècnica de Verificació a través dels dossiers elaborats per l'AEPCFA on hi consten els informes finals de cada comunitat i territori.

La Comissió de Verificació certificarà els resultats de la Campanya presentats en els informes finals de l'AEPCFA a partir de les entrevistes d'una mostra representativa de persones alfabetitzades del municipi. I a partir de tot el material obtingut amb el treball de camp, a partir de les entrevistes i a partir dels documents que l'AEPCFA facilita sobre el desenvolupament i els resultats finals de la Campanya, la Comissió Tècnica de Verificació inicia l'elaboració de l'informe final, on quedarà reflectit si realment el municipi es troba per sota del 5% d'analfabetisme, i per tant és lliure d'analfabetisme, o es troba per sobre d'aquest tant per cent, amb el que no s'hauran assolit els objectius marcats.

L'informe de la Comissió Tècnica contemplarà dos tipus de verificació:

1. Una *verificació quantitativa* de les dades, que serà la part de l'informe on es mostraran els tants per cents del municipi un cop finalitzada la campanya, i on es donarà a conèixer el tant per cent d'analfabetisme final; es tracta, doncs, de la part de l'informe on es declararà o no al territori lliure d'analfabetisme.
2. Una *verificació qualitativa* de la Campanya, on es reflectirà i constatarà la gran importància que ha suposat aquest projecte per al municipi, la gran implicació que ha tingut per part dels joves i de tota la població i les importants repercussions que ha suposat l'alfabetització per la millora de la qualitat de vida de les persones. En definitiva, amb aquesta verificació es pretén mostrar les vertaderes conseqüències de la campanya, que passen per sobre dels números i dels tants per cents, i que tenen en compte el canvi, la millora i l'avanç que ha suposat el projecte per al municipi i per a la seva població.

Per finalitzar l'informe, la Comissió ha de redactar la declaració final sobre la Campanya, on es proclamarà si realment el municipi ha rebaixat per sota de 5 el tant

per cent d'analfabetisme, o si no ho ha aconseguit; i on la Comissió expressarà, també, les reflexions, les felicitacions i les recomanacions que cregui convenientes per tal de donar continuïtat al projecte i per tal de que la població segueixi lluitant per una causa tan digna i tan justa com és l'alfabetització.

Finalment, la Comissió s'ha de comprometre a fer arribar l'informe a la UNESCO, i també s'ha de comprometre a difondre i conscienciar a la població mundial sobre la gran importància de l'alfabetització com a eina d'alliberació dels pobles i sobre la gran tasca desenvolupada pel municipi que ha estat capaç d'eradicar l'analfabetisme entre la seva població.

5.11.14. DECLARACIÓ DEL MUNICIPI TERRITORI LLIURE D'ANALFABETISME

Un cop la Comissió Tècnica de Verificació ha acabat l'informe final sobre la Campanya d'Alfabetització en el territori en concret, es fa públic el seu veredict sobre si s'ha assolit l'objectiu de reduir l'índex d'analfabetisme per sota del cinc per cent en la població major de quinze anys o no.

Segui com sigui, un cop es coneix aquest informe s'organitza una gran festa, que normalment es fa coincidir amb la celebració de l'aniversari de la *Gran Cruzada Nacional de Alfabetización*, per tal de declarar al municipi *Territori Lliure d'Analfabetisme*, en el cas de que el tant per cent d'analfabets estigui per sota del cinc per cent, o *Territori Victoriós d'Analfabetisme*, en el cas de que no s'hagi assolit aquest objectiu.

Aquesta festa s'inicia a Managua, al mausoleu de *Carlos Fonseca Amador*, inspirador de la *Gran Cruzada Nacional de Alfabetización*, on es fan uns parlaments per part dels dirigents de l'AEPCFA i d'algun dirigent polític del país. A continuació s'encén la flama de *Carlos Fonseca*, i es traspassa en una làmpada *colleman*, símbol de l'alfabetització a Nicaragua. Amb la làmpada com a guia, s'inicia una gran caravana de cotxes, camions, autobusos...que es dirigeix cap al municipi on s'ha aconseguit la gran fita, recollint arreu on passi més camions, més cotxes, més gent..., tots ells amb la il·lusió d'arribar al nou territori lliure o victoriós d'analfabetisme del seu estimat país. Aquesta caravana es coneix amb el nom de *Caravana del Amor*.

Un cop arribats al municipi, es reuneix tothom, gent de tot Nicaragua i també tota la gent de les comunitats i dels sectors d'aquest territori, a la plaça municipal més gran, on s'iniciaran els actes. En primer lloc, es realitzarà un *Festival Campesino*, el qual consistirà en que persones representants de tots els municipis de Nicaragua

assistents a l'esdeveniment, interpretaran un ball, una cançó i una poesia (els dos últims compostos per ells mateixos). A partir de totes aquestes actuacions, s'escollirà un guanyador de cada una de les modalitats, que seran els encarregats d'amenitzar l'acte central.

Després del *Festival Campesino*, i si està previst de realitzar aquest gran acte el dia següent, s'organitzarà un gran concert o algun altre tipus de festa, per tal de que tota la gent disfruti al màxim d'aquesta data.

I un cop arriba el moment de la celebració de l'acte central, s'organitza una gran marxa per tot el municipi amb totes les persones assistents, que tindrà com a punt final el gran escenari on es realitzarà la cerimònia. Aquesta consistirà en les actuacions dels guanyadors en el festival realitzat anteriorment, en els parlaments de dirigents polítics, membres de l'AEPCFA o persones representatives en la Campanya d'Alfabetització, i, el més important, es farà la lectura de l'informe final realitzat per la Comissió Tècnica de Verificació, on es declararà al municipi *Territori Lliure d'Analfabetisme* o *Territori Victoriós d'Analfabetisme*. En el cas de que sigui declarat territori lliure d'analfabetisme, s'hissarà al mig de la plaça una bandera de *Territori Lliure d'Analfabetisme*. A continuació es llençaran coets, es ballarà, es cantarà, es menjarà, i, en definitiva, es celebrarà al màxim aquesta important fita assolida.

Amb aquesta festa, a més de celebrar l'esdeveniment succeït al municipi i a més de ser una mena de recompensa per a totes les persones que d'una manera o altre han treballat i s'han implicat en la Campanya, també pretén fer veure a la resta de municipis de Nicaragua i del món la gran importància de l'alfabetització, pretén fer veure que si un municipi és capaç d'alfabetitzar a tota la seva població, que també els altres municipis podran aconseguir-ho, i que s'ha de lluitar en aquest sentit, per tal d'aconseguir que algun dia Nicaragua, Amèrica i el món puguin ser lliures d'analfabetisme.

5.11.15. LA POST-ALFABETITZACIÓ I LES CAPACITACIONS TÈCNIQUES:

El procés de lecto-escriptura, malgrat s'hagi o no s'hagi declarat al municipi *Territori Lliure d'Analfabetisme*, no finalitza aquí. L'aprenentatge de la lectura i l'escriptura no culmina amb l'acabament de la última lliçó de la cartilla de l'alfabetització; aquest és només un primer pas, és la base per a tot el procés que vindrà a continuació: la post-alfabetització i les capacitacions tècniques.

L'alfabetització és molt més que l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura en sí. Però, aprendre a llegir i escriure és la primera fase imprescindible per a iniciar aquest procés més profund que porta implícit l'alfabetització, el qual va encarat al desenvolupament de les persones i a la millora de la seva qualitat de vida.

Així, els projectes d'alfabetització comporten, a més de l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura, el que coneixem com la *post-alfabetització* i les *capacitacions tècniques*.

➤ La post-alfabetització:

Per entendre el significat d'aquest concepte, res millor que fer-ho a partir les paraules del mestre Pineda:

“La postalfabetización debe ser dinámica y con un objetivo claro: que el hombre y la mujer no vuelvan al analfabetismo. Debe ser agradable al leer, y no con cosas de otros mundos, sino con cosas como la del Chinino, a quienes ellos conocen, cosas de su pueblo, cosas de sus vecinos, de la Juana, de los alfabetizados o de los alfabetizadores, cosas como su propia historia.

(...) enseñar a leer puede considerarse una gran dificultad no sabiendo enamorar a la gente, y esto comporta gran desconsuelo: es como a un niño que le da una bola y después se la quitas. Si mostramos la gran claridad y después dejamos la oscurana, ese pueblo no volverá a creer en nosotros y no volverá a alfabetizar.

¿Qué quiero decir con esto?, que, después de alfabetizar, debemos poner en práctica una postalfabetización propia, conveniente a América, a África o a cualquier parte en que se esté practicando. A nosotros mismos no nos servía la misma postalfabetización que llevamos a cabo en Río San Juan aquí en San Francisco Libre, aunque, por supuesto, hay cosas comunes que sirven en muchas partes, tal como: los cuentos, poemas y relatos como el de las aguas milagrosas que a todo el mundo encantaron; y como son cosas escritas por gente del pueblo, del lugar, gustan más y quieren saber qué escribió Juan o la María. Y es mirando todo esto que pensamos que, en verdad, era este el camino a seguir: no estarles llevando

periódicos o revistas de afuera, que claro que gustan, pero no les servía para su entorno.” (Orlando Pineda, La Pedagogía del Amor en Nicaragua, 1999: 150)

(...) ahora teníamos que continuar para acabar el proceso completo.

Y con esto en mente continuamos con la post-alfabetización. Comenzamos por reestructurar las zonas, orientando a los líderes de cada comunidad sobre la necesidad de recolectar, con la gente que sabía leer, sus canciones, sus poemas, la historia de las comunidades, sus leyendas, cuento de camino, etcétera. Y esto ¿para qué?

¿Saben ustedes?, entre el campesinado hay cosas lindas. Son buenos compositores y cantores natos, buenos narradores, ja veces cuentan cosas que hasta se le paran los pelos a uno! La prueba está que en cada acto que hacíamos, ellos, con sus guitarras sacaban buenas canciones, de esas que incluso te quitan la respiración de tan bonitas. Cada 23 de agosto ellos amenizaban con sus canciones. Con esto logramos varias cosas: la primera, que nos dieran sus canciones, que las sacaran de sus pensamientos y las escribieran y firmaran. Así hicimos un cancionero, y ya mimeografiado se lo regresábamos a la gente. Ellos por su puesto se ponían muy contentos, imagínate algo de su inspiración, se sentían orgullosos inclusive. Así logramos que la gente que ya sabía leer, practicara su lectura y su escritura; de esa manera fuimos pidiendo los poemas, también hicimos un poemario, se lo encuadernábamos y se lo regresábamos a las comunidades y así fuimos haciendo con las historias, leyendas, cuentos...” (Orlando Pineda, La Pedagogía del Amor en Nicaragua, 1999: 144)

Així, doncs, hem d'entendre la post-alfabetització com un procés que doni continuïtat a l'aprenentatge de la lecto-escriptura i que serveixi per reforçar els coneixements adquirits per tal de no perdre'ls i que la persona no es converteixi en un analfabet *per desús*. Aquesta post-alfabetització s'ha d'iniciar de seguida que es finalitzi la cartilla d'alfabetització i ha d'estar lligada al context i a la realitat de les persones a les que s'adreça. S'hauran de buscar, doncs, les coses que més els agradin i motivin i, a partir d'això, reforçar tots aquells aprenentatges adquirits, especialment aquells que els suposin més dificultats. El Mestre/a Popular – que haurà rebut una capacitació prèvia per tal de dur a terme aquest procés de post-

alfabetització - haurà de ser l'encarregat de saber quines són les dificultats i els aspectes amb que més s'entrebanquen els seus alumnes i, en funció d'això, prepararà la post-alfabetització que consideri més adequada. Per exemple, si als seus alumnes els costa molt diferenciar la *j* de la *g*, o la *ll* de la *y*, etc., podrà fer exercicis, com engargusaments, frases fetes, sopes de lletres, etc., on apareguin aquestes lletres per tal d'anar practicant i consolidant aquests aprenentatges.

Així, no es parerà mai de llegir i escriure, i es farà a partir de coses que la població demani, que els motivi, que els engresqui, que formi part de la seva realitat: anècdotes, cartes als familiars que tenen lluny, acudits, cançons, etc. D'aquesta manera es practicarà i es reforçarà l'aprenentatge adquirit i s'evitarà que les persones caiguin de nou en l'analfabetisme, aquesta vegada, però, en l'analfabetisme per desús.

Per tal de que tot això sigui el màxim d'eficaç possible i per tal de que motivi al màxim de persones, es poden organitzar mil i una històries, com per exemple: elaborar un llibre amb la història de la comunitat, a partir de que ells mateixos escriguin, individualment o en grup, un text referenciant una etapa concreta del seu passat, per després ajuntar-les totes i obtenir un recull cronològic de la seva història. També es pot organitzar, per exemple, un concurs de poesia o de cançó cada setmana o cada quinze dies, que engresqui a les persones a escriure per tal de poder guanyar el concurs i rebre algun regal simbòlic. També es poden elaborar receptes de cuina i un cop a la setmana organitzar un dinar popular a partir d'una d'aquestes receptes. S'ha d'utilitzar la imaginació per tal de que tothom participi i s'impliqui amb aquesta post-alfabetització i per tal de que s'acabin assolint els objectius marcats.

➤ Les capacitacions tècniques:

Les capacitacions tècniques ja formarien part de la segona gran etapa del procés d'alfabetització. Aquestes capacitacions van adreçades a totes les persones de les comunitats, tant a les que s'han alfabetitzat com a les que sabien llegir i escriure, i tenen com a objectiu dur a terme una alfabetització en termes de producció, de salut i de medi ambient.

En aquesta segona etapa del procés d'alfabetització és quan es crea *La Escuela Campesina*, escola on es formarà a les persones de la comunitat i del municipi per tal de que puguin millorar les seves tècniques de producció, per tal que pugin criar adequadament els seus animals, per tal de prevenir les malalties, implantar una cultura nutritiva i higiènica adequada, conscienciar sobre la conservació del medi ambient, etc.

Totes aquestes capacitacions aniran molt lligades a la realitat i a les necessitats del context i de la població, i el seu objectiu serà potenciar el desenvolupament i el progrés del municipi i millorar la qualitat de vida de tota la població.

La definició dels objectius, del funcionament, de la dinàmica, etc. d'aquestes capacitacions tècniques i de *La Escuela Campesina*, però, formarien part d'un altre manual.

5.11. CONCLUSIONS

L'alfabetització és alguna cosa més que l'aprenentatge memorístic de les lletres i les paraules; amb l'alfabetització es donen les eines per a aprendre a llegir el món, per a formar-ne part, per a viure-hi dignament. Aquest manual que t'hem posat a l'abast tampoc pretén ser un conjunt de lletres, de paraules, de frases, agrupades sense sentit en un petit llibre que quedi per sempre oblidat en algun prestatge ple de pols; aquest manual pretén ser alguna cosa més. Pretén ser una eina, una guia per a totes aquelles persones que lluiten per a la igualtat de drets i d'oportunitats; una eina per a les persones que, humilment, es desplacen a països com Nicaragua per treballar en contra de l'analfabetisme, col·laborant amb les Campanyes d'Alfabetització que porta a terme l'*Asociación de Educación Popular Carlos Fonseca Amador*, associació conscient i lluitadora que viu per l'educació del poble i pel poble.

Així, esperem que aquest manual t'hagi ajudat a tu, jove d'esperit inquiet i solidari, que has canviat altruïstament les teves vacances, el teu temps lliure, el teu benestar, per anar a treballar conjuntament amb un poble que somnia el dia en que tornarà a ser lliure.

Els joves, els no tan joves, els nens i totes les persones, hem nascut per lluitar, perquè sinó lluitem estarem donant via lliure a les injustícies, a les desigualtats, a la pobresa. Hem de lluitar pel que és just, pel que és digne; hem de lluitar pels nostres

germans i germanes del món, tant li fa el lloc on visquin, la llengua que parlin, la pigmentació de la pell que els caracteritzi.... Hem de lluitar per eliminar del vocabulari les paraules *tercer món*, *països subdesenvolupats*, *països pobres*.... Hem de retornar la forma real al nostre petit món, l'únic i sense divisions. Les divisions *nord-sud* són línies imaginàries delimitades per dòlars i euros que marquen fins a on les persones tenen dret a la vida, i a partir d'on les persones perden la seva dignitat.

Esperem, doncs, que aquest petit manual, elaborat a partir de l'experiència i les inquietuds d'una Campanya d'Alfabetització succeïda a Palacagüina el 2004 on, amb la unió de tots vam fer la força i vam eradicar l'analfabetisme amb menys d'un any i mig, et serveixi, o t'hagi servit, per al desenvolupament de la teva feina dins la Campanya en la que hagi anant a participar. Esperem que t'hagi orientat i guiat, i que t'hagi resolt alguns dels molts dubtes que sorgeixen a totes les persones al participar en un projecte d'aquestes dimensions en un país com Nicaragua. Conscients de que no t'haurà solucionat tots els interrogants, ens alegrarem, almenys, que t'hagi servit de base. Esperem, també, que la teva participació en la Campanya t'hagi sigut satisfactòria i t'hagi sabut *enamorar* com a tants joves ha anat *enamorant* al llarg dels anys; i desitgem que continuïs lluitant, tant a Nicaragua com al lloc on trobis del món, per atorgar el dret a la *paraula* a totes aquelles persones que se'ls ha anat privat al llarg de la història. Mica en mica, posarem les bases per a l'establiment de *l'altre món possible*.

Gràcies a persones com tu, la humanitat no perd l'esperança, i la il·lusió per un món millor va prenent forma amb les teves accions. Gràcies per multiplicar els coneixements que tu has tingut l'oportunitat d'adquirir per haver nascut on has nascut, i per transmetre'ls a gent que l'únic pecat que ha comès ha estat néixer en un país ocupat i oprimat. Gràcies de part de totes les persones resignades, humiliades, trepitjades, que tot i viure en el silenci, els seus ulls s'omplen de gratitud i amor amb la teva ajuda. Gràcies per ser com ets, per haver trencat les cadenes que ens lliguen a aquest món consumista, corrupte i injust, i per donar-te a un poble humil que ens necessita. Per tot això, moltes gràcies.

"Tot està per fer i tot és possible"

(Miquel Martí i Pol)

6. EL PAPER DE L'EDUCADOR/A SOCIAL

*“No te quedes inmóvil
al borde del camino
no congeles el júbilo
no quieras con desgana
no te salves ahora
ni nunca
no te salves”*

[...]

(No te salves, Mario Benedetti)

Buscar la figura de l'Educador/a Social, tal i com l'entenem nosaltres en el nostre context, en un país pobre com és Nicaragua i en un projecte d'alfabetització com el que es defineix en el present treball, és absurd; és evident que aquesta figura professional sorgeix com a resultat d'una societat del benestar pròpia de països desenvolupats, que tenen la possibilitat de formar a persones per treballar amb els sectors de la societat més desfavorits. En països en els que el desenvolupament no és a l'ordre del dia i on la subsistència és el màxim objectiu diari per a la gran majoria de la població, parlar de persones que professionalment treballin per als sectors més desfavorits no és altra cosa que parlar de cooperació internacional, ja que el propi país no té la capacitat ni els recursos per ocupar-se d'aquests temes.

Així, doncs, no podem buscar una tasca específica per a un Educador/a Social dins un projecte d'alfabetització en un país com Nicaragua. El que sí que podem fer és considerar la tasca d'un Educador/a Social en tant que persona que treballa en el camp de l'educació i que pren la iniciativa de cooperar en projectes educatius en algun país

subdesenvolupat. Per tant, el que sí que podem buscar és el paper de l'Educador/a Social com a cooperant dins d'un projecte d'alfabetització.

També podem trobar un lligam entre la tasca realitzada per l'Educador/a Social en el projecte d'alfabetització a Nicaragua, i la tasca que pot realitzar en un país com Catalunya amb determinats sectors de la societat, per exemple, amb persones nouvingudes estrangeres. És a dir, que, a partir de l'experiència i del coneixement d'aquest tipus de projectes, se'n poden fer adaptacions al nostre context per poder utilitzar una metodologia que allà resol una problemàtica concreta i que potser aquí també podria col·laborar en la seva resolució. Així, doncs, podem considerar el paper de l'Educador/a Social en funció de: si coopera en projectes d'alfabetització en països subdesenvolupats, o si utilitza la seva experiència per aplicar-la en el nostre context.

6.1. L'EDUCADOR SOCIAL ALLÀ

L'Educador/a Social, en tant que persona que viu i treballa per l'Educació, pot jugar un important paper dins de la Campanya d'Alfabetització a Nicaragua de la qual hem estat parlant al llarg del treball. El seu paper inicial seria com a brigadista, com a un cooperant més dels que participen any rera any amb aquest tipus de projectes que realitza l'AEPCFA. Així, les seves tasques serien les d'*enamorar* als analfabets, buscar als mestres populars, donar suport a les comissions educatives, fer un seguiment dels CEPs, i, en definitiva, col·laborar en tot el procés.

Però la seva tasca pot anar més enllà, ja que un Educador/a Social, a part de brigadista, compta amb una formació específica la qual contempla coneixements tals com l'educació de persones adultes, educació permanent, treball amb sectors de la població en una situació de risc social, etc. Així, gràcies a tots aquests coneixements, un Educador/a Social pot responsabilitzar-se d'altres aspectes dins la Campanya d'Alfabetització.

En primer lloc, un Educador/a Social, gràcies a l'actitud i les habilitats que, teòricament, ha desenvolupat durant els seus estudis – el qual no vol dir que tots els Educadors/es Socials les hagin desenvolupat, ni tampoc que s'hagi de ser Educador/a Social per tenir-les –, doncs té la capacitat de fer un treball inicial de coneixement i

diagnòstic del territori, cosa que l'ajudarà a integrar-se el millor possible en la comunitat. Així, l'Educador/a ha de començar la seva tasca adaptant-se al territori, coneixent a les persones amb qui conviurà i treballarà, les seves costums, la manera de fer, etc.; alhora, ha d'interessar-se per el projecte, conèixer-ne la dinàmica, el funcionament, la metodologia, etc.

A partir de totes aquestes bases, l'Educador/a Social, procedent d'un país occidental, però coneixedor de la cultura, la manera de ser i de fer del territori on s'està duent a terme la Campanya, podrà realitzar capacitacions a tots els brigadistes de la seva mateixa procedència sobre la tasca que hauran de realitzar i la manera com funciona el món que acaben de conèixer. L'Educador/a Social, doncs, no es limitarà a ser un cooperant més, sinó que ha partir del seu treball i els seus coneixements, també podrà coordinar, orientar i guiar als joves internacionalistes que arribin a participar en el mateix projecte. Ha de ser, doncs, un intermediari entre la cultura occidental dels brigadistes que arriben i la cultura nicaragüenca de les persones amb les que van a col·laborar. Per aquest motiu és tan important que l'Educador/a conegui bé a les persones del territori, la seva cultura, la seva manera de viure, de pensar, etc.; i això només s'aconsegueix amb una bona integració en la comunitat.

Aquesta tasca, a més de facilitar la integració del brigadistes i de resoldre'ls tots els dubtes i inquietuds que tan els angoixen, sobretot a l'inici de la seva estada al país, a més d'això, el que provocarà serà una millor coordinació entre el projecte i els brigadistes i una dinamització del treball, cosa que tindrà com a conseqüència un avanç més fàcil i ràpid de la Campanya.

L'Educador/a Social, com a bon coneixedor de la Campanya, del territori i de la cultura del país, i també com a bon coneixedor de la cultura dels joves brigadistes que col·laboren amb el projecte, també pot ser l'encarregat de capacitar-los en la utilització del *manual del brigadista*. És a dir, que l'Educador/a podrà ensenyar el funcionament i els continguts del manual elaborat per a resoldre els dubtes dels cooperants, a més, d'anar-los guiant en la seva tasca, donar resposta a les inquietuds que presentin i fer-los d'intermediari entre el món que coneixen i en que han viscut tota la vida, i el nou món al que s'endinsen.

Per tant, el paper que pot jugar un Educador/a Social en una campanya d'alfabetització en un país com Nicaragua és un paper molt rellevant i important, i el seu perfil, gràcies a la formació rebuda, és al que més s'ajusta al professional que millor pot dur a terme aquesta tasca – repeteixo: gràcies a les característiques que teòricament

defineixen a un Educador/a Social, que no vol dir que tots siguin igual de competents, o que no hi hagin altres professionals tan capacitats per realitzar aquestes funcions -.

Així, doncs, la tasca d'un Educador Social en un país pobre i dins un projecte d'alfabetització seria la de, coordinar i facilitar al màxim tot el procés educatiu, tant entre la població, com dins l'Associació, i amb els col·laboradors i brigadistes que hi participin.

6.2. L'EDUCADOR SOCIAL AQUÍ

Després d'una classe magistral per part del pedagog Orlando Pineda sobre l'alfabetització a Nicaragua i la *Pedagogía del Amor*, dirigida als alumnes de Pedagogia de la Universitat de Girona, l'octubre del 2003, Sebas Parra, director del CFA Les Bernardes/Escola d'Adults de Salt i professor associat dels Estudis d'Educació Social de la Universitat de Girona – per tant, una persona que treballa i coneix des de fa molt temps el món de l'educació de persones adultes, i també el món de l'Educació Social -, recull les següents reflexions plantejades posteriorment pels participants en la sessió:

- 1. Donada l'extraordinària diferència a tots els nivells entre Catalunya i Nicaragua, o entre Salt i Palacagüina per exemple, té sentit a casa nostra el discurs al voltant de la Pedagogía del Amor? En un país com el nostre, on la població ocupada en l'agricultura no arriba al 2% del total de la població ocupada, té sentit fer de la producció el primer eix desafiant del procés d'alfabetització? Tenen sentit per a nosaltres, ens poden ensenyar alguna cosa, les experiències, els models i la literatura pedagògica originats als països pobres o empobrits, dependents? Si, fins ara, hem estat sempre aprenent dels rics per a saber o intentar ser rics podem aprendre alguna cosa dels pobres? Com? És possible l'anomenada transferència de coneixements i de sabers del món pobre al món ric?...*
- 2. Oficialment, Catalunya és un país sense analfabetisme absolut: l'índex de persones analfabetes absolutes és molt inferior al 5% del total de la població. Com eradicar, però, l'analfabetisme funcional? I els altres analfabetismes?*

3. *Com enamorar als joves a casa nostra per tal que ho donin tot sense esperar res a canvi participant en l'alfabetització del poble, de la gent treballadora?*

Aquestes reflexions ens conviden a extreure'n els següents interrogants: té algun sentit l'aplicació de l'exemple de l'alfabetització a Nicaragua en el nostre context? Fins a quin punt la *Pedagogía del Amor* tindria una veritable funcionalitat i viabilitat entre la nostra població? En el nostre país estem preparats o capacitats per dur a terme aquest tipus d'educació? I, finalment: quin paper hi juga un Educador/a Social?

Certament, Catalunya era fins fa poc un país sense analfabetisme absolut ja que el tant per cent d'analfabets del país era molt inferior a cinc – xifra a partir de la qual es considera territori analfabet o lliure d'analfabetisme, segons la UNESCO -. Tot i això, hem de tenir presents dos factors que prenen cada dia més importància al nostre país:

- La immigració és un fenomen que, a casa nostra, va en augment. El nombre de persones immigrades, amb o sense papers, fa créixer espectacularment la població dels nostres municipis. Aquest fenomen comporta diferents dificultats: una d'elles és la incapacitat d'aquestes persones per a integrar-se a la nova cultura, a la nova llengua, al nou context. La gran majoria d'elles provenen de països africans, sobretot del nord del continent, d'entorns rurals amb altes taxes d'analfabetisme; per tant, en la mesura que augmenta el nombre d'immigrants, augmenta el nombre de persones analfabetes, ja que són persones que no coneixen la llengua del nostre país i, tampoc, la llegeixen i l'escriuen, cosa que dificulta molt més la seva integració. Paral·lelament ens trobem amb una manca d'infraestructures, de recursos humans i materials que tinguin la capacitat de pal·liar aquestes noves dificultats, deixant de banda a aquests nous analfabets i les seves necessitats reals. Tot això, doncs, dificulta que aquestes persones es puguin adaptar i integrar al nostre context, cosa que, alhora, fa augmentar, entre determinats sectors de la societat un rebuig cap a aquests col·lectius.
- Els canvis socials, culturals i tecnològics en països industrialitzats com el nostre són cada dia més accelerats. La rapidesa en que s'introdueixen nous codis alfabètics per ensenyar i aprendre no dona el temps suficient a l'educació formal per a assimilar-los; per tant, hi ha un fracàs escolar

provocat per la incapacitat de donar resposta a les mutacions socials, culturals i tecnològiques cada dia més accentuades als països desenvolupats com Catalunya. Així, l'escola és la primera institució d'on surten analfabets funcionals. Aquest tipus d'analfabetisme va en augment progressivament, i és un tipus d'analfabetisme alarmant, ja que no se'n dona resposta des de cap àmbit de la societat, ni des de l'educació formal ni des de la no formal.

Així, doncs, la nostra societat, i també ho podem generalitzar a la resta de països desenvolupats del món, es troba amb un greu problema: el fenomen creixent de la immigració i els grans canvis socials, culturals i tecnològics s'han convertit en dues fàbriques d'analfabets, el primer, d'analfabets absoluts, i el segon, d'analfabets funcionals.

¿Com podem treballar per a l'eradicació d'aquests analfabetismes i per aconseguir solucionar aquest problema tan significatiu en la nostra societat? És evident que des de l'àmbit formal no s'està donant resposta a les necessitats reals de tota la població, sigui per manca d'interès polític, per manca de pressupostos, o per qualsevol altre motiu; la qüestió és que no s'està resolent la problemàtica d'un sector de la població que cada dia és més gran.

Però, com pot ser que el segon país més pobre d'Amèrica, Nicaragua, pugui dur a terme croades d'alfabetització i pugui eradicar l'analfabetisme en molts territoris? I com pot ser que un país com Catalunya, amb els recursos humans i econòmics que té, no sigui capaç de resoldre un mateix problema? La resposta és molt senzilla: el que falla és la voluntat política, però també la metodologia. Aquí el que predomina és la pedagogia capitalista, la pedagogia que continua creant desigualtats i que no arriba a tothom. La pedagogia que s'utilitza a Nicaragua per eradicar l'analfabetisme, en canvi, és una pedagogia del poble i pel poble. Per tant, la solució més adequada seria adaptar aquesta pedagogia d'esquerres utilitzada a Nicaragua – entenent que s'utilitza, no des del govern, sinó des dels militants d'esquerres de la societat civil que lluiten per l'alfabetització - a la nostra realitat, ja que si allà el poble és capaç d'alfabetitzar al poble, nosaltres aquí també ho podem aconseguir per resoldre les mancances de la població immigrada i dels analfabets funcionals.

Així, cal implantar un nou model pedagògic que doni respostes a les necessitats reals de la població. Per exemple, en el cas de les persones immigrades, no se'ls ha d'ensenyar la nostra llengua – aprenentatge molt important per a la seva integració – a

partir de manuals com “*Español para extranjeros*”, que, per molt trist que sembli, encara s'utilitza en més d'una i de dues escoles d'adults dels municipis catalans. Aquests tipus de manuals no serveixen per a alfabetitzar a persones que, desafortunadament, no són turistes sinó immigrants econòmics, ja que no responen a les necessitats reals d'aquests col·lectius. Alfabetitzar és ensenyar a llegir el món, per tant, l'alfabetització ha de parlar el mateix llenguatge que les persones analfabetes, ha de solucionar els seus problemes més immediats i a llarg termini, i ha de donar-li les eines necessàries per al seu benestar i desenvolupament. Per dur a terme una bona alfabetització, doncs, s'ha de conèixer a les persones, les seves necessitats, problemàtiques, etc.; en definitiva, s'ha de viure lligat al poble. I aquesta és la pedagogia que s'utilitza actualment a Nicaragua per lluitar contra l'analfabetisme: la pedagogia que es coneix amb el nom de *Pedagogía del Amor*.

Per tant, una possible solució per treballar en la lluita de l'eradicació de l'analfabetisme absolut, qui sap si la millor, és treballar a partir de la *Pedagogía del Amor*: el poble alfabetitzant al poble. I un bon exemple de l'aplicació d'aquesta pedagogia al nostre país és el *Pla Local de Salt*, municipi amb un gran índex d'immigració que, amb aquest pla basat en l'educació popular, dona resposta a les demandes formatives de les persones analfabetes, alhora que es promou el coneixement i la relació intercultural, especialment entre la població més jove, es millora la cohesió social, lluitant contra la xenofòbia i el racisme, i es promou la solidaritat i el treball cooperatiu entre la població.

Així, d'aquesta manera tan senzilla, sense necessitat de grans pressupostos, de grans infraestructures, de grans professionals, simplement amb un quadern i un llapis, un jove voluntari i la implicació i motivació de tots plegats, es pot aconseguir treballar per l'eradicació de l'analfabetisme de totes aquestes persones immigrades que tanta necessitat tenen de formació, però que tanta dificultat els suposa l'aprenentatge de la lecto-escriptura amb els sistemes educatius actuals.

Pel que fa a l'analfabetisme funcional, és evident que la solució és la mateixa: aplicar la pedagogia popular entre aquelles persones que tinguin la necessitat d'alfabetitzar-se en determinats aspectes. I això s'aconsegueix amb el poble educant al poble: qualsevol persona amb uns coneixements determinats ha d'ensenyar als seus amics, companys, veïns...els coneixements que té i que els altres no els dominen, per tant, en són analfabets; i aquestes persones a qui ensenya, alhora ensenyaran els que ells sàpiguen a les persones que ho necessitin. Serien com unes capacitacions mútues: tu

m'ensenyes a mi el que jo no sé, i jo t'ensenyó a tu el que no saps. D'això també en trobem algunes experiències puntuals a casa nostra, com serien algunes xarxes d'intercanvi de coneixements o la UPA (Universitat Popular Alternativa).

Totes aquestes reflexions i conclusions desemboquen, finalment, en quin ha de ser el paper de l'Educador/a Social en la lluita dels analfabetismes al nostre país. La resposta és molt senzilla: una persona que coneix l'educació popular i la pedagogia del amor i que hi ha treballat veient la gran eficàcia que té en països subdesenvolupats, el paper que haurà de fer, com a Educador/a Social, serà el d'inspirador de projectes similars, amb la mateixa metodologia, però adaptats al nostre context concret. Així, haurà de prendre com a exemple l'experiència vista i viscuda a Nicaragua, per tal d'inspirar i reclamar projectes aquí. És a dir, que ha d'inspirar projectes d'Educació Popular, que treballin a partir de la Pedagogia de l'Amor i que arribin a tots els sectors de la nostra societat, per tal de posar a la disposició de tothom l'aprenentatge de la lecto-escripura o els aprenentatges que els siguin vitals per al desenvolupament, acabant, així, amb els analfabetismes absolut i funcional que a tantes persones afecten al nostre país, i al món en general.

A més, haurà de crear eines de sensibilització, de provocació i de reflexió entre tota la població, per tal de fer conscient a tothom de la necessitat i la gran importància que té l'alfabetització per al desenvolupament de les societats; i també, que el millor mètode per a portar a terme aquesta alfabetització és el que es practica actualment a Nicaragua, el qual, encara que es realitzi en un context molt diferent al nostre, es basa en uns principis que poden ser perfectament adaptables a qualsevol context del món.

L'Educador/a Social, doncs, ha de ser una peça clau per provocar a la societat, per conscienciar-la i per mobilitzar-la, per tal de que tots junts treballem i lluitem per a l'eradicació de l'analfabetisme entre la nostra població i entre la població mundial, utilitzant com a millor mètode el del pedagog nicaragüenc Orlando Pineda: la *Pedagogia del Amor*. Només així, aconseguirem acabar amb una de les armes més destructives de totes les societats: l'analfabetisme.

*El poble és el meu esforç i el vostre esforç,
és la meua veu i la vostra veu,
és la meua petita mort i la vostra petita mort.
El poble és el conjunt del nostre esforç,
i de la nostra veu
i de la nostra petita mort.
El poble és tu i tu i tu
(...)
(El Poble, Miquel Martí i Pol)*

Després d'haver pogut participar en la Campanya d'Alfabetització a Palacagüina durant uns set mesos *in situ* i amb algunes col·laboracions puntuals – reunions, xerrades, etc. – des de Catalunya; després d'haver vist i viscut diferents projectes de cooperació, la seva dinàmica, el seu funcionament real, etc.; després d'haver conegut i après de molts professionals que d'alguna manera estaven involucrats en el projecte d'alfabetització o en altres projectes de cooperació internacional; després de tots aquests aprenentatges, he pogut extreure diferents conclusions. En primer lloc, sobre el paper de la cooperació internacional per al desenvolupament: la cooperació juga un paper molt més important i decisiu en la situació dels països subdesenvolupats del que ens podríem pensar a primer cop d'ull. Popularment aquest concepte és considerat com un acte carregat de bones intencions que lluita per millorar les situacions de desigualtat existents en l'actual sistema mundial. No podem generalitzar, ja que hi ha organitzacions que treballen desinteressadament i incondicionalment pel desenvolupament dels països empobrits i el seu esforç i lluita és de molt valor per l'avanç de les societats, tot i això, com he dit, no podem generalitzar, i no podem tancar els ulls davant altres tipus de cooperació internacional que no treballen amb els mateixos objectius. Com totes les coses, malgrat ser creades inicialment amb uns objectius justos i dignes, s'acaben corrompent i pervertint – repeteixo, no podem generalitzar -; i això és el que ha passat amb la cooperació internacional: en un inici es

va crear des d'un sector de la societat civil que, a partir de la consciència col·lectiva, lluitava per la justícia i la pau arreu del món; però, com amb totes les coses, darrera d'aquestes persones humils en van sorgint d'altres de no tan humils, que l'únic que pretenen és lucrar-se. Així, la cooperació internacional ha anat servint, i està servint actualment, en molts casos, per disfressar uns interessos econòmics i polítics capitalistes. Darrera la cooperació internacional s'hi amaguen els interessos polítics de desviar l'atenció de la societat civil sobre els vertaders problemes que afecten a la humanitat. Es desvia l'atenció de la població fent-li veure la cara més amarga de la situació en que es troben les persones dels països pobres – són ben extenses les imatges de nens i nenes de l'Àfrica, per exemple, amb els seus ulls immensos denunciant la seva fam de vida, de drets, de justícia i, evidentment, de gana -, amb el que es pretén crear remordiments de consciència entre les persones més solidaries; així, es toca el cor de la població i se'l provoca per tal de que aportí ajudes econòmiques amb les quals, teòricament, *donaran educació, aliments, etc.* a milers de nens i nenes del món. D'aquesta manera, doncs, es desvia l'atenció de la població sobre les vertaderes causes d'aquestes situacions.

Així, la cooperació internacional moltes vegades només serveix per tapar, amagar les causes fonamentals que creen aquestes situacions de misèria i de desigualtat al món. No és que la opció per a la recerca de solucions es trobi en crear el sentiment de solidaritat entre les persones, no; les causes són molt més profundes. Del que es tractaria seria de crear pensaments crítics, que facin veure a la gent les causes que de veritat provoquen aquestes situacions. No és culpa d'ells, de la societat civil, - encara que des dels mitjans de comunicació i des d'altres mitjans s'entestin en fer-ho creure - que existeixen les desigualtats al món; és per culpa d'un sistema polític, d'un sistema econòmic i d'un sistema social mundial que s'encarrega de crear-les per tal d'anar-se fent, així, amb les riqueses del món. Per tant, es crea en la nostra societat, i en totes les societats de països desenvolupats, un sentiment de culpa, de creure que la solució als problemes de la humanitat està en les nostres mans. I és cert: la solució està a les mans de tots. Però no ho està en la mesura que ens fan creure, que és la d'anar creant petits projectes puntuals en llocs concrets i invertint grans quantitats de diners, apadrinant nens i col·laborant en projectes d'aquest tipus, que moltes vegades no arriben ni al lloc de destí. La solució ha d'anar encarada cap a una altra direcció: s'ha de difondre la capacitat de reflexió, de crítica; s'ha de fer veure a les persones que les desigualtats al món tenen una causa, i que s'ha d'anar a l'arrel d'aquestes causes per eradicar-les,

només així es podrà dur a terme un real avenç qualitatiu en les societats mundials. Perquè, mentre la població no s'adoni que les vertaderes causes de la divisió del món entre rics i pobres és fruit d'uns interessos polítics i econòmics de les grans potències mundials, la fam, la injustícia i el subdesenvolupament continuaran essent les eines de control i de domini del món. Mentre no ens adonem que les arrels d'aquest greu problema són els interessos econòmics i polítics d'aquest nou sistema neoliberal que ens governa, no tindrem la capacitat d'acabar amb aquesta injusta situació en que es troba sotmesa gran part de la població mundial. Així, s'ha de denunciar aquesta situació, buscar-ne les causes últimes i ens adonarem que la millor solució rau en una transformació político-econòmica del sistema mundial. La solució no està, doncs, en crear petits projectes que només donen resposta a les necessitats de les persones a curt termini; la solució està en donar un gir a l'economia i a la política mundials, els quals són els perpetuadors de la misèria i les desigualtats al món. Per tant, cal un canvi molt més profund, un canvi de mentalitats i d'actituds. I aquí juga un gran paper l'Educació. Cal que ens adonem de la gran tasca i responsabilitat que ens pertoca en la societat com a peces clau per al canvi i la transformació mundial.

Malgrat tot, caminant pels carrers de Managua, per les carreteres de Nicaragua, pels camins de les seves comunitats – cosa que podem fer extensible a la resta de països pobres del món – podem veure encara, i és un fenomen que va en augment, que els ponts són fets per un projecte del Japó, que els pous els han fet els alemanys, les latrines els italians, les escoles els espanyols, etc., i vas veient que totes i cada una de les infraestructures del país són *regalades* per governs i organitzacions *generoses* de món. Queda molt bé en una campanya electoral prometre que ajudaràs al desenvolupament dels països pobres, que construiràs cases, centres d'acollida, hospitals, etc.; però realment el que es fa és invertir grans pressupostos – que no sempre arriben al lloc de destí – que l'únic que aconsegueixen és perpetuar el subdesenvolupament d'aquests països. I el mateix passa amb ONGs i altres organismes de gran ressò mundial, que enganyen a la població fent-los creure que amb els seus ajuts econòmics aconseguiran canviar el món, i en realitat el que fan és enriquir-se cada dia més. I és que aquests governs i aquests organismes saben molt bé quins tipus de projectes han de dur a terme i a qui han d'anar adreçats per tal de que no acabin servint per a res; sí, per a res. Per què, de que serveix que es construeixin grans escoles, si els nens i les nenes del país viuen en una economia de subsistència que no els permet assistir-hi ja que han d'anar a treballar per aconseguir el que menjaran aquell dia? De que serveix? si els nens no es poden

comprar les sabates, l'uniforme, el material...- i de res serveix regalar-los-ho, perquè, (i qui no ho faria?), s'ho acaben venent per poder comprar-se una *tortilla* o un bocinet de pa que els calmi la fam -. De què serveix crear grans hospitals si no hi ha persones que el puguin mantenir? Si no hi ha sous per a metges, ni pressupost per als medicaments i els equipaments necessaris? De què serveixen tots aquests projectes?

Tots sabem, perquè se'n parla molt i és molt coneguda la frase, que: “*no hem de donar el peix, sinó que hem d'ensenyar a pescar*”; però malgrat tot, seguim fent projectes quantitius o assistencials, en comptes de fer projectes qualitatius o conscientitzadors; continuem enviant grans quantitats de diners a no sabem qui i sense saber quina utilitat tindran; continuem, en definitiva, creant la dependència dels països pobres envers els rics, impedit-los la seva possibilitat de desenvolupar-se per sí sols. Però, és evident, que a la nostra societat globalitzada no l'interessa que es desenvolupin per sí sols, perquè, aleshores, les fàbriques de les grans marques comercials, on s'ubicarien? On trobarien mà d'obra tan *econòmica*? D'on trauríem el tan valorat petroli a tan baix preu? Així, doncs, no és que els que realitzen projectes per al desenvolupament no siguin conscients d'aquesta dependència que creen entre les societats subdesenvolupades, sinó que en són del tot conscients, i és precisament per això que realitzen els projectes que realitzen als llocs on els realitzen; d'aquesta manera s'asseguren la seva posició en la societat local.

Un altre perill que corren els projectes de cooperació, i que és molt freqüent en els països pobres, és que s'acaba caient en paternalismes; és a dir, que els projectes s'acaben convertint en les respostes que la societat del país afectat hauria de trobar per sí sol. La cooperació internacional acaba substituint la tasca i les responsabilitats del poble subdesenvolupat: se'ls donen aliments, se'ls fan cases, se'ls reclamen els drets – des de determinats sectors de la població, no de tots – i, en definitiva, se'ls resolen tots els problemes a curt termini. Això provoca que les persones receptors dels projectes es vagin repenjan cada vegada més d'aquestes ajudes i arribi un moment que ni s'esforcin per aconseguir el que necessiten i el que els pertoca; es limiten, doncs, a esperar-se asseguts a que els arribi el projecte japonès que els farà el pont, el projecte alemany que els construirà la casa, o al projecte italià que els farà la latrina.

Una vegada, en un petita comunitat del nord de Nicaragua, un camperol em feia la següent reflexió: “*mire, yo llevo trabajando toda mi vida para construirme esta pequeña casita hecha con lodo y ramas, y esa otra familia, sin trabajar y sin mover un dedo, tiene esa gran casa hecha con buenos materiales porque se la regaló un*

proyecto....(aah saber de que país...)". I és que, amb totes aquestes ajudes, el que hem aconseguit ha estat crear una actitud passiva entre la població dels països pobres, una actitud de pensar: no cal que m'esforci per alguna cosa, si igualment hi haurà algú que me la donarà feta. I així hem anat provocant una resignació, una passivitat, un silenci entre aquesta població, que ja no es mou ni lluita per aconseguir la seva dignitat com a persones, sinó que s'espera a que algú, amb molt *bona fe*, els ho doni i faci tot.

La conclusió que podem extreure de totes aquestes reflexions és que hem d'acabar amb les ajudes que s'estan portant a terme actualment, que no són més que ajudes que creen dependència i una actitud d'inferioritat dels països pobres envers els rics. El que hem de fer és promoure una vertadera transformació social, a partir de la conscienciació de tothom, de l'assumpció de les responsabilitats que li pertocuen a cada persona, organisme i institució del món; hem de provocar un canvi, però un canvi qualitatiu que tingui resultats reals en la vida de les persones, especialment entre la població que viu entre la misèria i la privació de drets. Hem d'acabar amb la cobdícia i l'egoisme al món, i fer veure a tothom que un altre món és possible, que hem de buscar les arrels dels problemes i trobar les solucions que permetran, per fi, viure en un món més just i més digne per a tothom. Aquest pot semblar un ideal utòpic, però res és impossible. Només cal mirar la història de la humanitat, la nostra història, i veure que hem sigut capaços d'aconseguir canvis, més petits o més grans, però canvis que ens han anat fent evolucionar. El món està en moviment, i mentre hi hagi vida hi haurà evolució; per tant, hem de guiar aquesta evolució cap a on nosaltres, tots, vulguem arribar: un món de tots i per tots. Aquest canvi és lent, evidentment, però les lluites són un llarg camí per recórrer amb il·lusió i empena, i no podem perdre mai l'esperança.

Hi ha, però, un dilema en la cooperació internacional. A mi aquest dilema em va sorgir quan vaig conèixer en Dieguito, un veí de Palacagüina. En Dieguito té set anys i un cos que n'aparenta cinc; no té pares, només un germà i una àvia, i viuen tots tres en una casa, regalada per un agermanament, on no tenen llum ni aigua. En Dieguito no va a l'escola perquè no té sabates, i no creix perquè normalment només menja un o dos cops al dia, depenent de la generositat dels veïns. Es passa el dia demanant a la parada d'autobusos del poble on més o menys es fa el seu sou – gràcies al gran altruisme i generositat que caracteritza a les persones pobres –, el qual ajuda a la subsistència de la família – la seva àvia és massa gran per treballar i el seu germà es dedica a embetumar sabates al carrer, un dels oficis més estès al país i que dona més feina, però que no té guanys gaire significatius -. Cada dia quan em trobava en Dieguito em deia: "*Española,*

*deme un peso**?”. Jo no li vaig donar mai; un dels motius era que si li donava un *peso* al Dieguito, al cap de cinc minuts tindria a tots els nens del veïnat – que no són pocs – demanant-me *pesos*, i, com li puc donar un *peso* a un i negar-li a l'altre? L'altre motiu és que si avui li donava un *peso*, demà me'n demanaria un altre, i demà passat un altre...i s'acostumaria a que la *española* li donés un *peso*, i ja no s'hauria de preocupar més per aconseguir el seu sou; i quan marxés jo, ja hi hauria alguna altre *chela* que li donaria. Així, estaria afavorint la dependència d'en Dieguito envers les persones que, al veure'l amb aquells ulls demanant-li un *peso* – que al cap i a la fi no són més que deu pessetes...-, se'ls trencaria el cor i no es podrien negar a donar-li. I així, en Dieguito aniria trampejant d'un a l'altre i mai es pararia a pensar en que ha de ser ell que s'ha de guanyar els *pesos*, que ha de ser ell que es preocupi per guanyar el que es mereix, que si la *española* té dret a tenir diners, a tenir una formació, una casa, etc., ell també en té dret, perquè és tan persona com qualsevol altre. D'aquesta manera, hauríem impedit el desenvolupament del Dieguito, hauríem privat a una vida els seus drets, hauríem tapat un forat més, hauríem perpetuat el sistema; i això és el que no hem ni podem fer. Però, per altra banda, quan en Dieguito em demanava el *peso*, jo li preguntava: “*Dieguito, qué has almorzado hoy?*” “*nada*”, em responia; “*I qué has desayunado?*” “*nada*”. Evidentment, a qualsevol persona se li trenca el cor al sentir aquelles paraules pronunciades per un nen petit desnudit, brut, descalç i amb la roba esparracada. D'aquí sorgeix el dilema de la cooperació: hem d'evitar donar ajudes des del primer món que creïn dependències, el que s'ha de fer és una transformació social que canviï el sistema; però, mentre no arriba aquest canvi, hem de deixar morir de gana a les persones? Jo de moment no he trobat resposta a aquesta pregunta...la deixo a l'aire per si algú pot aportar alguna solució, tot i que moltes vegades no podem trobar respostes absolutes en un món tan complex com el nostre.

Un altre inconvenient que sorgeix de la cooperació internacional és que, a més de crear dependències, a més de desviar l'atenció als reals problemes de la humanitat i a les causes de la injustícia, a més de tot això, els diners i les ajudes que s'envien des d'aquí el que fan no és res més que tapar els forats de l'estat receptor i, en conseqüència, que aquests retallin els pressupostos en infraestructures, educació, sanitat, etc. Els governs ja no s'han de gastar els diners de l'estat en el desenvolupament del país i, per tant, es poden permetre el luxe d'apujar els sous als diputats, al president i als

* *Peso* és com s'anomena popularment al *córdoba*, moneda oficial de Nicaragua. Un peso equival a deu de les antigues pessetes.

alts càrrecs del sistema. I és que, per què invertir en arreglar les carreteres que van de Palacagüina a San Juan del Río Coco, si els coreans ja ens els estan asfaltant? Per què invertir en sanitat, si un o dos cops l'any venen Metges Sense Fronteres i curen a la nostra població? Per què invertir en el CDI d'Ocotil (*Centro de Desarrollo Infantil*), si els alemanys ja els donen una subvenció cada any? Per què, si ho podem invertir en millorar la situació dels grans funcionaris públics? – i dic *grans*, perquè la situació dels mestres, metges, etc. cada dia és més precària -. Però, què passarà si un dia els alemanys decideixen tallar les subvencions als d'Ocotil, cosa que va passar l'any passat? Doncs que el CDI haurà de tancar les seves portes i tots els nens que acull actualment tornaran al carrer a passar gana.

Hem de valorar, doncs, i estudiar bé quin és el tipus d'ajuda que hem de fer, a qui l'hem d'adreçar i, el més important, quines repercussions tindrà; perquè, encara que a primera vista sembli que tindran efectes positius, a llarg termini no deixen de ser una eina que ajuda als governs corruptes a enriquir-se cada dia més, que ajuda a les potències mundials a mantenir el seu control sobre el món, i, el pitjor de tot, que no ajuda a les persones afectades a desenvolupar les seves capacitats i a reclamar els seus drets.

Tot i això, no hem ni podem ser tan fatalistes, i seria injust negar que existeixen moltes persones que, a títol personal o col·lectiu, conscients de la transgressió dels drets humans que s'està produint actualment entre la majoria de la població mundial, lluiten per crear projectes que sí donin resposta a les necessitats reals del món, tot i que en la mesura que els és possible, ja que tenen les competències molt limitades pels dominants del planeta. Considero, però, que la cooperació internacional, especialment entre aquest tipus de persones que realment tenen la intenció d'ajudar i no de treure's uns beneficis econòmics, hauria d'anar encarada, no a crear vincles de dependència entre els països pobres envers els rics, sinó a crear vincles d'ajuda, de suport, de motivació, de lluita conjunta. Des d'aquí s'ha de col·laborar, donar suport als d'allà, tant a nivell de recursos humans – participant com a cooperants durant un temps específic – com a nivell de recursos econòmics – col·laborant amb els materials i infraestructures que necessitin per desenvolupar la tasca que estiguin portant a terme -; però el que no podem fer mai és substituir-los en el seu procés de desenvolupament. Ells han de fer els projectes, les campanyes, etc., conscients de que només són ells els qui tenen la capacitat de lluitar pels seus drets. Des d'aquí només podem reforçar la seva tasca, motivar-los, fer-los veure que no estan sols en la lluita, i proporcionar-los els recursos que els siguin

necessaris i que ells per sí sols no puguin aconseguir. Per exemple, en el cas que es vulguin ajuntar un col·lectiu per crear un centre mèdic alternatiu al sistema sanitari oficial per tal de donar resposta a les persones que no poden gaudir d'assistència mèdica, doncs el que es pot fer és ajudar-los econòmicament en la construcció del centre, col·laborar puntualment fent-los capacitacions, treballar conjuntament amb ells, etc. En aquest cas, la construcció d'un centre de salut estarà ajudant a un col·lectiu de persones organitzades d'allà que pretenen millorar la situació de la població de les seves comunitats. Així, doncs, la creació d'una infraestructura tindrà una finalitat concreta, ja que a darrera hi haurà un munt de persones interessades en donar-li continuïtat, en utilitzar-lo, en treure'n un profit. Crear un centre de salut sense ningú darrera que te n'asseguri el funcionament, només creant la infraestructura en sí i marxant del territori, no té cap tipus de sentit – que és el que passa molts cops -, i, per tant, no dona respostes a cap sector de la societat. Així, doncs, el millor tipus de cooperació internacional, des del meu punt de vista, és aquell que col·labora i participa en projectes creats per associacions, organismes, etc. que han nascut entre la societat civil del mateix país, ja que són els que realment coneixen els projectes que necessiten, a quins sectors de la població s'han d'adreçar, com ho han de fer, quin llenguatge han de parlar, etc. No s'han de crear, per tant, organismes des d'aquí que elaborin projectes abstractes – perquè no coneixen el territori, la gent, les necessitats, etc. – que a la llarga no tenen continuïtat i no acaben pal·liant cap de les vertaderes mancances de la població. Un dels motius pels quals valoro com a molt positiva la meua participació en la Campanya d'Alfabetització a Palacagüina, és el fet que la direcció tècnica la duia a terme l'AEPCFA, un organisme creat per persones de Nicaragua amb una clara consciència de que són ells les peces claus per a la transformació de la situació del seu país, i que nosaltres, des de fora, només els donem l'empenta, la motivació i els recursos econòmics que els fan falta per a aconseguir aquest canvi.

Hi ha, però, un altre factor positiu en la cooperació internacional, referent a la possibilitat que s'ofereix als joves de participar *in situ* en els projectes; jo diria que és el factor més positiu i el més necessari: es tracta de la conscienciació. Considero que l'objectiu principal de la cooperació internacional ha d'anar encaminat a crear consciència, especialment entre els joves que tenen l'oportunitat de veure, viure i conèixer un país subdesenvolupat. S'ha de conscienciar als joves, als adults i als nens, de que el tercer món existeix, que no és un invent dels mitjans de comunicació; s'ha de conscienciar respecte a la situació en que es troba gran part de la població mundial,

respecte a la diferència de nivell de vida que existeix entre els països rics i els pobres. S'ha de conscienciar i fer veure a tothom l'important paper que juguem com a persones per tal de provocar canvis; encara que a vegades puguem pensar que la nostra petita opinió no influeix en un món tan gran com el nostre, ens equivoquem. Nosaltres som una peça, petita, però peça, d'un gran trencaclosques, i el nostre paper pot ser significatiu i imprescindible per a produir canvis. Mentre no ens adonem que ens hem convertit en còmplices d'aquest injust sistema econòmic i polític mundial que no fa més que crear desigualtats, no podem provocar cap canvi, al contrari, continuarem aprovant-lo en silenci. Quan ens adonem de que la nostra petita veu, quan s'ajunti amb totes les petites veus del món podrà fer un gran crit, serà llavors que podem demanar justícia. Hem de ser conscients i fer conscients als que ens envolten, de que el nostre benestar és el malestar dels altres; de que si podem tenir tantes coses i a tan baix preu, és perquè darrera hi ha persones, nens, que treballen explotats per grans empresaris; hem de ser conscients de que el sistema polític i econòmic que governa el món no pretén altra cosa que enriquir-se progressivament a costa dels més pobres. La cooperació internacional, doncs, hauria de servir, no per voler fer grans projectes que canviïn la vida a les persones i, no cal enganyar-nos, per netejar algunes consciències, sinó que hauria de servir per crear consciència entre les persones que cooperen de que la feina no la tenen al país on van a col·laborar, sinó que la feina la tenen a casa seva, amb la seva família, amb els seus amics, companys, etc.; tenen la feina de fer-los veure quines són les vertaderes causes de la pobresa al món, qui provoca realment les desigualtats del planeta i quin paper hauríem de jugar tots plegats per posar fi a aquesta situació, la qual només es podrà acabar quan plantem cara a aquestes polítiques i economies de les desigualtats; quan diguem no a la globalització, quan diguem no a l'explotació laboral i infantil, quan diguem no al nostre benestar pel malestar dels demés, i quan diem sí al benestar i igualtat de tots. Hem de veure i fer veure que junts podem canviar el món, que la nostra lluita, unida a la dels pobles pobres, és la que podrà aconseguir una transformació mundial, que atorgarà, per fi, els mateixos drets a tothom. Aquesta lluita pot semblar utòpica, però és possible. La utopia és sempre la mare de totes les lluites; o és que no va ser gràcies a la utopia que es va alliberar Nicaragua de tants anys de dictadura? Va ser gràcies a la utopia de militants i guerrillers sandinistes que van somniar que el seu poble algun dia podria ser alliberat de la llarga i cruel dictadura de Somoza. Aquest només és un petit exemple, dels molts que han existit al llarg de la història, de persones utòpiques i somniadores que amb el seu esforç van

aconseguir provocar algun canvi en la vida de la humanitat. Així, doncs, el que cal és la consciència, el compromís, la utopia i la lluita de tothom, i junts podrem aconseguir canviar el món.

Existeix, però, un problema que dificulta aquesta utopia, aquesta lluita: la dinàmica de la societat està pensada, evidentment per les persones que ens dominen a nosaltres i al món, per crear el que s'anomena *l'idiota col·lectiu*; és a dir, que els sistema de govern mundial crea dinàmiques per adormir les consciències de les persones, per anul·lar-los l'esperit crític, per convertir-los en ramats de persones que van seguint el que *algú* – des del poder – els guia i els marca. Això s'aconsegueix a través d'una cultura del consumisme, de la passivitat, de la resignació, propugnada pels cada vegada més estesos mitjans de comunicació, per la societat del consum, pel sistema educatiu, que només pretén transmetre molts coneixements i no bons coneixements, i, en definitiva, des de tots i cada un dels àmbits de la vida de les persones. Ja no es propugna una capacitat crítica, un pensament lliure i entenedor del món, sinó que, molt subtilment, s'anul·len aquestes capacitats per donar lloc al conformisme, a la passivitat, a les modes, al consumisme; i tot això desemboca en societats com la nostra, on la gent al tenir-ho tot, al tenir totes les necessitats bàsiques cobertes, ja no es preocupa de res, bé, es preocupa per coses superficials: la imatge, el pes, etc., etc.; ens hem convertit, doncs, en societats despreocupades per les necessitats del món, per la lluita de drets i de llibertats, per la lluita de la igualtat entre les persones. Evidentment, en un context com aquest, les persones amb una mica de consciència social van quedant arraconades, amagades, sense veu...; se les anul·la dins la societat, són considerades idealistes, que *viuen en un núvol*, i que *han de tocar de peus a terra*.... I és que gent així no interessa. No interessa als amos del món, perquè fer veure i conscienciar sobre les injustícies que existeixen actualment en totes les societats del món per tal d'eradicar-les i per tal d'aconseguir els drets de tothom, els faria perdre el poder i el control del planeta; per això, països com els Estats Units, davant el naixement de qualsevol grup o col·lectiu que tingui la intenció de lluitar per la justícia al món, creen altres grups, modes, o qualsevol altra cosa per acabar amb aquests *propagadors*. Seria el cas, per exemple, de la *contrarevolució* a Nicaragua després del triomf sandinista al país.

Però, no ens hem d'enganyar, i hem de ser conscients que tampoc interessa aquesta gent crítica en la societat als mateixos membres de la societat, ja que el que reclamen aquests *utòpics* és molt *maco* i molt digne, però costa molt d'aconseguir. I les

persones de les societats benestants es regeixen per la *lleï del mínim esforç*, el que vol dir que fan les coses que menor esforç els suposa; per tant, és millor quedar-se a casa mirant programes de premsa rosa, que sortir al carrer a reclamar una cosa que és de tots i que ens és negada. Així, doncs, moltes vegades, i jo mateixa n'he conegut diversos casos, molts joves van a països com Nicaragua, veuen la situació en que es troba el país, viuen amb la seva població en unes condicions ínfimes, es van fent conscients de que cal un canvi, de que és necessari lluitar per la dignitat d'aquestes persones, pel seu benestar, que cal que tots en siguem conscients i ens comprometem amb aquesta causa...i somnien en l'altre món possible; però quan tornen a casa seva, el sistema, la societat, els va empetitint, els ofega, silencia la seva veu; els va fent creure que tots els ideals no són més que això: ideals, i que són impossibles d'aconseguir. La societat va fent caure de nou a la persona en la roda de les societats consumistes i desenvolupades que dirigeixen el món. Així, una persona conscient, compromesa i lluitadora, que torna d'un país amb moltes ganes de fer coses, d'involucrar a moltes persones i de, en definitiva, voler canviar el món, quan arriba una altra vegada al país desenvolupat, mica en mica, va perdent l'esperança i la il·lusió per culpa de la gent que l'envolta, del sistema polític, econòmic i social que dirigeix el seu país, i es va tornant a poc a poc una persona resignada, silenciosa..., una víctima més de les societats neoliberals.

Enmig de tot aquest caos, enmig de tots aquests factors que fan visible que la cooperació internacional no és quelcom tan bo com podíem haver pensat al principi, i en vistes de que és necessari un canvi, la pregunta que ens hem de fer és: quina és la millor manera d'ajudar a les persones del tercer món? Com els podem donar suport? Què els podem aportar per tal d'ajudar-los en la seva lluita per al desenvolupament? La resposta que considero més vàlida, des del meu punt de vista i des de la meva experiència, és que amb el que més els podem ajudar és retornant-los el dret a la *paraula*. L'alfabetització és la resposta, és la clau per al desenvolupament de les persones i dels països pobres. Ensenyar a llegir i escriure és el pilar bàsic, l'eina imprescindible per aconseguir uns drets i una vida digne.

Però no tota l'alfabetització és vàlida per a la consecució d'aquests objectius; l'alfabetització necessària és l'alfabetització que doni les eines a les persones per llegir el món que els envolta, per entendre'l i per poder moure's en ell. No ha de ser un aprenentatge memorístic de conceptes, que és el tipus d'educació més freqüent en totes les societats de món tant en les desenvolupades com en les subdesenvolupades, sinó que han de ser aprenentatges que donin respostes a les necessitats reals de les persones, que

resolguin els seus problemes, els seus interrogants, que es basin en la seva realitat i ajudin a entendre-la. Aquesta alfabetització ha de ser una alfabetització alliberadora, que ajudi a les persones a trobar els mecanismes per poder desenvolupar-se dignament com a persones i com a societat, que els ajudi a aconseguir els drets i el respecte que es mereixen; una alfabetització que, en definitiva, els tregui de la foscor i de l'opressió en que es troben per poder aconseguir la clau que els obri la porta al món.

Però, aquesta alfabetització alliberadora, com es fa evident, no la portaran a terme els governs, els sistemes educatius públics, ja que són els que precisament mantenen a les persones subordinades i oprimides; el tipus d'educació que cal és una educació d'esquerres, del poble, que sorgeixi entre les persones conscients de les desigualtats al món i de la necessitat de lluitar contra aquestes injustícies. Així, doncs, podem dir que l'alfabetització, i l'educació en general, tenen color polític. I, precisament perquè tenen color polític, són utilitzats com a eina de control i de domini del món. Els governs de dretes, els que regnen actualment al planeta, són els primers productors d'analfabets: creen sistemes educatius incompetents, subtilment privatitzats, que en comptes de formar a les persones, fabriquen analfabets, que són el producte necessari per a la perpetuació d'aquest injust sistema econòmic i de desigualtats que hi ha al món. Per tant, mentre hi hagi analfabetisme, mentre les persones no puguin llegir el món, no podrà existir el desenvolupament; en el moment en que les persones s'alfabetitzin, tindran l'eina clau per a la seva alliberació

Els projectes de cooperació internacional, doncs, han d'anar encarats a reclamar una educació per a tothom, han de donar suport als projectes d'educació i alfabetització que atorguin el dret a la *paraula* a les persones i que lluitin en contra de la pedagogia capitalista i a favor de la pedagogia popular, que és la que realment donarà resposta a les vertaderes necessitats de la humanitat. Aquesta pedagogia popular no la podem dur a terme nosaltres, que no formem part de la realitat d'aquests països empobrits; nosaltres només els podem aportar els recursos econòmics que els facin falta i, principalment, els recursos humans que els motivin, donin suport, ajuda, i tot el que els faci falta, per a assolir els seus objectius.

Aquesta pedagogia popular l'han de dur a terme les mateixes persones que viuen en el territori, ja que han de ser conscients que només ells podran salvar a la seva gent i podran aconseguir el seu desenvolupament; només ells podran alfabetitzar a la seva població per tal de que puguin llegir el món, ja que només ells coneixen les seves necessitats reals, parlen un mateix llenguatge, tenen les mateixes motivacions, etc.

Només el pobre alfabetitza al pobre; els rics l'únic que fan és aprofitar-se'n, mantenir-lo callat, explotat, resignat. Nosaltres, des dels països rics el que hem de fer és potenciar l'alfabetització com a eina indispensable d'alliberació dels pobles; aprofitar la nostra situació per ajudar i crear mecanismes que potenciïn i facilitin aquests projectes; i, el més important, motivar i engrescar a aquestes persones, fer-los veure que no estan sols en la lluita, i fer-los somniar en l'altre món possible, un món on ells, per fi, també hi tindran cabuda, la cabuda que es mereixen.

Així, doncs, per no convertir la cooperació internacional en una eina de domini dels rics envers els pobres, perquè no sigui utilitzada com a refugi dels governs corruptes i incompetents, i perquè no caigui en paternalismes, el millor projecte que es pot realitzar des del *nord* per ajudar al desenvolupament i la igualtat del *sud*, és un projecte d'alfabetització, que atorgui el dret a l'educació a totes les persones del món. L'alfabetització, doncs, ha de ser l'eina que ens ajudi a alliberar els pobles, i no l'eina de destrucció massiva de les persones vulnerables del món. I per poder acabar amb els analfabetismes al món, tan als països rics com als pobres, el primer que s'ha de fer és substituir la pedagogia capitalista que domina actualment arreu i que prohibeix el dret a l'educació a una gran part de la població mundial, i implantar una nova pedagogia: una pedagogia popular, on el poble eduqui el poble, i que ho faci sense cap més interès que el de lluitar per al desenvolupament i la millora de la situació de vida de totes les persones del món. Així, quan totes les persones gaudeixin del dret a la *paraula* i puguin, per fi, llegir el món i formar-ne part, haurem posat fil a l'agulla per al desenvolupament d'aquests pobles, els quals ja tindran la capacitat de lluitar i aconseguir els seus drets i la seva dignitat. Un cop això sigui possible, haurem acabat amb les desigualtats nord-sud i haurem aconseguit el benestar que totes les persones del món es mereixen. Així, haurem pogut resoldre molts dels problemes que estan podrint actualment el nostre petit món, l'únic, com la fam, la misèria, l'explotació, l'emigració...Podrem dir, ja, que l'*altre món* ha estat possible. Sóc massa somiatruïtes?

“Y mañana las rosas no tendrán espinas” (Orlando Pineda Flores)

8. CONCLUSIONS; SOBRE LA VERITABLE I VOLGUDA FINALITAT D'AQUEST TREBALL

Tots els treballs, estudis, investigacions..., tots els documents, textos, novel·les, memòries...tot el que s'escriu, s'escriu amb alguna intencionalitat, amb algun objectiu. Les investigacions s'escriuen per donar a conèixer algun descobriment, algun treball científic que ha aportat nous coneixements; les novel·les s'escriuen per entretenir, per emocionar, per transportar a la persona a un altre món totalment diferent al seu on es viuen aventures i experiències a vegades fantàstiques; les cartes s'escriuen per saludar, felicitar, donar alguna notícia a un conegut, amic, familiar, etc.. Aquest treball, a part de ser elaborat per a obtenir un títol, ha estat pensat per a donar respostes als dubtes i inquietuds que tants joves presenten quan van a participar en un país com és Nicaragua i en un projecte d'alfabetització com els que realitza l'AEPCFA.

Hi ha coses que s'escriuen i queden oblidades en calaixos o prestatges plens de pols; n'hi ha d'altres, en canvi, que per la importància que se'ls atorga no pararan mai quietes. Una revista de moda on hi aparegui una dieta amb la que puguis perdre cinc quilos a la setmana, seria un bon exemple d'aquest segon cas; o un *Premi Nobel*, llibre que, tot i que pogués ser molt dolent, es ven cada dia més i és llegit per la majoria de persones a les que els agrada la lectura, només pel fet que d'haver-se-li atorgat un premi i ser considerat un dels millors llibres escrits aquell any; mentrestant, una altra novel·la molt més bona, al no haver rebut cap premi ni ser d'un autor conegut, s'estarà morint de fàstic en una llibreria on tothom preferirà el llibre del títol amb més renom. Així, les coses es llegeixen si hi ha un interès de que es llegeixin, de que es publiquin, de que estiguin de moda.

Aquest treball no és un projecte econòmic o empresarial que doni els secrets per fer-te milionari en dues setmanes, ni és un projecte tècnic on s'expliqui com construir vehicles a baix cost que puguin funcionar sense benzina; ni tampoc és un manual per educar als fills i que no et surtin rebels ni malcriats. Simplement és un petit manual, elaborat a partir de l'experiència, que pretén resoldre prèviament i per escrit tots aquells dubtes i inquietuds que tants i tantes brigadistes em van consultar durant la col·laboració conjunta en la *Campanya d'Alfabetització a Palacagüina*. Però aquest manual mai podrà ser publicat per a poder oferir-lo als joves que durant els pròxims anys vagin a participar en les campanyes similars. Mai es podrà posar a l'abast del públic, de totes aquelles persones que, potser si se'n assabentessin bé i poguessin conèixer aquest tipus

de projectes, es decidirien a desplaçar-se fins al lloc en concret per col·laborar-hi. I el motiu d'això és ben senzill: el contingut d'aquest manual no interessa.

A les persones que sí que els interessa i que els podria ser vital un document d'aquestes característiques, són les persones que no tenen els recursos econòmics necessaris gairebé ni per fer-se'n una còpia per a ells mateixos. I això és degut a que és un manual que va adreçat al desenvolupament dels pobres, i als pobres només els ajuden els pobres. Als rics, com ja s'ha anat deixant clar al llarg de tot el treball, no els interessa el desenvolupament del pobre, per això projectes que puguin ajudar al seu progrés no els interessin, ben al contrari, els han d'aniquilar.

Així, doncs, aquest projecte que tens entre les mans ha estat elaborat a partir de l'experiència de treball durant set mesos en una Campanya d'Alfabetització a Nicaragua, i ha nascut amb la intenció de potenciar i millorar la col·laboració de persones d'altres països del món en aquestes campanyes, per tal de que el procés d'alfabetització sigui més fàcil i eficaç. Però, com que l'alfabetització pressuposa progrés per al pobre, i el progrés per al pobre no interessa als que tenen els recursos, aquest projecte no rebrà mai els recursos necessaris per a ser difós, perquè als que els tenen no els interessa que el poble s'alfabetitzi, ja que això voldria dir que el pobre podria desenvolupar-se i ells podrien perdre el poder i el domini que tenen sobre el món.

Però estic segura que quan les pròximes estudiants d'Educació Social de la Universitat de Girona sol·licitin d'anar a fer el *pràcticum* a Nicaragua per col·laborar en la Campanya d'Alfabetització que l'AEPCFA estigui portant a terme en aquell moment, molt probablement en Sebas Parra els recomanarà la lectura dels llibres d'Orlando Pineda, d'alguns llibres de la revolució Nicaragüenca i, a més, el document que *una alumna va fer pel seu Treball de Fi de Carrera*. Quan l'AEPCFA Barcelona i l'Institut La Mallola d'Esplugues organitzin les seves nombroses brigades per anar a col·laborar tot l'estiu amb l'associació amb la que fa tants anys que col·laboren, en Genis i la Tina realitzaran alguna de les seves capacitacions als nois i noies a partir del document que *una brigadista que van conèixer a Nicaragua els ha passat*. Quan a l'AEPCFA de Managua arribi un noi, una noia, un adult...algú estranger que s'ofereixi a participar amb ells, l'Orlando, l'Adrián i en Memo els faran les capacitacions pertinents i, quan acabin, els deixaran un plec de fulls que ells no hauran pogut llegir per estar escrits en

una llengua desconeguda, però els diran que s'ho llegeixin perquè estarà escrit per *una muchacha que conoció bien el proceso en Palacagüina y que escribió todo lo que vivió y aprendió*. I així, de mica en mica, a través del que es coneix com el *boca a boca*, que a vegades té més poder i més capacitat de divulgació que els mitjans de comunicació més importants, s'anirà estenent aquest petit treball, creat precisament per a ajudar a aquelles persones solidaries que participen desinteressadament amb una causa tan digne.

Amb tot això no he pretès dir que em faria feliç la publicació d'aquest treball, ni molt menys! Ni tampoc que em vulgui fer famosa venent llibres; molt al contrari (tan bé que es viu en l'anonimat...). Sols reflexiono sobre el sistema mundial que tenim muntat actualment, que fa famós el que més li convé - gràcies al control que té sobre els mitjans de comunicació - i que trepitja tot el que no li interessa. I un projecte que difongui tècniques per a facilitar la participació de joves internacionalistes en campanyes de desenvolupament als països pobres, no els convé. No els convé que es publiqui un document on es donin les eines per alfabetitzar i alliberar a un poble oprimat, ni que es conscienciï als joves de la necessitat de l'alfabetització per al progrés de la humanitat; tot això no els convé. És per això que s'inventen mecanismes i dinàmiques per tal que aquest tipus de projectes no siguin res més que *treballets* fets per universitaris utòpics, que quedaran per sempre més oblidats en una biblioteca on, qui sap si algun dia, algun universitari que tingui que fer un treball similar se'l mirarà per copiar-se'l.

He de dir, però, que jo seré feliç quan sàpiga que aquest document se l'han pogut llegir els joves que vagin a participar el pròxim any a Niquinohomo, municipi on s'està iniciant actualment una campanya d'alfabetització; o els joves que hi vagin d'aquí dos, tres, quatre anys...Seré feliç quan se'l puguin llegir i els pugui ser útil per al desenvolupament de la seva tasca. Seré feliç quan, gràcies a aquest document, algú s'acabi decidint en participar en el projecte, o s'acabi enamorant de l'alfabetització i es converteixi en militant de la causa. Seré feliç quan aconseguixi *enamorar* als joves, als adults i als nens en aquest projecte; quan s'*enamorin* de l'alfabetització i de Nicaragua; quan s'enamorin de l'AEPCFA i dels seus membres; dels camperols i camperoles de Nicaragua, dels seus nens; dels *fríjoles*, l'*arròs* i el *maíz*. Seré feliç quan tothom lluiti amb un quadern i un llapis a la mà i aconseguim, plegats, acabar amb l'analfabetisme de Nicaragua, d'Amèrica i del món, tal i com ho vam aconseguir fer a Palacagüina amb la unió, la força i l'amor de tots plegats. Seré feliç quan tothom s'*enamori* de la vida i de

les persones, com he tingut l'oportunitat de fer-ho jo. Només així, quan el món sigui ple d'amor, podrem aconseguir la igualtat, perquè tots estimarem la vida i a les persones, i lluitarem junts pel bé comú. Només amb amor aconseguirem un món sense divisions, sense rics i pobres, sense opressors i oprimits; només així aconseguirem el tant esmentat i somniat *altre món possible*. I és així com jo seré feliç; i no només jo, sinó també tu, i ells, i els altres; tots. Tindrem un món on per fi tots podrem ser feliços.

*“El hombre no debe amar sólo a los suyos,
porque nunca sería feliz,
y la felicidad consiste en hacer felices a los demás.”*
(Orlando Pineda Flores)

9. FONTS DE DOCUMENTACIÓ:

BIBLIOGRAFIA:

- ANDER-EGG, Ezequiel (2000): *Metodología y práctica del desarrollo de la comunidad, El método del desarrollo de la comunidad* (número 2), Grupo Editorial Lumen, Buenos Aires.
- BARCENA, I. Et al. (2000): *Desarrollo Sostenible: Un concepto plémico*, Universidad del País Vasco, Bilbao.
- CAZALLA, Caty (2000): *La maternidad en Nicaragua*, Universitat de Girona, Col·lecció Educació Social: E/S. 8, Girona.
- COLOM, Antoni (2000): *Desarrollo sostenible y educación para el desarrollo*, Ed, Octaedro, Barcelona.

- FREIRE, Paulo (1997): *A la sombra de este árbol*, El Roure, Barcelona.
- JIMÉNEZ, Francesc (1999): *Violència intrafamiliar. Els maltractaments i abusos sexuals a Nicaragua*, Universitat de Girona, Col·lecció Educació Social: E/S. 5, Girona.
- KLOMBERG, Theo (2004): *Algo más que un beso. En camino con el pueblo de Sandino*, Managua.
- PINEDA, Orlando (1988): *Y se ensuciaron las manos*, Centre Unesco de Catalunya, Barcelona.
- PINEDA, Orlando (1990): *La montaña me enseñó a ser maestro*, Diputación Porvvincial de Cádiz, Cádiz.
- PINEDA, Orlando (1999): *La Pedagogía del Amor en Nicaragua*, AEPCFA, Barcelona.

DOCUMENTACIÓ NO PUBLICADA:

- CASADEVALL, Sílvia (2002): *El futur hipotecat, trencant el silenci (L'explotació infantil)*, Treball de fi de carrera d'Educació Social, Girona.
- ESCUDÉ, Ester (2003): *Salut, autoestima i gènere*, Treball de fi de carrera d'Educació Social, Girona.
- ESTRUCH, Marta (2002): *Què representa néixer nena a Nicaragua?* Treball de fi de carrera d'Educació Social, Girona.
- FONTBONA, Margi (2003): *Convivre i aprendre*, Treball de fi de carrera d'Educació Social, Girona.
- JUANOLA, Àlex (2002): *Desenvolupament Comunitari. Teoria i pràctica d'una intervenció socioeducativa*, Treball de fi de carrera d'Educació Social, Girona.
- MALO, Merche (2000): *Nacer en la pobreza, crecer en la violencia, sobrevivir en la explotación*, Treball de fi de carrera d'Educació Social, Girona.

- VILA PIELLA, Lluís (2001): *L'educació popular a Llatinoamèrica. Una aproximació pedagògica, política i social. La influència de Paulo Freire*, Treball de fi de carrera d'Educació Social, Girona.
- ZARO, Natàlia (2001): *La Escuelita*, Treball de fi de carrera d'Educació Social, Girona.
- PUIG, Emili (2001): *Psicopedagogia per a la sostenibilitat: principis i orientacions psicopedagògiques en el marc de l'educació per a la sostenibilitat*, Treball de pràcticum de Psicopedagogia.

REVISTES:

- IDEES: REVISTA DE TEMES CONTEMPORANIS, num.2. (1999): *La sostenibilitat, o el futur possible*, Publicacions de la Generalitat, Barcelona.

PAGINES WEB:

- <http://www.xtec.es>
Autor: Xarxa Temàtica Educativa de Catalunya
- <http://web.amnesty.org>
Autor: Amnistia Internacional
- <http://lnweb18.worldbank.org>
Autor: Banc Mundial
- <http://www.unicef.org>
Autor: UNICEF
- <http://www.solidaries.org>
- <http://fced.udg.es>
Autor: Universitat de Girona
- <http://www.manosunidas.org>

Autor: Mans Unides

- <http://www.fsln.org.ni>

Autor: Frente Sandinista de Liberación Nacional

- <http://www.sandinovive.org>

Autor: Sandino Vive

- <http://www.elnuevodiario.com.ni>

Autor: El Nuevo Diario

L'analfabetisme és un problema que va en augment en totes les societats del món. En un sistema polític i econòmic com el que regna actualment el nostre món globalitzat, aquest analfabetisme s'empra com a eina de domini i de control de les riqueses i del planeta.

Malgrat tot, encara existeixen persones humils que treballen per a l'alliberació dels seus pobles; seria el cas de la *Asociación de Educación Popular Carlos Fonseca Amador*, associació nicaragüenca que lluita per a la implantació d'un model pedagògic del poble i pel poble, la *Pedagogía del Amor*, amb el qual pretenen eradicar l'analfabetisme de diferents municipis, per així, poc a poc, acabar amb l'analfabetisme de tot Nicaragua.

Aquest treball pretén ser la memòria de la darrera campanya d'alfabetització que va portar a terme l'associació en un municipi del nord del país anomenat Palacagüina, i també pretén donar les eines i els recursos necessaris a totes aquelles persones que decideixin iniciar-se al món de l'alfabetització participant amb aquests projectes.

